

BIBLIOTEKA KLASZTORU KARMELITÓW BOSYCH
W WIŚNICZU (1630—1649)

WSTĘP

W bieżącym dziesięcioleciu przypada kilka ważnych rocznic związanych z dziejami zakonu karmelitów bosych: w 1964 r. 400-a rocznica reformy św. Teresy od Jezusa, w 1965 r. 360 rocznica sprowadzenia karmelitów bosych do Polski i zwołania pierwszej kapituły generalnej kongregacji włoskiej, oraz w 1967 r. 350-lecie utworzenia prowincji polskiej karmelitów bosych.

Mimo dawności polskiego Karmelu i jego wydatnego wkładu w naszą tysiącletnią przeszłość, brak dotąd naukowo opracowanych monografii poszczególnych klasztorów, jak również dziejów prowincji polskiej.

Zadaniem niniejszej rozprawy jest przedstawienie najciekawszego fragmentu dziejów biblioteki karmelitów bosych w Wiśniczu w latach 1630—1649, tj. w okresie od powstania klasztoru wraz z biblioteką oraz sporządzenia pierwszego jej inwentarza aż do zgonu fundatora i powstania drugiego inwentarza księgozbioru. Z powodu braku jakiegokolwiek opracowania dziejów klasztoru wiśnickiego stało się także koniecznym omówienie ważniejszych wydarzeń z przeszłości całego konwentu. Opracowanie fragmentu dziejów biblioteki było możliwe na skutek zachowania do naszych czasów dość obfitych materiałów źródłowych dotyczących przeszłości klasztoru wiśnickiego*.

Wobec braku opracowań do dziejów klasztoru karmelitów bosych w Wiśniczu¹ oraz biblioteki tegoż klasztoru, artykuł niniejszy został na-

* Autor uprzejmie dziękuje za umożliwienie wykorzystania źródeł: dyrekcji Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, prowincjałowi Zakonu Karmelitów Bosych o. Walerianowi Rysze, przeorowi konwentu w Czernej o. Feliksowi Bieleckiemu oraz o. Benignusowi Wanatowi z Archiwum prowincji. Osobne serdeczne podziękowanie składa autor ks. doc. drowi Bolesławowi Kumorowi za zachętę do opracowania rozprawy oraz kol. mgrowi Józefowi Adamowi Kosińskiemu za cenną pomoc i wskazówki udzielane podczas jej pisania.

¹ Wiśnicz dawniej miasteczko, obecnie siedziba Gromadzkiej Rady Narodowej, położony w odległości 7 km na pld. od Bochni.

pisany prawie wyłącznie w oparciu o źródła rękopiśmienne znajdujące się w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu i Archiwum Prowincji Karmelitów Bosych w Czernej k. Krzeszowic.

Najważniejszym źródłem do dziejów biblioteki klasztornej jest niewątpliwie jej pierwszy inwentarz znajdujący się w kodeksie *Liber in quo documenta varia circa erectionem abolitionemque Conventus Carmelitarum Discalceatorum Visnicensis conscripta sunt*², omówiony obszernie w dalszej części pracy i przedrukowany w dodatku. Prócz inwentarza kodeks ten zawiera także bogate materiały źródłowe do dziejów klasztoru, jak: odpisy niektórych przywilejów dla konwentu wiśnickiego, inwentarz zakrystii i pozostałego majątku, informacje o przychodach i wydatkach, a także różne umowy i spisy świadczeń poddanych. Podobny charakter posiada *Liber iurium in quo erectio foundationis Conventus Visnicensis firmatur et stabilitur*, wykorzystany głównie przy ustalaniu poprawnego brzmienia przywilejów³. Stosunek karmelitów bosych do książki i bibliotek naświetlają instrukcje zakonne dla bibliotekarzy i dla wizytatorów, dotyczące m. in. spraw związanych z wizytacją bibliotek zakonnych⁴. Trzecim ważnym źródłem do dziejów biblioteki i całego klasztoru są znane dopiero od niedawna *Acta Capituli Conventus Visnicensis Salvatoris Carmelitarum Discalceatorum*, które prócz cennych wiadomości o dziejach biblioteki zawierają wszystkie ważniejsze wydarzenia z życia konwentu wiśnickiego od 26 maja 1630 r. do lipca 1782 r., tj. od powstania klasztoru aż do jego zniesienia przez rząd austriacki⁵. Akta te zawierają również wiele interesujących wiadomości o fundatorze klasztoru Stanisławie Lubomirskim, jego potomkach i dworze wiśnickim.

Podobny charakter posiada kronika klasztoru *Relatio foundationis Conventus Visnicensis Salvatoris Carmelitarum Discalceatorum cum Annalibus eiusdem monasterii ab 1624 ad 1729*⁶. Kronika ta, prócz cennych informacji o bibliotece, zawiera także wiadomości do historii fundacji przed 1630 r. i szczegółowe dane o dziejach klasztoru w latach 1630—1663, spis przełożonych klasztoru wiśnickiego z lat 1630—1703 oraz materiały dotyczące Stanisława Lubomirskiego i jego potomków⁷.

² Rps Ossol., sygn. 9514/I.

³ Rps Ossol., sygn. 4839/II.

⁴ *Instructiones Fratrum Discalceatorum Congregationis S. Eliae Ordinis BVM de Monte Carmelo. Augustae Vindelicorum, apud J. Praetorium, 1631 8° s. 15, 143—146.*

⁵ Archiwum Prowincji Karmelitów Bosych w Czernej, sygn. AKW 1.

⁶ Rps Ossol. sygn. 1871/I.

⁷ Cenna np. jest wiadomość, iż już w 1630 r. Aleksander i Jerzy Lubomirscy przebywali za granicą. Nieznany kronikarz klasztorny, opisując uroczystości in-tromisji zakonników do Wiśnicza tak pisał: „Ipse autem fundator comitabatur S. S. Sacramentum cum suo filiolo octenni Constantino (duobus natu maioribus [Alexander et Georgius] in externis nationibus tunc commorantibus)...” (*Relatio foundationis* s. 6 b). Dotychczasowe opracowania historyczne (W. Czermak: *Studia historyczne*. Kraków 1901 r. 179. — S. Kot: *Stosunki Polaków z uniwersyte-*

Do pełniejszego przedstawienia całości spraw związanych z książką i bibliotekami w zakonie karmelitów bosych były pomocne odpisy akt kapituł i definitoriów generalnych i prowincjalnych zebrane w kodeksie *Acta primi Capituli generalis Fratrum Carmelitarum Discalceatorum Romae celebrati A. D. 1605*. Kodeks ten w rzeczywistości zawiera niekompletne odpisy akt aż do r. 1729⁸. Przeważająca część odpisów dotyczy lat 1605—1640. Brak jednakże odpisów z lat 1641—1677. Ata te stanowią również ciekawy materiał do poznania dziejów ustawodawstwa zakonnego.

W mniejszych rozmiarach zostały wykorzystane *Acta Capitulum generalium Ordinis Carmelitarum Discalceatorum Congregationis S. Eliae ab anno 1605* i *Fasciculus annalium Provinciae Spiritus Sancti in Regno Poloniae*⁹. Kilka pozostałych źródeł dotyczy dziejów biblioteki i całego klasztoru po r. 1649¹⁰.

ROZDZIAŁ I

FUNDACJA KLASZTORU KARMELITÓW BOSYCH W WIŚNICZU I JEGO DZIEJE DO R. 1649

Osoba fundatora, fundacja i uposażenie klasztoru, zobowiązania zakonników, podstawy gospodarcze istnienia klasztoru, budowa klasztoru, intronizacja zakonników, budowa i wyposażenie kościoła, przełożeni klasztoru w latach 1630—1649, życie wewnętrzne konwentu, konflikty społeczne.

Klasztor karmelitów bosych w Wiśniczu był fundacją wotywną Stanisława Lubomirskiego wzniesioną na podziękowanie Bogu za zwycięstwo w walce z potęgą turecką odniesione pod Chocimem w 1621 r.

Stanisław Lubomirski (ur. 1583, zm. 17 VI 1649) był najstarszym synem Sebastiana żupnika wielickiego, burgrabiego krakowskiego i kasztelana małopolskiego oraz Anny z Ruszczy Branickiej¹¹. W latach 1595—

tem lowańskim. Lwów 1927 s. 20—21. — Ł. K u r d y b a c h a: Wychowanie Aleksandra i Jerzego Lubomirskich w XVII w. Lwów 1930 s. 13—16) podają, że Lubomirscy przebywali za granicą w latach 1632—1633.

⁸ Rps Ossol. sygn. 1877/II.

⁹ Archiwum Prowincji Karmelitów Bosych, sygn. AP 1, 7.

¹⁰ *Catalogus seu index librorum bibliothecae Conventus Salvatoris Visnicensis Carmelitarum Discalceatorum conscriptus... 1649* (Rps Ossol., sygn. 1872/II). — *Inventarium universale bonorum Conventus Visnicensis Carmelitarum Discalceatorum a. 1645 et 1672*, zawierający m. in. inwentarz księgozbioru z 1659 r. — *Liber in quo aurum et argentum sacristiae describuntur. — Liber in quo annotantur summae Conventus nostri Visnicensis Carm. Disc. ... comparatus A. D. 1794* (Rpsy Bibl. PAN w Krakowie nr 907—909).

¹¹ K. Niesiecki. *Herbarz polski*. Wyd. J. N. Bobrowicza. T. 6. Lipsk 1841 s. 148—150.

1597 przebywał w Monachium, gdzie pobierał naukę w kolegium jezuitskim¹². Później, w 1599 r., już jako starosta sądecki, przebywał na studiach w Padwie¹³. Po powrocie do kraju rozpoczął działalność publiczną. Do 1613 r., jako poseł sejmiku ziemi krakowskiej, posłował 5-krotnie na sejm walny. W 1609 r. został wybrany marszałkiem sejmiku proszowickiego. Wielokrotnie był wybierany poborcą i szafarzem podatków województwa krakowskiego¹⁴. Karierę wojskową rozpoczął podczas wyprawy smoleńskiej 1609—1611. Później brał udział w wyprawie chocimskiej 1621 r., jako pierwszy komisarz *ad consilia bellica* u boku Chodkiewicza, a po jego zgonie od 24 września 1621 roku pełnił obowiązki głównodowodzącego wojsk Rzeczypospolitej. Stąd po zawarciu pokoju szlachta uważała Lubomirskiego za zwycięzcę. Po 1621 r., pod nieobecność hetmana polnego, w ciągu dwu lat dowodził wojskami koronnymi. Nie ominęły Lubomirskiego godności i urzędy. W 1615 r. został mianowany przez króla krajczym, w 1620 r. podczaszym koronnym, w 1625 r. wojewodą ruskim, a w 1638 r. wojewodą i starostą krakowskim. Prócz tego był starostą sądeckim, spiskim, sandomierskim, białocerkiewskim, niepołomickim, zatorskim i dobczyckim¹⁵. Po śmierci ojca w 1613 r. Lubomirski został dziedzicem znacznej fortuny, którą wydatnie powiększył przez małżeństwo z Zofią księżniczką Ostrogską. Posiadłości Lubomirskiego były położone w województwie krakowskim, sandomierskim i ruskim. Tylko w woj. krakowskim w 1629 r. obejmowały one 91 wsi, 16 części wsi, miasto Wiśnicz, oraz liczne dzierżawy i królewszczyzny, wśród których znajdowały się 2 miasta i 23 wsi¹⁶. Z czasem zakupił on również wiele innych posiadłości, m. in. Łańcut, Rzeszów, Jarosław, Rzemień, Mielec, Kolbuszową, Ostropol i Lubartów¹⁷. Nie bez znaczenia były koligacje rodzinne Lubomirskiego, spokrewnionego przez siostry z Januszem księciem Ostrogskim, Miłkołajem Oleśnickim, Janem Zebrzydowskim i Stanisławem Koniecpolskim, a przez córki ze Stanisławem Albrechtem Radziwiłłem i Franciszkiem Czarnkowskim¹⁸. Olbrzymia fortuna, piastowane urzędy i koligacje sprawiły, że Lubomirski należał do najpotężniejszych magnatów polskich pierwszej połowy XVII w. Jako wojewoda zwoływał sejmy i zjazdy szlachty małopolskiej, której niemal całkowicie narzucił własne poglądy na sprawy polityczne, wojskowe

¹² Książka rachunkowa skarbowa. A. 1594 (Archiwum Państw. M. Krakowa i Woj. krakowskiego — Archiwum Sanguszków, sygn. 43).

¹³ S. Winda k i e w i c z: Księgi nacji polskiej w Padwie. Kraków 1890 s. 32.

¹⁴ Akta sejmikowe woj. krakowskiego. T. 1—2. Kraków—Wrocław 1932—1955, passim.

¹⁵ K. N i e s i e c k i, dz. cyt. s. 148—149.

¹⁶ W. C z a p l i ń s k i: Materiały do historii wielkiej własności w Polsce. Ze *Skarbcza Kult.* 1953 z. 1 s. 90—94. — E. T r z y n a: Podział feudalnej własności ziemskiej w woj. krakowskim. Wrocław 1955 s. 18.

¹⁷ A. M a j e w s k i: Zamek w Wiśniczu. *Teka konserwat.* 1956 z. 3 s. 11—12.

¹⁸ W. D w o r z a c z e k: Genealogia. Warszawa 1959 tabl. 143.

i podatkowe. Na sejmikach zajmował często niezależne, demagogiczne stanowisko i krytykował politykę dworu królewskiego. Jednak, gdy zaszła potrzeba, nawoływał do płacenia podatków na cele obronne, nie wyłączając duchowieństwa, proponował ulepszenie systemu monetarnego i sądownictwa. Występował także w obronie Akademii Krakowskiej zagrożonej przez jezuitów¹⁹. W poglądach politycznych Lubomirski był zwolennikiem umiarkowanej wolności szlacheckiej, co nie przeszkodziło mu być regalistą-stronikiem Zygmunta III i Habsburgów, którzy obdarzyli go tytułem książęcym²⁰. Niezależnie od znacznych nakładów pieniężnych na obronę i wojsko, Lubomirski przez całe życie prowadził wielką i kosztowną działalność budowlaną. Najpierw w latach 1615—1621 przebudował zamek w Wiśniczu, zamek w Lubowli i około 1640 r. zamek w Rzemieniu; wybudował także zamki w Łańcucie, Połonnem i Łabuniu. Prócz budowli świeckich wznosił ponad 20 kościołów, kaplic i klasztorów, m. in. klasztor karmelitów bosych w Krakowie, kościół i klasztor pijarów w Podolińcu na Spiszu, klasztor dominikanów w Lubartowie, kościół w Połonnem, kościół parafialny w Wiśniczu oraz największy i najwspanialszy z nich — kościół i klasztor karmelitów bosych w Wiśniczu²¹. Wszystkie pobożne fundacje i fakt, że odebrał różnowercom kilka kościołów, świadczyły o wielkiej gorliwości religijnej Lubomirskiego. Osobną, ważną dziedziną działalności Lubomirskiego był jego mecenat artystyczno-kulturalny. Tradycja rodzinna i własne zainteresowania sprawiły, że jeszcze w młodości, przebywając w Monachium, kupował m. in. obrazy i książki. Po ojcu odziedziczył kapelę dworską oraz zatrudnił większą ilość muzyków i wybitnych śpiewaków²². Dla Lubomirskiego pracowali architekci: Maciej Trapola i architekt Bartłomiej, oraz malarze: Mateusz Ingenraem i Stanisław Kostecki. Na dworze w Wiśniczu przebywali lekarze, aptekarze i ogrodnicy, często sprowadzani z zagranicy²³. Za czasów Stanisława Lubomirskiego zamek w Wiśniczu stał się jedną z najwspanialszych siedzib magnackich w Polsce XVII w. Znaczenie i rola Lubomirskiego w pierwszej połowie XVII w. sprawiły, iż, mimo jego błędów i wad typowych dla ówczesnej magnaterii polskiej, był zaliczany do rzędu najwybitniejszych osobistości jak: Stanisław Żółkiewski, Jan Zamoyski, Jan Karol Chodkiewicz, Stanisław

¹⁹ S. Załęski: *Jezuici w Polsce*. W skróceniu. Kraków 1908 s. 61—62.

²⁰ W. Czermak: *Młodość Jerzego Lubomirskiego*. 1616—1636. W: W. Czermak: *Studia historyczne*. Kraków 1901 s. 153.

²¹ A. Gruszecki: *Bastionowe zamki w Małopolsce*. Warszawa 1962 s. 98—101.

²² *Słownik muzyków polskich*. Red. nac. J. M. Chomiński. T. 1: A—Ł. Kraków 1964 s. 229—230.

²³ *Relatio foundationis Conventus Visnicensis Salvatoris Carmelitarum Discalceatorum* (Rps Ossol. sygn. 1871/I passim. Dalej cyt. *Relatio fund.*). — *Acta Capituli Conventus Visnicensis Salvatoris Carmelitarum Discalceatorum* (Arch. Prow. Karm. Bosych, sygn. AKW 1 passim. Dalej cyt. *Acta Conventus*).

Koniecpolscy, Sobiescy i in. Niestety wymarcie Lubomirskich z linii wiśnickiej, przeniesienie siedziby rodowej do Łańcuta, pożar i zniszczenie zamku wiśnickiego oraz rozproszenie bogatego archiwum sprawiły, że potomność zna Lubomirskiego tylko jako zwycięzcę spod Chocimia. Dziś już tylko mielicznie zachowane klasztory, m. in. w Wiśniczu i kościoły najwymowniej świadczą o sławnych czynach Lubomirskiego, dzięki którym w przeszło sto lat od zgonu posiadał opinię świętobliwego²⁴.

Fundacja wiśnicka, jak już wspomniano, powstała w wyniku realizacji ślubu złożonego w obozie chocimskim. Kiedy ślub ten został złożony, trudno dokładnie stwierdzić, ponieważ Lubomirski nie wspomina o tym w swoim dziariuszu wyprawy chocimskiej²⁵. Przypuszczalnie wkrótce po powrocie z wyprawy Lubomirski dokonał wyboru zakonu, któremu pragnął wybudować ślubowany Bogu klasztor²⁶. Wybór ten nie był przypadkowy, ponieważ już wcześniej, po 1617 r., ofiarował on znaczną sumę na budowę klasztoru karmelitów bosych w Krakowie²⁷. Na decyzję wyboru miała także z pewnością wpływ rosnąca popularność karmelitów bosych w ówczesnym społeczeństwie, a także wielkie przygotowania czynione w tym czasie przez zakon w związku z oczekiwaną kanonizacją św. Teresy od Jezusa. Nie bez znaczenia była przy tym wielka gorliwość religijna fundatora oraz sposobność wybudowania dla siebie i dla swoich potomków miejsca wiecznego spoczynku, którego brak było w kaplicy zamkowej. Na usytuowanie i kształt budowli klasztornej decydująco wpłynęło dążenie do poprawienia obronności zamku wiśnickiego²⁸.

Z propozycją przyjęcia fundacji zwrócił się Lubomirski do przeora klasztoru Niepokalanego Poczęcia NMP w Krakowie i zarazem definitora prowincjalnego o. Piotra od św. Andrzeja²⁹. Ten z kolei przedstawił prośbę Lubomirskiego na zebraniu definitorium prowincjalnego, odbytym w listopadzie lub początku grudnia 1621 r. Jednakże projekt budowy nowego klasztoru obok zamku wiśnickiego nie uzyskał aprobaty definitorów, którzy to miejsce uważali za niewygodne. Również wobec negatywnego stanowiska ówczesnego prowincjała o. Jana Marii

²⁴ F. Jaroszewicz: *Matka świętych Polska*. Kraków 1767 s. 81—82.

²⁵ S. Lubomirski: *Dziennik wyprawy chocimskiej r. 1621*. W: *Ż. Pauli: Pamiętniki o wyprawie chocimskiej r. 1621*. Kraków 1853 s. 65—103.

²⁶ Świadczy o tym fakt, że już w listopadzie lub na początku grudnia 1621 r. definitorium prowincjalne rozpatrywało prośbę Lubomirskiego o przyjęcie fundacji w Wiśniczu (*Relatio fund.* s. 3 b).

²⁷ P. H. Pruszczyk: *Klejnoty stołecznego miasta Krakowa*. Kraków 1861 s. 20.

²⁸ A. Gruszecki, dz. cyt. s. 100. — Klasztor został wybudowany w odległości 330 m od zamku, na wzniesieniu położonym 45 m ponad poziomem zamku. W klasztorze znajdowało się również kilka dział średniego kalibru.

²⁹ O. Piotr od św. Andrzeja (Kordoński). Ur. 1579, w młodości służył w wojsku, od 1609 w zakonie. Kilkakrotnie sprawował urząd przeora, definitora i socjusza na kapitułę generalną (H. Gil: *Początki karmelitów bosych w Polsce 1605—1622* s. 62).

od św. Józefa, niechętnego przyjęciu nowej fundacji, definitorium nie udzieliło Lubomirskiemu natychmiastowej odpowiedzi przypuszczając, że zwłoka wpłynie na zmianę jego planów³⁰. Niezrażony brakiem odpowiedzi Lubomirski nie zaprzestał starań i w tej sprawie wysłał list do przełożonego generalnego zakonu o. Macieja od św. Franciszka, co łącznie z gorącym poparciem o. Piotra od św. Andrzeja odniosło pozytywny skutek, albowiem w dniu 5 lutego 1622 r. generał zakonu udzielił warunkowej zgody na przyjęcie fundacji. Ostateczna decyzja należała już tylko do kompetencji kapituły generalnej. O. Maciej wyznaczył jednego z definitorów, o. Pawła Szymona od Jezusa Marii, jako pełnomocnika do prowadzenia negocjacji z Lubomirskim³¹.

Budowę klasztoru rozpoczęto w 1622 r., a w latach 1642—1647 zostały utworzone prawne podstawy wznoszonej fundacji. W dniu 7 lipca 1624 r. Stanisław Lubomirski wydał przywilej, w którym zapisał konwentowi sumę 1500 florenów, płatną corocznie w czerwcu³². W niecały miesiąc później, 5 sierpnia fundator wydał przywilej, w którym zapisywał na wieczne czasy zakonowi klasztor i kościół pod wezwaniem Zbawiciela, położone obok zamku, w miejscu zwanym Winnicą (Vinea). Przy tym zapisywał klasztorowi teren pod ogród warzywny i owocowy, ziemię uprawną z zabudowaniami i 5 kmieciami, ziemię nieuprawną, znaczną ilość lasów, stawy rybne, młyn i drzewo na opał³³. Zapis 1500 florenów został następnie powiększony o dalszy 1000 przywilejem wydanym 28 kwietnia 1629 r. Powiększona suma została zabezpieczona na dobrach wsi Zegartowice, Kwasowice, Krzesławice i Dąbie³⁴. W 1635 r. nastąpiło powiększenie sumy 2500 florenów o dalsze 500³⁵ oraz darowizna drugiego młyna³⁶. W pięć lat później, 25 stycznia 1640 r. fundator zapisał klasztorowi dalszą sumę 500 florenów przeznaczoną na naprawy kościoła i klasztoru, 300 florenów na wyposażenie zakrystii oraz 2 beczki wina węgierskiego lub ich równowartość w kwocie 200 florenów³⁷. Osobna darowizna została przeznaczona przez fundatora na potrzeby biblioteki klasztornej. W 1641 r. Lubomirski zapisał konwentowi sumę 210 florenów, płatną corocznie od sumy 3000 florenów pozostałej po budowniczym klasztoru Macieju Trapoli, zmarłym 31 grudnia 1637 r.³⁸

³⁰ Relatio fund. s. 4.

³¹ O. Paweł Szymon od Jezusa Marii (Rivarola) 1576—1643. W zakonie od 1595. Zwolennik prowadzenia pracy misyjnej. W 1614 był przeorem klasztoru Niepokalanego Poczęcia NMP w Krakowie. Prawdopodobnie do 1623 r. przebywał w Polsce. Trzykrotnie sprawował urząd generała zakonu, w 1623, 1632 i 1641. Zasłużony dla rozwoju zakonu w Polsce (H. Gil, dz. cyt. s. 26).

³² Liber iurium in quo foundationis erectio Conventus Visnicensis firmatur et

³³ Liber iurium s. 1—4. ³⁴ Tamże s. 10—12. ³⁵ Tamże s. 15—17.

stabilitur (Rps Ossol., sygn. 4939/II s. 7—9. Dalej cyt. Liber iurium).

³⁶ Tamże s. 12. ³⁷ Tamże s. 17—19.

³⁸ Tamże s. 20—21: „Illmus D. Palatinus Cracoviensis inscripsit ducentos et decem florenos, ratione trium millium florenorum conventui huius relegatos ab ho-

Jednocześnie fundator postanowił, że z sumy 210 florenów konwent będzie wypłacał 100 florenów wdowie po Macieju Trapoli, a dopiero po jej śmierci zapis 210 florenów będzie w całości przeznaczony tylko na potrzeby biblioteki klasztornej³⁹. W 1645 r. kapituła konwentu wiśnickiego powiększyła o 50 florenów sumę wypłacaną wdowie po Trapoli. Dlatego do jej śmierci klasztor otrzymywał na potrzeby biblioteki tylko 60 florenów⁴⁰. Aktem porządkującym całość darowizn dla klasztoru karmelitów bosych w Wiśniczu był przywilej wydany 6 października 1647 r. W celu zapewnienia klasztorowi stałych dochodów, fundator zapisał klasztorowi wsie: Zegartowice, Kwasowice, Biłgorzówkę, Krzesławice i Dąbie, a także lasy w okolicach Komornik⁴¹.

W zamian za wielką hojność karmelici wiśnickcy starali się odwzajemnić fundatorowi, w miarę posiadanych możliwości. Kapituła prowincjalna zebrana w Lublinie w 1628 r. postanowiła, aby zakonnicy konwentu wiśnickiego po wieczne czasy odprawiali w intencji fundatora codziennie 2 msze św., jedną za żywych, drugą za zmarłych, oraz dodatkowo mszę św. o Najświętszej Marii Pannie w każdą sobotę. Wszyscy karmelici boski prowincji polskiej po śmierci fundatora mieli odprawiać modły w jego intencji, oraz msze św. w każdą rocznicę śmierci. Także w intencji fundatora karmelici wiśnickcy mieli odprawiać codziennie jedną godzinę rozmyślań, brać jedną dyscyplinę wspólną w soboty i śpiewać po niesporach litanie do Najświętszej Marii Panny⁴².

Utworzenie nowej społeczności zakonnej wymagało zabezpieczenia jej warunków materialnych. Część sprzętów, ubrania i żywności została przewieziona z Krakowa. Były to rzeczy stanowiące własność nowicjatu. Została również przywieziona część wyposażenia zakrystii. Łącznie te wszystkie przedmioty zostały oszacowane na sumę 2110 florenów, za którą nowy konwent miał odprawiać msze św. w ciągu najbliższych

---

norato Mathia Tripola architecto monasterii huius, qui 210 florenos pro bibliotheca et non aliter sunt convertendi. Dyspozycja ręczna piae memoriae JMci Fundatora naszego względem czynszu dwóch set i dziesięci złotych zapisem w grodzie krakowskim zapisanego. »Stanisław Lubomirski wojewoda i generał krakowski, niepołomski itd, itd, sta[rosta]. Wiadomo tym skrytem moim czynię, iż zapisawszy zastawioną summę Mathiasza Trypole, budowniczego mego, trzy tysiące złotych ojcom karmelitom wiśnickim, wyderkaffem naznaczam pensyjej od niej na każdy rok po dwieście i dziesięci złotych. Z tej tedy pensyjej złotych sto zenie pozostałej tegoż zmarłego Mathiasza naznaczam do żywota jej, które ją w każdym roku na Święto Panny Maryjej Gromnic z skarbu mego będzie dochodziło; w czym nie mają ojcowie jej impediować, stem i dziesięcią złotych kontentując się. A po śmierci tej Mathiaszowej to złotych sto już będzie należało [się] ojcom karmelitom i będzie ich dochodzić. Co dla lepszej pamięci ręką moją własną podpisuję się. Dat. na Wiśniczu 26 ianuarii 1641. Stanis[ław] Lubomirski, wojew. krakowski«. Ten cyrograhus jest u p. Mathiaszowy”.

³⁹ Acta Conventus s. 42.

⁴⁰ Żona M. Trapoli Katarzyna zmarła w 1662 r. (*Spraw. Komis. do Badania Hist. Szt. w Polsce*. T. 7: 1906 s. CCXXXIII).

⁴¹ Liber iurium s. 22—26. ⁴² Relatio fund. s. 9.

12 lat, zgodnie z intencjami zamówionymi przez ofiarodawców w klasztorze krakowskim⁴³. Z Krakowa została również przewieziona żywność i inne produkty oszacowane na sumę 892 florenów i 10 groszy. Resztę środków utrzymania zapewnił klasztorowi fundator, który na ten cel wypłacił z własnej szkatuły 114 florenów na zakup oliwy, cukru, ryżu i przypraw, oraz innych artykułów żywnościowych, za które zapłacono dalsze 1050 florenów. Klasztor otrzymał także zboże na zasiew ozimin w 1630 r. na sumę 190 florenów⁴⁴. Drugim ważnym źródłem utrzymania zakonników było własne gospodarstwo rolne prowadzone na gruntach otrzymanych w darze od Lubomirskiego. Funkcjonowanie tego gospodarstwa było oparte na pracy służby złożonej z 4 osób i pańszczyźnie odrabianej przez 5 kmieci i 3 zagrodników⁴⁵. Prócz młyna klasztor posiadał także warzelnię piwa i własnego piwowara. Obok klasztoru znajdował się ogród kwiatowy i pasieka złożona z 8 uli z pszczołami⁴⁶. Ważną częścią gospodarstwa klasztorowego była hodowla ryb. Do tego celu służyły 4 sadzawki i 2 stawy, w których hodowano karasie, okonie, szczupaki i karpie. Wszystkie produkty żywnościowe zapewniły utrzymanie w roku gospodarczym 1630/1631 dla 20 zakonników i czworga służby folwarcznej⁴⁷.

Uprawa gruntów klasztornych została rozpoczęta w jesieni 1630 r. i na wiosnę 1631 r. zasiano pszenicę, żyto, jęczmień, groch, owies, tatarakę, konopie i chmiel. Mimo, iż był to pierwszy zbiór, plony okazały się dość dobre, nie dopisała tylko uprawa owsa.

Po roku istnienia konwentu wiśnickiego zostało sporządzone zestawienie dochodów i wydatków klasztoru, które świadczyło o stabilizacji podstaw materialnych istnienia klasztoru. Dochody obejmowały w tym okresie sumę 6179 florenów i 39 1/2 groszy, na które złożyły się: 2500 florenów wypłaconych przez fundatora, stypendia mszalne i ofiary 244 florenów i 22 groszy, pieniądze otrzymane z klasztoru krakowskiego 423 florenów, żywność przywieziona z Krakowa na sumę 892 florenów i 10 groszy, żywność otrzymana od fundatora na sumę 1050 florenów, zboże na zasiew ozimin na sumę 190 florenów oraz dochód z własnego gospodarstwa na sumę 880 florenów i 7 1/2 groszy. Natomiast wydatki obejmowały sumę 5325 florenów i 27 groszy, na którą złożyły się koszty utrzymania, zakup żywności, koszty mniejszych prac wykończeniowych, wydatki na bibliotekę i zakrystię i in. Bilans tej rocznej gospodarki klasztoru był do-

⁴³ „Taxa rerum quae ex Conventu Conceptionis relictae sunt Conventui Visnicensis cum boligatione ad Sacra” (Liber in quo documenta varia circa erectionem abolitionemque Conventus Carmelitarum Discalceatorum Visnicensis conscripta sunt. Rps Ossol., sygn. 9514/I s. 356. Dalej cyt. Liber docum.).

⁴⁴ „Victualia quae nobiscum tulimus Cracovia... Victualia quae sunt nobis data ab Illmo pro anno isto 1630... Accepimus ab Illmo in seminibus hiemalibus fl. 190...” (Liber docum. s. 357).

⁴⁵ Liber docum. s. 138.

⁴⁶ Tamże s. 145, 147, 153.

⁴⁷ Tamże s. 157.

datni, ponieważ w kasie klasztornej pozostała nadwyżka w sumie 854 florenów i 12 1/2 groszy ⁴⁸.

Po pomyślnym zakończeniu starań o przyjęcie fundacji, w maju 1622 r. biskup-sufragan krakowski Tomasz Oborski dokonał uroczystego położenia kamienia węgielnego pod budowę klasztoru ⁴⁹. Pozostała część tego roku nie zaznaczyła się poza tym niczym szczególnym. Biorąc pod uwagę rozmiary budowli można przypuszczać, iż rozpoczęto gromadzenie materiałów budowlanych. Prace budowlane rozpoczęły się w 1623 lub 1624 r. i były prowadzone bez przerwy w ciągu kilku lat pod kierunkiem Macieja Trapoli, nadwornego architekta Lubomirskiego ⁵⁰. Przy pracach tych, obok chłopów i najemnych rzemieślników, byli również zatrudnieni jeńcy tatarscy ⁵¹. Po kilku latach został wzniesiony budynek klasztoru w kształcie okazałego czworoboku, otoczonego bastionowym obwarowaniem. Wewnątrz czworoboku rozpoczęto budowę dużego barokowego kościoła, zwróconego fasadą w stronę zamku ⁵². Mimo, iż około 1630 r. wiele jeszcze brakowało do ostatecznego zakończenia budowy, fundator nalegał na zakonników, aby nie zwlekali z przybyciem do Wiśnicza i wprowadzili się do klasztoru wcześniej wnosząc ze sobą błogosławieństwo Boże ⁵³. Kiedy została zakończona budowa cel klasztornych w stopniu nadającym się do zamieszkania, jeszcze przed otrzymaniem zezwolenia przełożonego generalnego, władze prowincji polskiej podjęły decyzję o przeniesieniu z Krakowa do Wiśnicza całego nowicjatu ⁵⁴.

Uroczysta intromisja zakonników do nowej siedziby odbyła się w niedzielę św. Trójcy 26 maja 1630 r. w obecności prowincjała karmelitów bosych o. Michała od Zwiastowania NMP, sekretarza królewskiego i administratora opactwa czerwieńskiego ks. Mikołaja Szyszkowskiego, kapituły katedralnej z Krakowa, wielu zakonników z innych klasztorów i zakonów, oraz licznych tłumów wiernych. Fundator — już wtedy wojewoda ruski — wystąpił bardzo okazale w otoczeniu licznych dworów i własnych wojsk najemnych. Podczas nabożeństwa okolicznościowe kazanie wygłosił ks. Sebastian Nuceryn (Orzeszko), który sławiąc pobożne czyny Lubomirskiego przypomniał, że ślub uczyniony przez niego

⁴⁸ Tamże s. 138, 356—357. ⁴⁹ Relatio fund. s. 5 b.

⁵⁰ Fakt kierowania przez Macieja Trapolę budową klasztoru wiśnickiego nie był zdecydowanie przyjmowany przez naszą literaturę historyczną (np. S. Łoza: Architekci i budowniczowie w Polsce. Warszawa 1954 s. 313—314). — Natomiast źródła klasztorne (szczególnie Acta Conventus s. 28, 31, 42, 67. — Liber docum. s. 34. — Liber iurium s. 173) wyraźnie nazywają M. Trapolę budowniczym klasztoru. — A. Miłobędzki (Zarys dziejów architektury w Polsce. Warszawa 1963 s. 134—136) wysoko ocenił działalność M. Trapoli, m. in. jako budowniczego klasztoru w Wiśniczu.

⁵¹ Relatio fund. s. 6.

⁵² Katalog zabytków sztuki w Polsce. T. 1: Woj. krakowskie. Warszawa 1953 s. 63—64.

⁵³ Relatio fund. s. 6.

⁵⁴ Acta primi Capituli generalis Fratrum Carmelitarum Discalceatorum Romae celebrati A. D. 1605 (Rps Ossol. 1877/II s. 107. Dalej cyt. Acta I Cap. gen.).

w obozie pod Chocimem pomógł uratować Polskę i całe chrześcijaństwo od niebezpieczeństwa tureckiego⁵⁵. Kazanie na nieszpórach wygłosił jeden z najwybitniejszych ówczesnych karmelitów bosych, o. Hieronim od św. Jacka (Cyrus), lektor studium zakonnego w Lublinie⁵⁶. Uroczystość została zakończona odśpiewaniem *Te, Deum laudamus*, po czym fundator i znaczniejsi uczestnicy intromisji otrzymali na pamiątkę drukowany panegiryk, wydany przez studentów kolegium Nowodworskiego w Krakowie⁵⁷.

Budowa wspaniałego kościoła klasztornego trwała znacznie dłużej. Uroczysta konsekracja kościoła przez wspomnianego biskupa Tomasza Oborskiego odbyła się 1 lipca 1635 r.⁵⁸. Całkowite zakończenie budowy kościoła nastąpiło dopiero w październiku 1638 r. Zostały wtedy wybudowane obie wieże kościelne i zakończono prace przy wystroju fasady⁵⁹. Wykończenie wnętrza kościoła nastąpiło w 1639 r. Wnętrze zostało ozdobione stiukami, licznymi złoceńiami i obrazami malowanymi przez Mateusza Ingenraema, malarza antwerpskiego, sprowadzonego przez Lubomirskiego bezpośrednio z Rzymu. Wykonanie dekoracji zakrystii zostało powierzone Stanisławowi Kosteckiemu, malarzowi z Krakowa⁶⁰. Łączny koszt dekoracji wnętrza kościoła i zakrystii był znaczny i wyniósł sumę 20000 florenów, co niewątpliwie świadczyło o wspaniałości tych wnętrz. Pokażne sumy wydał również fundator na zakup szat i naczyń liturgicznych, relikwiarzy, wazonów na kwiaty, kandelabrow, świeczników, posągów itp.⁶¹. W lecie 1639 r., na polecenie Lubomirskiego, został wybu-

⁵⁵ Relatio fund. s. 6—7. W kronice klasztornej imię Szyszkowskiego Marcin dopisane później. Administratorem opactwa czerwieńskiego był Mikołaj Szyszkowski, synowiec Marcina.

⁵⁶ Relatio fund. s. 7 b.

⁵⁷ Relatio fund. s. 7. — C y n e r s k i (Rachmatowicz) Joannes: Fluminis impetus Illustrissimo ac Magnifico Domino D. Stanislao Lubomirski comiti in Wisnicz, palatino terrarum Russiae, Sandomiriae, Scepusien. Białocerkieuien. etc. capitaneo. Dum primum in templum (quod magnifice ad propugnaculum Visnicense erexi et pie ob repressam Osmani Turcarum imperatoris ferocissimi, potentiam Deo Salvatori vouit) sacratissimam Carmelitarum Discal. familiam, solemniter ritu, introduceret a notabili et studiosa iuuentute scholarum Novodvorsc. perpetui honoris et obseruan. ergo consecratus ac d. d. Cracoviae, in typogr. M. Andreoviensis, 1630 4° (E. XIV 489). — W kronice klasztornej jest również wzmianka o innym druku okolicznościowym: In porticu oratorii facta sunt etiam altaria et affixae parietibus pyramides a gratulabundis Almae Academiae Cracoviensis studiosis typo expressae laudes et encomia fundatoris nostri continens (Relatio fund. s. 7).

⁵⁸ Relatio fund. s. 10 b. ⁵⁹ Tamże s. 14.

⁶⁰ Tamże s. 15 b. — Pobyt i działalność Mateusza Ingenraema (Ingermanna) w Wisniczu były znane w literaturze (Zob. Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, Bd. 18. Leipzig 1925 s. 596. To samo dzieło zawiera również informację o Stanisławie Kosteckim (Bd. 21 s. 342). — O dekoracji kościoła klasztornego pisał bliżej A. Bochnak (F. B. Falconi. Kraków 1925 s. 8—13).

⁶¹ Relatio fund. s. 10 b, 15 b, 16. Wśród ozdób znajdowały się m. in. 3 posągi srebrne artystycznej roboty posiadające 2,88 m wysokości: Zbawiciel, Matka Boża i św. Teresa. — Ambicja i hojność fundatora sprawiły, że wielkość i wygląd kościoła klasztornego odbiegały od prostoty i ubóstwa zalecanego przez regułę.

dowany tuż koło muru klasztornego osobny budynek, przeznaczony na pomieszczenie licznych gości przybywających do klasztoru. To pomieszczenie miało zapewnić zakonnikom zachowanie ciszy i samotności⁶². Do najznakomitszych gości, którzy przed r. 1649 odwiedzili klasztor wiśnicki należeli: król Władysław IV w 1633 r., po odbyciu koronacji w Krakowie⁶³, Stanisław Albrecht Radziwiłł w 1638⁶⁴, oraz królewicz Jan Kazimierz w 1648 r.⁶⁵.

Organizacja zakonu karmelitów bosych, podobnie jak w innych zakonach, służyła realizacji zasadniczego celu zakonu, określonego przepisami reguły⁶⁶. Temu celowi służyła oczywiście również organizacja prowincji polskiej pod wezwaniem Ducha św., istniejącej od r. 1617 obok 5 innych prowincji tworzących kongregację włoską karmelitów bosych⁶⁷. Na czele prowincji stał przełożony prowincjalny (*praepositus provincialis*) zwany potocznie prowincjałem, wybierany co 3 lata przez kapitułę prowincjalną czyli zebranie przełożonych wszystkich klasztorów prowincji, socjuszów przeorów jako reprezentantów kapituł poszczególnych klasztorów, oraz 4 definitorów prowincjalnych stanowiących przyboczną radę prowincjała. Definitorzy prowincjalni byli również wybierani przez kapituły prowincjalne. Do najważniejszych czynności kapituł należały wybory przeorów, czyli przełożonych wszystkich, w pełni zorganizowanych klasztorów. Taki charakter i podobne zadania miały kapituły prowincjalne, które m. in. zbierały się w Wiśniczu. Prowincjał i definitorzy zbierając się bezpośrednio po kapitule, później 2 razy w roku lub w razie potrzeby częściej, tworzyli definitorium prowincjal-

Dłatego kapituła generalna zakonu udzieliła w 1632 r. w tym względzie dyspensy: „Dispensatum est, cum ecclesia Salvatoris Visnicensis, quam ex voto pro ingenti victoria ex Turcis obtenta, Illmus Dnus Stanislaus comes de Visnic, palatinus Russiae, donavit religiosis, in his quae prohibentur per nostras Constitutiones: 2 pars cap. 2 ss. 3 et 5 et cap. 1 ss. 10, quantum ad ornamenta ecclesiae (Acta I Cap. gen. s. 121). — Około 1620 r. budowa mniejszego klasztoru karmelitanek bosych w Krakowie kosztowała 23 000 zł pol. (Zob. [J. K a l i n o w s k i]: Klasztory karmelitanek bosych w Polsce, na Litwie i Rusi. Kraków 1904 s. 24).

⁶² Relatio fund. s. 16. ⁶³ Tamże s. 19. ⁶⁴ Tamże s. 13.

⁶⁵ W. C z e r m a k: Królewicz Jan Kazimierz. Lwów 1881 s. 53.

⁶⁶ „Chociaż wszyscy pragnący wiecznej szczęśliwości poświęcają się uczynkom miłości, jednak ze względu na to, że miłość jest podwójna, miłość Boga i bliźniego, Kościół święty, matka nasza, podzielił na dwie klasy zajęcia swoich dzieci, z których jedne mają się zajmować samym Bogiem, drugie zaś usługiwać bliźniemu dla Boga. Naszemu zaś zakonowi z łaski Bożej obydwa te zajęcia powierzone zostały, z tym jednak warunkiem, aby przedniejszym jego zadaniem było rozważanie i miłość rzeczy Bożych, a podrzędniejszym działalność zewnętrzną, przede wszystkim taka, która ma na celu zbawienie bliźnich” (Constitutiones Fratrum Discalceatorum Congregationis S. Eliae Ordinis BVM de Monte Carmelo — Prologus [red. z r. 1623] W: *Acta Capitulum Generalium Ordinis Carmelitarum Discalceatorum*. Arch. Prow. Karm. Bosych, sygn. AP 7 k. 1. Przekład według dziełka o Bernarda od Matki Bożej: Zakon NMP z Góry Karmelu. Kraków 1937 s. 82).

⁶⁷ Fragment dotyczący form organizacyjno-ustrojowych klasztorów został napisany głównie w oparciu o pracę o. Honorata Gila (dz. cyt. s. 93—96), któremu autor serdecznie dziękuje za udzielenie zezwolenia na wykorzystanie w tej rozprawie.

ne, do którego zadań należał m. in. wybór podprzeorów, magistrów nowicjuszów i lektorów czyli wykładowców studiów zakonnych, oraz wyznaczanie ich następców, w razie rezygnacji któregośkolwiek z nich. Definitoria prowincjalne, znacznie częściej niż kapituły były zwoływane do Wiśnicza, czemu sprzyjała bliskość Krakowa, gdzie rezydował prowincjał.

Ważne i odpowiedzialne zadania posiadał urząd przeora. Przeor był bowiem stróżem praw zakonnych i kierownikiem całości życia konwentu. Jednakże jego decyzje w niektórych wypadkach wymagały zgody urzędowych doradców przeora (dyskretów) i kapituły klasztornej czyli zebrania wszystkich ojców. Podprzeor — urzędowy zastępca przeora — w razie jego nieobecności, w klasztorze wiśnickim pełnił również odpowiedzialny urząd magistra nowicjuszów. W tym charakterze kierował on ich wychowaniem i całością działalności nowicjatu, m. in. przez wygłaszanie częstych nauk i konferencji, słuchanie spowiedzi nowicjuszów, odprawianie mszy św. konwentualnych, naukę modlitwy myślniej, ćwiczenia cnót zakonnych, objaśnianie przepisów reguły, instrukcji zakonnych, ceremoniału itp.

W stosunku do wszystkich ojców wybieranych do pełnienia urzędów zakonnych przepisy reguły zawierały wysokie wymagania uwzględniające nie tylko lata pobytu w zakonie, lecz także posiadanie licznych cnót moralnych. Stąd można przypuszczać, że ojcowie sprawujący urzędy w konwencie wiśnickim odpowiadali w pełni tym wymaganiom.

Doniosłą rolę w całokształcie życia prowincji polskiej spełniały wizytacje. Obok systematycznych wizytacji odbywanych przez prowincjała, były także wizytacje generalne, przeprowadzane co kilka lat przez generała zakonu lub wyznaczonych wizytatorów generalnych. Wizytacje te przeprowadzane bardzo szczegółowo miały na celu nie tylko wykrycie wszelkich niedociągnięć w przestrzeganiu reguły, lecz także służyły do podniesienia ducha gorliwości zakonników i przełożonych w wypełnianiu głównych zadań zakonu.

W oparciu o przedstawione szkieletowo ramy organizacyjno-ustrojowe rozpoczął swoją działalność, jako siódmy z kolei klasztor karmelitów bosych na ziemiach polskich i jednocześnie pierwszy klasztor tego zakonu, położony z dala od ówczesnych miast — klasztor pod wezwaniem Zbawiciela w Wiśniczu. Do klasztoru wiśnickiego została przeniesiona cała społeczność zakonna klasztoru nowicjackiego w Krakowie. Stanowili ją: przeor o. Cyryl od św. Franciszka, podprzeor, magister nowicjuszów i zarazem pierwszy dyskret, o. Ignacy od św. Jana, o. Alfons od św. Pawła — drugi dyskret, o. Hieronim od św. Teresy — trzeci dyskret, oraz

16 nowicjuszów i profesów⁶⁸. Pierwszą ważną czynnością nowo powstałego konwentu było odbycie w dniu 29 maja 1630 r. kapituły konwentualnej, na której zostało przyjętych do nowicjatu 5 młodzińców⁶⁹. W kilkanaście dni później odbyła się pierwsza profesja w klasztorze wiśnickim. Uroczyste śluby zakonne złożył wtedy o. Ignacy od Jezusa Marii. Pierwszym przeorem nowego konwentu został wybrany kanonicznie, na kapitule prowincjalnej w Lublinie w 1628 r., o. Cyryl od św. Franciszka. Do r. 1630 był on przeorem klasztoru nowicjackiego pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP w Krakowie⁷⁰. O. Cyryl pełnił swój urząd do maja 1631 r., po czym został wybrany ponownie przeorem, jednak po kilku miesiącach, we wrześniu 1631 r. złożył rezygnację z urzędu na definitorium prowincjalnym zebrany w Przemyślu⁷¹. Pierwszym podprzeorem i magistrem nowicjuszów był o. Ignacy od św. Jana, wybrany również na definitorium w Lublinie w 1628 r.⁷². Urząd ten pełnił on tylko do maja 1631 r.⁷³. Pierwsza kapituła provin-

⁶⁸ Relatio fund. s. 13 b.

⁶⁹ Acta Conventus s. 1. Wyjątkowo zostały zapisane nazwiska pierwszych nowicjuszów: Alfred Wysocki w zakonie Klemens od Najśw. Sakramentu, Mikołaj Solecki — Achacy od Zbawiciela, Michał Sękowski — Filip od św. Michała, Marcin Dzierżąski — Eugeniusz od Św. Ducha i Jan Winiarski — Eliaz od Jezusa.

⁷⁰ Cyryl od św. Franciszka, ur. ok. 1588, prawdopodobnie z pochodzenia Polak, w zakonie od 1613 r. W 1628 r. został wybrany przeorem i pierwszym definitorem prowincji. Urząd przeora w Wiśniczu pełnił od maja 1630 do września 1631. W tym charakterze podpisał w Lublinie 17 maja 1631 r. przyjęcie fundacji karmelitów bosych w Czernej. Przed 1646 r. napisał w języku polskim dzieło pt. Praktyka dobrej śmierci (libellus... vernacula lingua confectus) przeznaczone dla karmelitanek bosych. W 1646 r. został ponownie wybrany definitorem prow. W latach 1655—1658 pełnił urząd 3-ciego dyskreta w Wiśniczu. Jako jedyny z ojców przebywał w klasztorze w czasie okupacji szwedzkiej, przy czym wiele wycierpiał. Można go zaliczyć do wybitniejszych karmelitów bosych XVII w. Zmarł 15 lutego 1658 r. w wieku 70 lat (Acta Conventus s. 1, 44, 78, 85. — Arch. konwentu w Czernej, sygn. 63 s. 35. — Relatio fund. s. 37, 41. — E XIV 497—498).

⁷¹ Relatio fund. s. 81.

⁷² O. Ignacy od św. Jana (Giovanni Battista Spinola), ur. około 1585 r. jako syn Pawła patrycjusza genuńskiego. Profesję złożył 3 marca 1603 r. w Rzymie. Później przebywał w Niemczech i w Polsce, gdzie w 1628 r., na kapitule prow. w Lublinie, został wybrany magistrem nowicjuszów, pierwszym dyskretem i socjuszem na kapitule generalną 1629 i 1632 r. Urząd magistra sprawował do 29 maja 1631 r. Od 1632 r. był spowiednikiem karmelitanek bosych w Krakowie. W latach 1637—1639 był ponownie magistrem nowicjuszów i I dyskretem w Wiśniczu; w latach 1646—1649 pierwszym definitorem i wikariuszem prowincji polskiej. W 1650 r. brał udział w kapitule generalnej. Około 1654 r. napisał dzieło „Żywot i wysokie cnoty wielbnej matki Teresy od Pana Jezusa [Marchockiej]” W 1658 r. o. Ignacy został przeorem w Wiśniczu. W latach 1661—1664 pełnił urząd prowincjała i polecił wydać w języku polskim dzieła św. Teresy. Od 1665 r. po raz trzeci był pierwszym dyskretem w Wiśniczu. Posiadał znaczną łatwość pisania i utrwalił dla potomności wiele wydarzeń z życia konwentu wiśnickiego i prowincji polskiej. Zmarł wnet po 1665 r. Należał do najwybitniejszych karmelitów bosych prowincji polskiej (*Analecta Ordinis Carmelitarum Discalceatorum*. A. 8: 1933 s. 106. — Acta Conventus, passim. — Relatio fund., passim. — Liber docum. s. 83, 85. — Księgi duchowne św. Matki Teresy. T. 1. Kraków 1664, przedmowa. — E XVIII 556).

⁷³ Relatio fund. s. 81.

cjałna z udziałem przeora wiśnickiego odbyła się w Lublinie w maju 1631 r. Prowincjałem został wtedy wybrany o. Stefan od św. Teresy — drugi prowincjał pochodzenia polskiego. Definitorium prowincjalne odbyte bezpośrednio po kapitule wybrało magistrem nowicjuszów w Wiśniczu o. Maurycego od św. Sebastiana, który pełnił swój urząd do stycznia 1632 r., po czym został w tym samym charakterze przeniesiony do klasztoru wileńskiego⁷⁴. Jego następcą w Wiśniczu został wybrany o. Arseniusz od św. Wojciecha⁷⁵. Drugim przeorem (w trzeciej kadencji) został wybrany przez definitorium prowincjalne zebrane w Przemysłu we wrześniu 1631 r. o. Bernard od św. Onufrego, który objął swój urząd w dniu 6 października 1631 r.⁷⁶. Przedtem dokonał on m. in. sprawdzenia całego majątku klasztornego, w tym także stanu biblioteki klasztornej. Braki i nadwyżki stwierdzone w czasie przejmowania nowy przeor skrupulatnie zanotował w księdze inwentarzowej. O. Bernard zapoczątkował prowadzenie spisu przełożonych klasztoru wiśnickiego, przeznaczając na ten cel część kroniki klasztornej. Dalsza zmiana na urzędzie przeora nastąpiła w 1632 r. Kapituła generalna zebrana w maju tegoż roku w Rzymie ustosunkowała się pozytywnie do prośb karmelitów bosych z Genui i udzieliła zezwolenia na powrót do Włoch o. Bernarda od św. Onufrego. Trzecim przeorem (w czwartej kadencji) został wybrany o. Hieronim od św. Teresy⁷⁷. Urząd przeora objął on w lipcu i sprawował go w ciągu dwu najbliższych lat. W 1634 r., po raz pierwszy w Wiśniczu, odbyła się szósta kapituła prowincjalna, która doko-

⁷⁴ O. Maurycy od św. Sebastiana. Bliższych danych biograficznych brak. Od 29 maja 1631 do 15 maja 1634 i ponownie od 1640 sprawował urząd magistra a od 1646 r. przeora klasztoru w Wiśniczu (Acta Conventus s. 2, 32, 43. — Relatio fund. s. 81, 82).

⁷⁵ Bliższych danych o jego osobie i działalności brak.

⁷⁶ O. Bernard od św. Onufrego (Jan Hieronim Costaguta). Ur. 11 czerwca 1601 r. w Genui jako potomek znakomitej rodziny. Do klasztoru wstąpił razem z bratem w 1619 r. Po złożeniu profesji studiował filozofię, a od 1623 r. teologię w seminarium misyjnym, gdzie interesował się teologią mistyczną, którą wykladał o. Tomasz od Jezusa. Po ukończeniu studiów o. Bernard został wysłany do Polski, gdzie pełnił obowiązki lektora a później magistra nowicjuszów. We wrześniu 1631 r. został wybrany przeorem klasztoru wiśnickiego. W maju 1632 r., za wstawiennictwem karmelitów bosych prowincji genueńskiej, powrócił do Italii i został wybrany przeorem nowego klasztoru w Sawonie, później przełożonym eremu i od 1640 r. przeorem w Genui. Kilkakrotnie pełnił urząd definitywa prowincjalnego i był wybierany socjuszem na kapituły generalne. W 1651 r. był wizytatorem generalnym prowincji lombardzkiej. Posiadał dar kontemplacji i z zamiłowaniem dyskutował oraz pisał o stanach mistycznych. Zmarł w opinii świętości 21 lipca 1652 r. (Henricus a S. Sacramento: Collectio scriptorum Ordinis Carmelitarum Excalceatorum. Savona 1884 s. 99. — Acta Conventus s. 11. — Filip od Przen. Trójcy: Ozdoba Karmelu, Cz. 3. Kraków 1747 s. 471—477).

⁷⁷ O. Hieronim od św. Teresy. Bliższych danych biograficznych brak. Od lipca 1632 do maja 1634 r. pełnił urząd przeora w Wiśniczu. W 1637 r. został wybrany socjuszem na kapitułę generalną. W zakonie posiadał opinię uczonego. Zmarł w Głębokim na Litwie w 1645 r. (Acta Conventus s. 13. — Relatio fund. s. 23, 81).

nała wyboru prowincjała o. Franciszka od św. Marii⁷⁸. Na tej kapitule przeorem klasztoru wiśnickiego został wybrany o. Archanioł od św. Michała⁷⁹. Definitorium prowincjalne odbyte po kapitule wybrało magistrem nowicjusów o. Anioła od św. Bartłomieja⁸⁰. Obaj przełożeni sprawowali swoje urzędy przez całą kadencję. Następna kapituła zebrana w Przemyślu w 1637 r. dokonała wyboru prowincjała w osobie o. Alberta od św. Marii Magdaleny, a przeorem wiśnickim wybrała o. Bonawenturę od św. Andrzeja⁸¹. Magistrem nowicjusów został wybrany ponownie o. Ignacy od św. Jana⁸². W tym roku definitorium prowincjalne dokonało zamiany przeorów: o. Bonawentura został przeniesiony do klasztoru lubelskiego, tamtejszy zaś przeor, o. Anioł od św. Bartłomieja, objął urząd przeora w Wiśniczu⁸³. Ważnym wydarzeniem w życiu prowincji polskiej była kolejna wizytacja generalna przeprowadzona przez wizytatora generalnego zakonu o. Gerarda od św. Łukasza, przeora klasztoru karmelitów bosych w Wiedniu. Prawdopodobnie na zakończenie wizytacji odbyło się w lutym 1639 r. w Wiśniczu definitorium prowincjalne z udziałem wizytatora generalnego. Na tym definitorium złożył rezygnację z urzędu magistra nowicjusów o. Ignacy od św. Jana. Jego następcą został wybrany o. Władysław od św. Stanisława⁸⁴. Możliwe, iż ustąpienie o. Ignacego pozostawało w związku z wizytacją. W 1640 r., na ósmej kapitule prowincjalnej, odbytej po raz drugi w Wiśniczu, dokonano wyboru nowych władz zakonnych. Prowincjałem został wybrany o. Felicjan od Wszystkich Świętych, a przeorem wiśnickim ponownie o. Archanioł od św. Michała. Definitorium prowincjalne wybrało również magistrem nowicjusów o. Maurycego od św. Sebastiana. Obaj przełożeni wiśnicy zostali także wybrani definitoriami prowincjalnymi⁸⁵. W 1642 r. w strukturze organizacyjnej prowincji polskiej nastąpiła niewielka zmiana. W początkach lipca tegoż roku przeor o. Franciszek od św. Marii, podprzeor o. Teofil od św. Eliasza i zakonnicy klasztoru przemyskiego zostali przeniesieni do Wiśnicza, natomiast tamtejszy nowicjat wraz z przełożonymi przeszedł do Przemyśla⁸⁶.

⁷⁸ Relatio fund. s. 9 b.

⁷⁹ O. Archanioł od św. Michała (1592—1672), Włoch z Kremony. W zakonie od 1610 r. W 1612 został wysłany do Polski, gdzie był jednym z pierwszych słuchaczy filozofii w Lublinie. Wielokrotnie sprawował różne urzędy zakonne. W 1630 r. był trzecim dyskretem klasztoru wiśnickiego, w 1634 i 1640 przeorem tegoż klasztoru, w 1649 prowincjałem prowincji polskiej. Zajmował się pisaniami dzieł religijno-ascetycznych, które jednak nie zostały wydane drukiem. Poznał język polski i pokochał nową ojczyznę. O. Archanioł był zawsze wzorem cnót zakonnych. Zmarł w opinii świętości 18 marca 1672 r. w Krakowie. Należał do wybitnych karmelitów bosych w Polsce (Acta Conventus s. 24, 28. — Relatio fund. s. 29. — Filip od Przen. Trójcy, dz. cyt. s. 611—620).

⁸⁰ Relatio fund. s. 81. Bliższych danych brak.

⁸¹ Tamże.

⁸² Relatio fund. s. 13.

⁸³ Tamże s. 81 b.

⁸⁴ Tamże.

⁸⁵ Relatio fund. s. 82.

⁸⁶ Acta Conventus s. 36.

W 1643 r., po raz trzeci w Wiśniczu, zebrała się dziewiąta kapituła prowincjalna, która ponownie wybrała prowincjałem o. Franciszka od św. Marii. Wtedy także ojcowie kapitulni spełniając prośbę Stanisława Lubomirskiego wyrazili zgodę na przeniesienie z Krakowa do Wiśnicza studium teologii⁸⁷. Przeorem nowego domu studiów został wybrany na kapitule o. Szymon Paweł od Jezusa Marii. Podprzeorem definitorium wybrało o. Marcina od Wszystkich Świętych, który jednak swój urząd pełnił tylko do października 1643 r. Jego następcą został wybrany o. Walenty od św. Kazimierza. W rok później znów nastąpiła w Wiśniczu zmiana przeora. Definitorium prowincjalne zebrane w Wiśniczu w listopadzie 1644 r. dokonało wyboru nowego przeora w osobie o. Ignacego od Jezusa Marii, gdyż dotychczasowy przeor o. Szymon Paweł, za zezwoleniem generała zakonu, wyjechał do Włoch z biskupem krakowskim Piotrem Gembickim⁸⁸. Urząd podprzeora nadal sprawował o. Walenty od św. Kazimierza. W 1645 r. odbyła się druga wizytacja generalna konwentu wiśnickiego. Wizytatorem był wtedy o. Piotr od św. Hipolita, Włoch z Sycylii, dawniejszy lektor studium zakonnego w Krakowie⁸⁹. W 1646 r. kapituła prowincjalna zebrana w Krakowie wybrała po raz drugi prowincjałem o. Michała od Zwiastowania NMP. Przeorem wiśnickim został wybrany o. Maurycy od św. Sebastiana, a podprzeorem o. Konstanty od św. Hieronima⁹⁰. Wszyscy ci przełożeni sprawowali swoje urzędy nieprzerwanie do r. 1649, kiedy dokonano nowych wyborów, prowincjała o. Archaniola od św. Michała, przeora i podprzeora konwentu wiśnickiego o. Władysława od św. Stanisława i o. Tomasz z Akwinu od Ducha św. W listopadzie tegoż roku złożył swój urząd o. Władysław, a na jego miejsce przeorem został wybrany o. Sebastian od Matki Bożej⁹¹.

Przepisy reguły karmelitańskiej dotyczyły całokształtu życia konwentu i nie dopuszczały do jakiegokolwiek improwizacji w życiu klasztornym. Reguła zakonna kładła wielki nacisk na życie modlitewne zakonników, rozmyślanie i samotność, oraz na czynny udział w ćwiczeniach ogólnoklasztornych i indywidualnych praktykach duchownych. Prócz mszy św. i nabożeństw, modlitw chórowych, oraz nauk duchownych, były także modlitwy indywidualne, lektura dzieł religijnych, rozmyślania, milczenie i ćwiczenia pokutne. Ten jednostajny rytm życia klasztornego przerywały tylko wspólne posiłki oraz nieliczne godziny przeznaczone na rekreację, spoczynek i zebrania kapituły konwentu. Wtedy na głos dzwonu zbierali się ojcowie i przez głosowanie aprobowali lub odrzucali propozycje przeora w sprawach dotyczących nowicju-

⁸⁷ Relatio fund. s. 21.

⁸⁸ Tamże s. 82 b.

⁸⁹ Tamże s. 25

⁹⁰ Tamże s. 82 b.

⁹¹ Tamże.

szów i zakonników, ważniejszych wydatków (pieniężnych, przyjmowania zapisów na rzecz klasztoru itp. Stosunkowo często kapituła konwentu wiśnickiego wyrażała zgodę na udzielenie miejsca wiecznego spoczynku w kościele klasztornym. Wprawdzie kościół ten został wybrany przez fundatora jako miejsce wiecznego spoczynku Lubomirskich, ale wnet po pochowaniu w nim w 1635 r. żony fundatora Zofii księżniczki Ostrogskiej, ustalili się zwyczaj chowania w kościele klasztornym osób z otoczenia Lubomirskiego, a także spośród okolicznej szlachty⁹². Wśród pochowanych w tym okresie znajdowali się: Mikołaj Minor i Andrzej Kłoczkowski — dworzanie Lubomirskiego, Maciej Trapola — architekt nadworny Lubomirskiego i budowniczy klasztoru, zmarły 31 grudnia 1637 r., dziecko architekta Bartłomieja — następcy Trapoli, syn muzyka nadwornego Bernarda, Krzysztof aptekarz Lubomirskiego, w 1638 r. syn Stanisława Stanisławskiego, w 1639 r. Jan Gorzkowski, pokojowiec Lubomirskiego, w 1640 r. Stanisław Wieruski, podstarości sądecki, oraz kilka innych osób⁹³. Zwyczajne, codzienne modlitwy i nabożeństwa były przeplatane uroczystymi obchodami świąt i patronów zakonu, Bożego Ciała i oktawy, oraz 40-godzinnych nabożeństw. Klasztor wiśnicki korzystając ze szczególnej opieki fundatora, za osobnym zezwoleniem kapituły generalnej zakonu, od 1632 r. święcił corocznie w dniu 10 października uroczystą pamiątkę zwycięstwa chocimskiego⁹⁴. Prócz tego święta, w klasztorze mogły się odbywać uroczyste nabożeństwa z muzyką w pięciu innych dniach wskazanych przez Lubomirskiego⁹⁵. Wielkie zamiłowanie fundatora do muzyki oraz posiadanie doborowej kapeli dworskiej i śpiewaków sprawiły, iż Lubomirski początkowo pragnął muzyką i śpiewem uświetniać nabożeństwa klasztorne. Na przeszkodzie tym intencjom stanęły konstytucje zakonne, które prócz nielicznych wyjątków zabraniały urządzania nabożeństw z muzyką. O tych przeszkodach zawiadomił Lubomirskiego przeor o. Cyryl. Odtąd produkcje muzyczne i wokalne nadwornych artystów uświetniały nabożeństwa w kościele parafialnym w Wiśniczu⁹⁶.

⁹² Zofia księżniczka Ostrogska zmarła w 1622 r. Tymczasowo była pochowana w kaplicy zamkowej (Relatio fund. s. 11).

⁹³ Acta Conventus s. 25—30.

⁹⁴ Acta I Cap. gen. s. 110.

⁹⁵ „Confirmarunt PP. ordinationem factam de musica, videlicet admittendam esse musicam in nostris ecclesiis tam fratrum quam monialium nostrorum, in festis BMV. de Monte Carmelo, SPN. Joseph, dominica intra octavam Corporis Christi, titularis Ecclesiae, dominica Quadragesimae duobus sequentibus diebus, ubi habetur oratio 40 horarum; ibi aut istis diebus 40 horarum et sic remittitur arbitrio superioris; ut quocumque alio tempore intra annum fiat oratio 40 hor[arum] et insuper Visnicii 10 octobris et 5 aliis diebus, quando Illmus Fundator petierit et interfuerit” (Acta def. prov. S. Spiritus in Polonia celebrati 6 V 1640 in Conv. Visnicensi. Cyt. wg Acta I Cap. gen. s. 165).

⁹⁶ Relatio fund. s. 19.

Innym wydarzeniem ważnego dla konwentu r. 1635 było sprowadzenie do klasztoru relikwii św. Aleksandra męczennika, patrona Lubomirskich. Relikwie te zostały przywiezione przez zakonników, którzy brali udział w kapitule generalnej w Rzymie. Obszerny i interesujący opis uroczystości związanych z przywiezieniem relikwii został zapisany w kronice klasztoru⁹⁷. W trzy lata później miała miejsce inna podniosła uroczystość. W kościele klasztornym odbył się wtedy uroczysty chrzest „Scyty”, najemnego żołnierza z załogi zamku wiśnickiego. Rodzicami chrzestnymi byli: matka fundatora Anna z Ruszczy Branicka i kanclerz w. litewski Stanisław Albrecht Radziwiłł, od niedawna mąż Krystyny córki fundatora⁹⁸. Całość życia wewnętrznego konwentu wiśnickiego do r. 1649 nosiła swoiste piętno wybitnej indywidualności i wielkiej gorliwości fundatora. Klasztor wiśnicki, jak już wspomiano, był pierwszym konwentem karmelitów bosych, położonym z dala od większych miast i znajdował się w bezpośredniej bliskości okazałej rezydencji fundatora. Okoliczność ta już w momencie przyjmowania fundacji przez zakon budziła słuszne obawy niektórych ojców. Bliskość ta ułatwiała wprawdzie korzystanie z hojnej opieki Lubomirskiego⁹⁹. Jednakże nadmierne korzystanie z tej opieki było sprzeczne z regułą zakonną; tym bardziej, że niekiedy opieka ta stawała się uciążliwą dla konwentu. Świadczyła o tym zarówno granicząca z pychą chęć Lubomirskiego do urządzania wystawnych nabożeństw w klasztorze, jak również znacznie od niej gorsze wypadki jawnej samowoli magnackiej¹⁰⁰.

W pierwszych latach działalności karmelitów bosych na ziemiach polskich, nacechowanych aktywnością i gorliwością, nie było miejsca na konflikty społeczne o podłożu klasowym i narodowościowym. Zakonnicy tego okresu w przeważającej części byli cudzoziemcami. Wśród nich znajdowało się wielu, którzy należeli do pierwszego pokolenia karmeli-

⁹⁷ Tamże s. 11.

⁹⁸ Tamże s. 13. W latach 1636—1638 w klasztorze wiśnickim odbyło się wiele uroczystości nawróceń wśród dworzan i żołnierzy najemnych Lubomirskiego: Węgrów, Niemców i Polaków, oraz wśród okolicznej szlachty dysydentckiej (Relatio fund. s. 16. — Acta Conventus s. 24—28).

⁹⁹ Np. kiedy w r. 1641 prowincjał wraz z socjuszami udawał się na kapitułę generalną do Rzymu, otrzymał od Lubomirskiego, z powodu niebezpieczeństw wojennych, eskortę wojskową, która towarzyszyła ojcom w drodze przez Czechy i Morawy aż do Wiednia (Relatio fund. s. 82).

¹⁰⁰ Kiedy wkrótce po 1630 r. jeden z dworzan wiśnickich został przyłapany na kradzieży sreber stołowych, Lubomirski polecił mu wstąpić do miejscowego klasztoru karmelitów. Ponieważ obwiniony nie wyrażał chęci wykonania polecenia swego pana i karmelici nie potrafili nakłonić go do przyjęcia habitu, dworzanin powrócił do zamku, gdzie z rozkazu Lubomirskiego został ścięty. Okoliczności tego wydarzenia, kiedy klasztor musiał się liczyć z poczynaniami swego fundatora, nosiły cechy wyraźnej samowoli; Lubomirski żądał bowiem przyjęcia do klasztoru człowieka napiętnowanego przestępstwem i nieodpowiedniego do stanu zakonnego (W. N e k a n d a - T r e p k a: Liber generationis plebeorum (Liber chamorum). Cz. 1. Wrocław 1963 s. 347).

tów bosych¹⁰¹. Nieznajomość języka polskiego, zwyczajów i obyczajów, brak krewnych i znajomych powodowały, że karmelici bosy w tym okresie byli odcięci od miejscowych rozgrywek. W miarę napływu kandydatów pochodzenia rodzimego, zróżnicowanych pod względem społecznym, dały znać o sobie problemy społeczne. W latach dwudziestych XVII w. miały miejsce pierwsze konflikty. Wtedy bowiem niektórzy zakonnicy twierdzili, że urzędy zakonne powinny sprawować tylko ludzie pochodzenia szlacheckiego. Aby temu przeciwdziałać, kapituła prowincjalna w 1622 r. zabroniła zakonnikom powoływania się na przywilej urodzenia, jako najbardziej uprawniający do piastowania urzędów zakonnych¹⁰². Postanowienie kapituły z pewnością nie od razu położyło tamę tego rodzaju nieporozumieniom, niemniej w źródłach historycznych z tych lat brak o nich wiadomości. Dopiero na kapitule prowincjalnej w 1649 r. doszło do otwartego sporu, podczas którego część dyskutantów utrzymywała, że tylko zakonnicy pochodzenia szlacheckiego są najbardziej odpowiedni do zajmowania urzędów zakonnych i mogą osiągać pełnię doskonałości. Wystąpienia te nie zyskały aprobaty starszych ojców kapitułnych, którzy uważali je za całkowicie sprzeczne z duchem reguły karmelitańskiej; reguła bowiem zabraniała zakonnikom używania nazwisk i zalecała im także zmianę dotychczasowym imion, aby w ten sposób podkreślić zerwanie więzów ze światem. Zdaniem tych samych ojców, nie urodzenie, lecz cnoty miłości bliźniego, sprawiedliwości, doskonałości wewnętrznej i gorliwości w przestrzeganiu zasad reguły są najważniejszym kryterium oceny postępowania wszystkich zakonników bez względu na pochodzenie. Ojcowie kapitułni broniący zasad zakonnych przypomnieli egoizm i wielkie wady magnatów, którzy mając wyłącznie na uwadze własny interes dopuszczali się najgorszych występków. Dlatego ojcowie polecali jeszcze raz wszystkim zakonnikom ćwiczenie cnoty głębokiej pokory i miłości — jako najwyższego dobra życia zakonnego wszystkich karmelitów bosych¹⁰³.

W sposób analogiczny, w miarę upływu lat, działalności karmelitów w Polsce dawały też znać o sobie konflikty narodowościowe, których przejawem były spory, o role poszczególnych narodowości w zakonie. W celu zapobieżenia tym sporom kapituła prowincjalna w 1622 r. zabroniła zakonnikom podkreślania włoskiego lub polskiego pochodzenia¹⁰⁴. Późniejsza stabilizacja składu narodowościowego karmelitów bosych usunęła przyczyny konfliktów narodowościowych. Już w końcu lat dwudziestych XVII w. byli w klasztorach zakonnicy pochodzenia polskiego, którzy sprawowali różne urzędy zakonne. Pierwszym prowinc-

¹⁰¹ H. Gil, dz. cyt. s. 123.

¹⁰² Acta I Cap. gen. s. 85.

¹⁰³ Relatio fund. s. 27—28.

¹⁰⁴ Acta I Cap. gen. s. 84.

cjałem był o. Marcin od św. Teresy, wybrany na kapitule prowincjalnej w 1625 r.¹⁰⁵. Również pierwszy przeor konwentu wiśnickiego o. Cyryl od św. Franciszka był prawdopodobnie narodowości polskiej¹⁰⁶.

ROZDZIAŁ II

BIBLIOTEKA KLASZTORU KARMELITÓW BOSYCH W WIŚNICZU DO R. 1649

1. ORGANIZACJA BIBLIOTEKI I JEJ PIERWSZY INWENTARZ

Znaczenie książki w wychowaniu nowicjuszków i prowadzeniu studiów zakonnych, rola książki w przepisach zakonnych, założenie biblioteki w klasztorze wiśnickim, organizacja zewnętrzna biblioteki, zarząd biblioteki, gromadzenie książek (kupno, wymiana, dary), opracowanie księgozbioru i jego udostępnianie, oprawa książek, powstanie pierwszego inwentarza biblioteki, forma zewnętrzna inwentarza i technika zapisów.

Na wielu portretach karmelitów i karmelitanek bosych minionych wieków zostały umieszczone symbole cnót, którymi się odznacжали. Wśród nich, obok krzyża i dyscypliny, znajdowała się również książka jako symbol modlitwy i nauki. Szczegół ten dowodzi znacznej roli, jaką spełniała książka w całości życia zakonnego. I tak już w nowicjacie każdy zakonnik poznawał z niej prawa zakonne korzystając ze zbiorów konstytucji i instrukcji zakonnych. Zanim w pełni posiadał umiejętność modlitwy myślniej, z dzieł religijnych czerpał tematy do rozmyślań. W wypadku stwierdzenia braków w wykształceniu ogólnym uzupełniał je przy pomocy książek i zdobywał lepszą znajomość łaciny. Jeśli po odbyciu nowicjatu i złożeniu profesji kontynuował studia filozofii i teologii, korzystał również obficie z dzieł naukowych. Dlatego istnienie studiów zakonnych było wręcz niemożliwe bez posiadania własnego księgozbioru. Po otrzymaniu święceń kapłańskich, zakonnicy w bibliotekach klasztornych znajdowali materiał do kazań i dysput, opracowań dzieł apologetyczno-polemicznych czy też tworzenia dzieł mistyczno-ascetycz-

¹⁰⁵ O. Marcin od św. Teresy (Marcin Kos) 1590—1629. Ur. na Śląsku, w Gogolinie. W zakonie od 1609 r. W 1618 r. był przełożonym a później przeorem klasztoru karmelitów bosych w Poznaniu (H. Gil, dz. cyt. s. 87).

¹⁰⁶ Podczas „potopu” klasztor został zdewastowany przez Szwedów, którzy przed opuszczeniem Wiśnicza w 1657 r. podpalili kościół klasztorny. Okazałe zabudowania klasztorne, po kasacie w 1782 r., zostały zamienione na więzienie dla kryminalistów, które z czasem zyskało sobie smutną sławę w całej Galicji. Po 1868 r. budynki poklasztorne uległy gruntownej przebudowie. Jeszcze gorszego losu doznał piękny kościół klasztorny. Po r. 1782 został ograbiony z kosztowności i dzieł sztuki oraz zamieniony na kaplicę więzienną. W tym charakterze przetrwał do drugiej wojny światowej. W latach 1942—1944 został zdewastowany i rozebrany przez hitlerowców.

nych — jako dziedziny pisarstwa najchętniej uprawianej w zakonie karmelitów bosych. Poza tym książka liturgiczna stanowiła niezbędną pomoc we wszystkich nabożeństwach i dlatego każdy klasztor posiadał księgozbiór złożony z mszałów, homilii i ceremoniałów, a wszyscy zakonnicy posiadali brewiarze i psalterze.

Brak konstytucji „ojców hiszpańskich”, tzn. z okresu tuż po reformie św. Teresy od Jezusa nie pozwala stwierdzić, jak przepisy zakonne od zarania reformy Karmelu ujmowały rolę książki i bibliotek klasztornych w życiu zakonu. Konstytucje kongregacji włoskiej dobitnie podkreślały znaczenie zdobywania wiedzy i określały ignorancję jako źródło wszelkich błędów¹⁰⁷. Dopiero w miarę upływu czasu zostały wydane szczegółowe przepisy. Konstytucje kongregacji włoskiej już w pierwszych latach XVII w. wymieniały bibliotekę jako jedną z ważnych instytucji każdego klasztoru. Kapituła generalna z 1605 r. w odniesieniu do bibliotek postanowiła, aby przełożeni klasztorów nie wydawali więcej niż 50 skudów na koszty rocznego utrzymania biblioteki¹⁰⁸. Konstytucje z 1617 r., obszernie omawiające przepisy dotyczące wznoszenia nowych klasztorów, nakazywały także budowę pomieszczenia przeznaczonego na potrzeby biblioteki i jednocześnie podawały dokładne jego wymiary. W większych klasztorach nie mogły one przekraczać 50 palm powierzchni (24 m²), a w mniejszych 40 palm (19,2 m²)¹⁰⁹. Te same konstytucje nakazywały gromadzenie księgozbiorów klasztornych, z zachowaniem umiaru i ślubu ubóstwa.

Niezależnie od przepisów władz generalnych, istniały rozporządzenia lokalne. I tak definitorium prowincjalne w 1620 r. zezwoliło na przenoszenie książek z klasztoru nowicjackiego tylko za zgodą kapituły tego klasztoru. Postanowienie to zostało zatwierdzone przez definitorium generalne w 1622 r.¹¹⁰. W tym samym roku kapituła prowincjalna zaleciła szczególną troskę o osobne przechowywanie ksiąg rękopiśmiennych, kronik poszczególnych klasztorów (*series foundationis*), oraz wszystkich ważnych i cennych książek¹¹¹. Odnośnie nabywania książek do bibliotek klasztornych definitorium prowincjalne w 1627 r. postanowiło, aby klasztory ich nie kupowały, o ile wcześniej nie zostaną zakupione środki żywności i ubranie dla zakonników¹¹². W innym wypadku definitorium generalne postanowiło w 1632 r., aby lektorzy filozofii wykładali w oparciu o nowo wydany *Cursus Complutensis* opracowany przez autorów

¹⁰⁷ Constitutiones Fratrum Discalceatorum. Pars 2 cap. 14 nr 1.

¹⁰⁸ Acta I Cap. gen. s. 13.

¹⁰⁹ Palma dawna jednostka miary; 1 palma = 0,48 m.

¹¹⁰ Acta I Cap. gen. s. 82.

¹¹¹ Acta I Cap. gen. s. 84.   ¹¹² Tamże s. 94.

karmelitańskich, co oczywiście wymagało zakupienia tego dzieła przez bibliotekę domów studiów zakonnych¹¹³.

Najważniejszym świadectwem stosunku karmelitów bosych do książki i bibliotek jest instrukcja dla bibliotekarza, umieszczona w zbiorze przepisów zakonnych wydanych w 1631 r.¹¹⁴. Instrukcja ta posiada ważne znaczenie jako wyraz praktyki stosowanej w zakonie w zakresie prowadzenia bibliotek i udostępniania książek. Dokładną jej treść podajemy w dodatkach do niniejszej rozprawy.

Instrukcja dla bibliotekarza i wytyczne dla wizytatora miały znaczenie praktyczne i nie tylko nie pozostawały w tyle w porównaniu z analogicznymi przepisami obowiązującymi w innych zakonach, lecz pod niektórymi względami przewyższały te przepisy. W 1635 r. została wydana inna redakcja instrukcji dla bibliotekarza, która z małymi zmianami powtarzała przepisy instrukcji z 1631 r.¹¹⁵. Jedyne w odniesieniu do rękopisów znajdujących się w bibliotekach klasztornych nowa instrukcja nakazywała przechowywanie ich w skarbcu klasztornym, bez możliwości wnoszenia względnie wypożyczania poza bibliotekę. Prócz tego nowa instrukcja zezwalała na korzystanie z biblioteki wszystkim zakonnikom, co dotyczyło przede wszystkim księgozbiorów w domach studiów zakonnych, oraz zabraniała stosowania wszelkich obostrzeń przepisów ponad zakazy i postanowienia w niej zawarte.

Potrzeba istnienia biblioteki — jako jednej z ważnych instytucji każdego w pełni zorganizowanego klasztoru, oraz dążenie fundatora do możliwie najkompletniejszego wyposażenia wznoszonej fundacji sprawiły, że księgozbiór klasztoru wiśnickiego został urządzony wkrótce po intromisji zakonników. Księgozbiór został ofiarowany klasztorowi przez samego fundatora, o czym świadczy tytuł inwentarza książek i wzmianki w kronice klasztornej¹¹⁶. Także stosunkowo niewielka ilość książek pochodzących z XV i XVI w. oraz daty wydania pozostałej części księgozbioru pozwalają przypuszczać, że został on zakupiony jednorazowo, w określo-

¹¹³ Tamże s. 120. — *Instrukciones Fratrum Discalceatorum Congregationis S. Eliae Ordinis BVM de Monte Carmelo. Augustae Vindelicorum, apud J. Praetorium, 1631.*

¹¹⁴ Zob. przypis nr 4. — Za pomoc w tłumaczeniu zawilego stylu instrukcji uprzejmie dziękuję kol. mgrów W. Tyszkowskiemu.

¹¹⁵ *Instrukciones Fratrum Discalceatorum Congregationis S. Eliae Ordinis BVM de Monte Carmelo. Romae, ex officina Ludovici Grignani, 1635, 8° s. 131—135.*

¹¹⁶ *Relatio fund. s. 8: „Ipso tamen introductionis tempore bibliotheca erat instructa, plusquam trecentis voluminibus, sacrae Scripturae, s. s. Patrum et aliorum authorum postmodum ab ipso Fundatore multo pluribus adaugenda”.* — O bibliotece jest również wzmianka w kronice klasztornej pod datą 1640: „Paucis elapsis diebus non solum ecclesiae et sacristiae notabile fecit auctionem larga manus Fundatoris, verum etiam et bibliotheca non minus ipsi debet; nam iam antea plures, initio omnes bibliothecae libros suis sumptibus comparatos, etiam de mortui praepositi Jaroslaviensis libris pretio emptis auxit” (*Relatio fund. s. 18.* — W spisie przedmiotów przywiezionych z Krakowa brak jakiegokolwiek wzmianki o książkach.

nym celu. Z dużym prawdopodobieństwem da się ustalić przypuszczalne miejsce zakupu książek. Ponieważ wśród książek zdecydowanie przeważają druki kolońskie i antwerskie, można sądzić, iż zakup został dokonany w Kolonii lub w jednym z miast pogranicza niderlandzko-niemieckiego. Sposobność ku temu dał z pewnością pobyt w tym czasie na studiach zagranicznych synów fundatora Aleksandra i Jerzego Lubomirskich. Okoliczności tego zakupu wyglądały przypuszczalnie następująco: Stanisław Lubomirski mając na względzie zbliżający się termin intromisji karmelitów bosych do Wiśnicza, z własnej inicjatywy lub uproszony przez zakonników, zlecił dokonanie zakupu książek opiekunowi swoich synów lub księgarzowi kolońskiemu Janowi Kinckiusowi, który już w 1626 r. wydając drukiem łaciński przekład dzieł św. Teresy dedykował go Lubomirskiemu w charakterze klienta fundatora¹¹⁷. Możliwe, że już wtedy utrzymywał z Lubomirskim kontakty handlowe, ponieważ trudno przypuścić, by do tego kroku skłoniła go wyłącznie sława zwycięzcy spod Chocimia. Nabycie dużej ilości książek przydatnych karmelitom bosym wskazuje na to, że zakup został dokonany przez osobę znającą kierunek gromadzenia księgozbiorów w bibliotekach tego zakonu. Koszty zostały z pewnością pokryte ze szkatuły fundatora, a książki dotarły do miejsca swojego przeznaczenia zapewne za pośrednictwem posłańców, których Stanisław Lubomirski co pewien czas wysyłał z pieniędzmi do synów. Pewna część książek została zakupiona w Krakowie; wskazuje na to fakt, że 40 dzieł znajdujących się w bibliotece pochodziło z oficyn krakowskich. Fundator mógł także podarować klasztorowi pewną ilość książek pochodzących z jego własnej biblioteki, która znajdowała się w zamku wiśnickim.

Za powstaniem biblioteki w 1630 r. przemawia także porównanie zapisów w inwentarzu książek. Żaden z zapisów dokonanych przez obu pierwszych autorów inwentarza nie zawiera dzieł wydanych po r. 1630. Wszystkie zapisy tych autorów obejmują łącznie 226 dzieł w 341 woluminach, co pozostaje w zgodzie z przekazem kroniki klasztornej, że biblioteka po wprowadzeniu się zakonników do Wiśnicza liczyła ponad 300 woluminów¹¹⁸. O tym, że podstawą biblioteki były książki zakupione

¹¹⁷ Dedykacja na książce: S. Teresia: Opera. Pars 1. Coloniae Agrippinae k. b2: „Illustrissimi Comitum Domini mei Clementissimi Clientis et servus humillimus Joannes Kinckius civis et bibliopola Coloniensis”.

¹¹⁸ Zob. przyp. 116. — Czas powstania inwentarza można ustalić z dużym prawdopodobieństwem porównując kolejność zapisów poszczególnych dzieł. Żaden z zapisów dokonanych ręką I i II zakonnika nie zawiera dzieł wydanych po r. 1630, stąd można przypuszczać, że zapisy te pochodzą z drugiej połowy 1630 r. lub z pierwszej połowy 1631, tj. z okresu od powstania klasztoru, i biblioteki do czasu objęcia władzy przez drugiego przeora w końcu września 1631 r. oraz sprawdzenie przez niego księgozbioru, o czym informuje zapiska umieszczona na końcu inwentarza. Również przeprowadzenie wymiany dubletów rozpoczęte w początkach listopada 1631 r. nie myło możliwe bez posiadania inwentarza księgozbioru.

jednorazowo, świadczy także konieczność oprawienia na początku istnienia biblioteki większej ilości książek ¹¹⁹.

Organizacja zewnętrzna biblioteki klasztornej została uformowana przez konstytucje zakonne, które określały nie tylko cel istnienia biblioteki, lecz także jej miejsce w organizacji całego klasztoru. Zadania biblioteki wynikały z charakteru klasztoru w Wiśniczu. Ponieważ konwent ten był klasztorem nowicjackim, biblioteka służyła pomocą w kształtowaniu i wychowaniu nowicjuszków. Korzystanie z księgozbioru było ograniczone dla innych zakonników i wymagało zezwolenia magistra nowicjuszków. Biblioteka prawdopodobnie mieściła się w części klasztoru zajmowanej przez nowicjaty. Dokładna lokalizacja pomieszczenia biblioteki jest niemożliwa. Prawdopodobnie zajmowała 1—2 cele o łącznej powierzchni 25 m², czyli pomieszczenie przeznaczone dla bibliotek większych klasztorów karmelitów bosych ¹²⁰. Lokal biblioteczny posiadał przypuszczalnie umeblowanie złożone z 2—3 regałów na książki, stołu i stołków lub ławek. Pomieszczenie to nie tylko spełniało rolę biblioteki, lecz także służyło jako lektorium. Świadczyło o tym ograniczenie wypożyczania książek do mieszkań oraz zakaz prowadzenia głośnych rozmów, którego celem było zapewnienie warunków niezbędnych do pracy umysłowej. Wobec braku w bibliotece wiśnickiej książek zakazanych, nie posiadała ona osobnego pomieszczenia na te książki. Księgozbiór był ułożony na regałach w pozycji stojącej, o czym świadczą napisy na grzbietach książek zawierające elementy skróconego opisu dzieła. Całość księgozbioru, zwyczajem stosowanym we wszystkich bibliotekach karmelitów bosych, była ustawiona działowo a w ramach działów alfabetycznie. Jednakże to drugie kryterium układu było stosowane niejednolicie i wynikało z niekonsekwencji w używaniu nazwisk lub imion autorów poszczególnych dzieł.

¹¹⁹ „Scitu necessaria pactum cum introigatore Molenda Cracoviensi feceram in anno 1630 ut sequitur:

A compaginatura libri in folio cum asseribus 50 gr.,

sine asseribus in pelle 1 zł 6 gr.,

in 4° in asseribus 24 gr.,

in 4° in pelle 18 gr.,

in 8° in asseribus 15 gr.,

in 8° in pelle 10 gr.,

in 12° et 16° in asseribus 10 gr.,

in 24° in asseribus 7 1/2 gr.

O krakowskich introigatorach tego okresu, wśród których znajdował się m. in. stary ród Molendów, pisał Jan Pachonński (Zmierch sławetnych, Kraków 1956 s. 158 przyp.). Umowa znajduje się w Relatio fund. s. 241.

¹²⁰ Acta I Cap. gen. s. 28—30. — O sposobie przechowywania księgozbioru świadczy wzmianka opisująca dewastację biblioteki w Wiśniczu przez Szwedów w czasie „potopu”: „Codices quoque nostras ex lectulis detrahere conantur” (Relatio fund. s. 39).

Z uwagi na cel swego istnienia biblioteka prawdopodobnie nie podlegała bezpośredniej władzy przeora, lecz znajdowała się pod zarządem magistra nowicjusów.

Przepisy zakonne nie określały bliżej, kto powinien pełnić obowiązki bibliotekarza. Wydaje się prawdopodobne, iż bibliotekarzem w Wiśniczu był w początkach istnienia biblioteki magister nowicjusów lub jego pomocnik. Takiego pomocnika mógł posiadać magister nowicjusów, w wypadku gdy klasztor miał większą ich liczbę. W Wiśniczu jednym z pierwszych bibliotekarzy był najprawdopodobniej o. Ignacy od św. Jana, który jednak urząd ten sprawował krótko, gdyż w źródłach zachowało się niewiele dowodów jego działalności jako bibliotekarza. Kto był jego następcą, nie wiadomo.

Kierunek gromadzenia książek w bibliotece karmelitów bosych nie był określony żadnymi szczegółowymi przepisami. Instrukcja dla bibliotekarza nakazywała gromadzenie dzieł religijnych i potrzebnych zakonnikom. W nielicznych wypadkach przepisy zakonne postulowały konieczność posiadania w bibliotece określonych dzieł, np. konstytucji zakonnych, czy też dzieła *Cursus Complutensis*. Konstytucje nakazywały przestrzeganie zasady ubóstwa przy nabywaniu książek¹²¹.

Z czasem kierunek gromadzenia wyznaczały mniej więcej dzieła z zakresu teologii, z uwzględnieniem teologii moralnej, oraz dzieł ascetyczno-mitystycznych, ze szczególnym uwzględnieniem autorów należących do zakonu karmelitów bosych.

Biblioteka wiśnicka liczyła początkowo ponad 300 woluminów. Później przybyło 41 dzieł wydanych w latach 1631—1649 czyli, że przeciętny roczny przybytek wynosił 5 dzieł. W 1640 r. biblioteka otrzymała w darze od Lubomirskiego dalszych kilkadziesiąt dzieł, zakupionych po śmierci ks. Łukasza Rafałowicza, prepozyta jarosławskiego, co dowodzi, że jej podstawą były przede wszystkim dary fundatora¹²². Powiększanie księgozbioru książkami zakupionymi przez samych zakonników miało niewielkie rozmiary, przynajmniej na początku istnienia biblioteki. Wprawdzie zestawienie wydatków klasztoru w pierwszym roku jego istnienia obejmowało również sumy przeznaczone na potrzeby biblioteki, jednakże najprawdopodobniej zostały one zużyte na opłacenie kosztów oprawy książek, o czym świadczył fakt zawarcia umowy z introligatorem. Innym sposobem powiększenia księgozbioru była wymiana dubletów i dzieł niepotrzebnych, dokonana między poszczególnymi klasztorami. W konwencji wiśnickim inicjatywę wymiany dubletów podjął

¹²¹ Acta I Cap. gen. s. 30, 120.

¹²² Ks. Łukasz Rafałowicz prepozyt jarosławski od 1623 r., zm. 18 lutego 1639 r. (Zob. I. Rychlik: Kościół kolegiaty Wszystkich Świętych w Jarosławiu. Jarosław 1893 s. 51 przyp.).

w 1631 r. o. Bernard od św. Onufrego, który już w pierwszym miesiącu sprawowania urzędu przeora wystąpił na kapitule konwentualnej z wnioskiem, aby ta udzieliła mu zgody na wymianę lub sprzedaż dubletów biblioteki, w celu uzyskania potrzebnych książek¹²³. Pozytywna decyzja kapituły w tej sprawie zapadła po uporządkowaniu biblioteki i wyłączeniu dubletów. W przeciwieństwie do innych zakonów, reguła zabraniała karmelitom bosym posiadania własnych książek. Stąd w bibliotekach klasztornych brak książek pozostałych po zmarłych zakonnikach. Jeśli nawet wyjątkowo pozostawały po zmarłych nieliczne książki, włączenie ich do biblioteki wymagało zgody przełożonych.

Odnosnie sposobów opracowania książek brak było wyraźnych przepisów. Instrukcja nakazywała, aby w bibliotece była prowadzona księga przeznaczona do zapisywania wszystkich książek, co służyło raczej celom ewidencyjno-majątkowym, a nie bibliotecznym. Stąd chyba nie przypadkowo pierwszy spis książek biblioteki wiśnickiej był nazywany inwentarzem, w przeciwieństwie do późniejszych spisów wyraźnie nazywanych katalogami książek¹²⁴. Niemniej ten pierwszy inwentarz spełniał rolę katalogu działowego i topograficznego, gdyż posiadał układ odpowiadający ustawieniu książek na półkach. Niedostatki w obsłudze czytelników wynikające z braku stosowanego katalogu wynagradzał działowy układ księgozbioru, którego prawidłowe utrzymanie należało do obowiązków bibliotekarza.

Całkowite opracowanie księgozbioru i uporządkowanie biblioteki zostało zakończone przed październikiem 1631 r., o czym świadczy notatka w związku z objęciem urzędu przez nowego przeora.

Krąg użytkowników biblioteki wiśnickiej był z natury rzeczy dość wąski. Z księgozbioru klasztornego korzystali w pierwszym rzędzie kandydaci do stanu zakonnego. Ilu ich mogło być? W omawianym okresie, tzn. w latach 1630—1643, przez mury nowicjatu przeszło około 30—40 zakonników. W pierwszym roku istnienia klasztoru wiśnickiego do nowicjatu zostało przyjętych 5 młodzieńców¹²⁵. W latach następnych przyjęcia nie były tak liczne. Według danych zawartych w aktach kapituły klasztornej do nowicjatu przyjmowano nie więcej jak 3—4 młodzieńców rocznie. Mniej więcej tyłu z nich składało uroczyste śluby zakonne. Prócz nowicjuszów z biblioteki korzystał niewątpliwie magister nowicjuszów przygotowując kazania i nauki dla swoich wychowanków. Z biblioteki z pewnością korzystał również kaznodzieja klasztorny. Karmelici bosci posiadali opinię doskonałych kaznodziejów i do kazań przygotowywali się bardzo starannie. Prócz tego z księgozbioru klasztornego w niewielkich rozmiarach korzystali pozostali zakonnicy. Udostępnianie książek

¹²³ Acta Conventus s. 11.   ¹²⁴ Zob. przyp. 10.

¹²⁵ Acta Conventus s. 1.

było prowadzone głównie przez czytanie książek na miejscu w bibliotece, lub przez wypożyczanie książek zakonnikom do lektury w celach. Rzadziej było stosowane wypożyczanie książek do innych klasztorów. W wypadku wypożyczania książek poza bibliotekę, jak już o tym była mowa, bibliotekarz prowadził osobną ewidencję wypożyczeń w celu zapobieżenia zagubieniu książek i zapewnieniu terminowego ich zwracania. Względem opornych były stosowane niekiedy kary, głównie w formie upomnienia przeora. Czy z biblioteki wiśnickiej wypożyczano również książki do innych klasztorów, dziś już nie można stwierdzić.

Oprawa książek biblioteki klasztornej była konieczną już w pierwszym roku istnienia konwentu. W tym celu zawarta została z introligatorem Molendą z Krakowa odpowiednia umowa. W tej umowie zostały wymienione 2 rodzaje opraw, z uwzględnieniem aż 6 formatów książek. Oba rodzaje opraw miały być wykonane ze skóry. Różnica polegała na tym, że droższe oprawy posiadały drewniane okładki obciążone skórą i zaopatrzone klauzurkami, oraz były szyte na wypukłych zwiężach konopnych. Tańsze oprawy posiadały okładki papierowe oklejane pergaminem i były szyte na zwiężach sporządzonych z pergaminowych pasków, a zamiast metalowych klauzurek posiadały tasiemki. Droższa oprawa książki formatu folio kosztowała 50 groszy, tańsza oprawa tegoż formatu 36 groszy, format 4° — droższa 24 grosze, tańsza 18 groszy, format 8° — droższa 15 groszy, tańsza 10 groszy, format 12° i 16° — droższa 10 groszy, oraz mniejsze formaty 7¹/₂ grosza ¹²⁶.

Książki z biblioteki klasztoru wiśnickiego zachowane do naszych czasów umożliwiają nam dokładniejsze poznanie wyglądu opraw. Np. oprawa jednego z dzieł formatu folio posiada okładki drewniane obciążone jasną skórą z wyciskiem ślepym. Na przedniej stronie okładki został wytłoczony herb Śreniawa i inicjały S.L.D.C.W.P.R.C.S. ¹²⁷. Prócz tego został na tej stronie umieszczony złożony napis zawierający skrócony tytuł dzieła. Na tylnej stronie okładki znajdował się superekslibris w kształcie złożonego emblematu zakonu karmelitów bosych oraz inicjały C.W.C.D. ¹²⁸.

Tańsze oprawy były wykonane z jasnego pergaminu, a na przedniej okładce posiadały wytłoczony względnie napisany atramentem skrócony tytuł dzieła. Oba rodzaje opraw były wykonane na przeciętnym poziomie, bez żadnych walorów artystycznych. Nie jest wykluczone, że w późniejszym okresie istnienia biblioteki zakonnicy sami opraviali książki. Znajomość tego rzemiosła nie była im obcą, ponieważ jeszcze w 1630 r. z klasztoru pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP

¹²⁶ Zob. przyp. 119.

¹²⁷ Stanislaus Lubomirski, Dux (?), Comes Visnicensis, Palatinus Russiae, Capitaneus Sandomiriensis, Sandecensis, Scepusiensis etc.

¹²⁸ Conventus Visnicensis Carmelitarum Discalceatorum.

w Krakowie zostały przewiezione do Wiśnicza niektóre przybory introli-gatorskie ¹²⁹.

Po oprawieniu, bibliotekarz zaopatrywał książki w napisy na grzbie-tach. Na niektórych książkach zostało umieszczone zbyt wiele szczegó-lów, nie wyłączając miejsca druku i drukarza, co ujemnie wpływało na czytelność tych napisów. Ostatnią czynnością bibliotekarza w techniczno-magazynowym przysposobieniu książek było zaopatrzenie ich w napisy własnościowe. Czynność ta nie była wymieniona w instrukcji z 1631 r. Dopiero późniejsza instrukcja polecała wpisywać na książkach nazwę klasztoru, ale tylko w wypadku wypożyczenia ich do innego konwentu. Książki z biblioteki w Wiśniczu posiadały od początku bardzo czytelny napis: *Conventus Visniensis Carmelitarum Discalceatorum*. Później, po przekreśleniu tego napisu, wpisano inny mniej staranny: *Conventus Sal-vatoris Visniensis Carmelitarum Discalceatorum*, który był stosowany do końca istnienia biblioteki. Biblioteka konwentu wiśnickiego, podobnie jak prawie wszystkie ówczesne księgozbiory zakonne, nie posiadała ekslibrisu.

Pierwszy inwentarz księgozbioru biblioteki wiśnickiej, jak już wspomniano, został sporządzony w celach ewidencyjno-majątkowych, które wobec ślubu całkowitego ubóstwa, były traktowane w zakonie z dużą uwagą. O charakterze inwentarza świadczył również jego tytuł, oraz treść pozostałych dokumentów, zawartych w kodeksie, w którym znalazł się inwentarz księgozbioru ¹³⁰. Inwentarz też został spisany w ję-zyku łacińskim, podobnie jak prawie wszystkie dokumenty dotyczące klasztoru wiśnickiego. Przeważająca część inwentarza została napisana przez dwu zakonników w latach 1630—1631. W części zapisów dokonanych ręką trzeciego zakonnika znalazło się 41 dzieł wydanych w latach 1631—1649. Pozostałe zapisy zostały dokonane przez różnych zakonni-ków. Wpisanie do inwentarza 5 dzieł wydanych w latach 1657, 1683—1684 nastąpiło z pewnością przez pomyłkę, ponieważ w tym okresie klasztor posiadał przynajmniej 3 spisy książek.

Inwentarz biblioteki został sporządzony w formie tabelarycznego ze-stawienia zaopatrzonego odpowiednimi rubrykami. Pierwsza rubryka nie posiadała nazwy i była prawdopodobnie przeznaczona na umieszczenie numeracji porządkowej, której prowadzenie było jednak niemożliwe z po-wodu zastosowania w inwentarzu układu działowo-alfabetycznego. W dru-giej rubryce zatytułowanej „autor” zostały zapisane imiona względnie nazwiska autorów, skrócone tytuły dzieł i oznaczenie kolejności tomów. Przy nazwiskach uwzględniano przynależność zakonną autorów, a w wy-padku zapisywania autorów z zakonu karmelitów bosych umieszczano

¹²⁹ Liber docum. s. 113: „Res in dispensa”.

¹³⁰ Zob. wstęp do niniejszej pracy.

również tytuły grzecznościowe. Trzecia rubryka „folium” służyła do zapisywania formatu bibliograficznego i była prawie zawsze wypełniana. Czwarta i piąta rubryka „editio” i „typographus” służyła do zapisywania miejsca druku i drukarza, względnie nakładcy. Rubryki szósta i siódma służyły do zapisywania roku wydania i ilości egzemplarzy. Jednakże ta ostatnia rubryka nie była konsekwentnie wypełniana. Przy wpisywaniu dalszych dzieł tego samego autora lub dalszych tomów tego samego dzieła były stosowane skróty: *eiusdem (authoris)*, *in eodem (folio)*, *ibidem (loco)*, *apud eundem (typographum)*, *eodem (anno)*. W inwentarzu były również używane fachowe terminy bibliotekarskie: *liber*, *pars* — na oznaczenie części dzieła; *tomus*, *volumen* — na oznaczenie tomów. Na czele każdego działu była umieszczona jego nazwa, którą miała służyć do łatwiejszego wyodrębnienia poszczególnych grup treściowych księgozbioru. W obrębie działów były tworzone grupy alfabetyczne. Jednak oba układy nie zawsze były przestrzegane. Niekiedy to samo dzieło zostało zapisane w dwu różnych działach. Najwięcej niekonsekwencji było w doborze haseł. Wpisujący najczęściej brali pod uwagę nazwisko autora, rzadziej imię, albo pierwszy wyraz tytułu. Innym powodem odstępstw była szczupłość miejsca, która utrudniała zachowanie początkowego układu inwentarza. Ponieważ książki przybywały do biblioteki niejednolicie, rezerwa miejsca przy poszczególnych grupach alfabetycznych okazała się niewystarczająca.

Mimo niekonsekwencji i kilku błędów w zapisach pierwszy inwentarz biblioteki wiśnickiej reprezentował dość wysoki poziom techniki bibliograficzno-bibliotecznej. Dzięki temu była możliwa niemal całkowita identyfikacja zapisów i odtworzenie stanu księgozbioru, mimo braku książek. Inwentarz ten jest charakterystyczny dla bibliotek karmelitów bosych tego okresu. Dlatego jego wydanie wzbogaci naszą wiedzę o książki, a przez książkę umożliwi poznanie kultury umysłowej, zainteresowań czytelniczych i intelektualnych karmelitów bosych w Wiśniczu, którzy w pierwszej połowie XVII w. daleko odbiegali od późniejszych opinii, ukształtowanych w czasach stagnacji i upadku życia zakonnego. Pierwszy inwentarz pozostawał w użyciu do 1649 r., tzn. do czasu sporządzenia starannego i obszerniejszego katalogu książek¹³¹. Później nie był używany, o czym świadczyła notatka umieszczona u dołu pierwszej karty inwentarza¹³².

¹³¹ Zob. przyp. 10.

¹³² „Reviduum A. 1637 [dop. późn.] et in alio libro inscriptum”. [Dop. późn.] „Iam est aliud inventarium in alio libro factum 4. 1660”. Po kasacie klasztoru wiśnickiego pierwszy inwentarz wraz z księgozbiorem został przewieziony do Lwowa, gdzie po przeszło stu latach znalazł się w zbiorach biblioteczno-archiwalnych Aleksandra Czołowskiego, historyka i archiwisty lwowskiego. Po drugiej wojnie światowej przeszedł na własność działu rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (sygn. 9514/I).

2. CHARAKTERYSTYKA KSIĘGOZBIORU I JEGO OCENA

Zawartość treściowa księgozbioru (Pismo święte, ojcowie Kościoła, komentatorzy Pisma świętego, teologowie scholastyczni, teologowie moralni, dzieła kontrowersystów, kaznodziejstwo, księgi duchowne, prawnicy, historycy, filozofowie, księgi „*humanorum*”, dzieła polskie), język księgozbioru, proveniencja typograficzna druków, ogólna ocena księgozbioru.

1. Pismo święte. Najmniejszy dział księgozbioru zawierał 3 biblie drukowane w Antwerpii, Bazylei i Lyonie, bliżej niezidentyfikowaną Ewangelię z ilustracjami i Nowy Testament z 1599 r. wydany z objaśnieniami Franciszka Vatablusa. Brakowało biblii w języku polskim. Egzegezę Starego i Nowego Testamentu reprezentowało dzieło Mikołaja z Lyry, jednego z największych egzegetów średniowiecznych. Wśród konkordancji znajdowały się dzieła jezuita Franciszka Lucasa i tzw. teologów kolońskich. Łącznie w tym dziale znajdowało się 9 dzieł w 18 woluminach.

2. Ojcowie Kościoła¹³³. Dział ten obejmował prawie wszystkich ojców Kościoła. Najobszerniejszym dziełem była *Bibliotheca magna veterum patrum et antiquissimorum scriptorum ecclesiasticorum* wydana w 14 tomach. Prawdopodobnie przez przeoczenie lub w dowód wielkiego uznania w tym dziale znalazły się *Opera* Hugona od św. Wiktora, wybitnego scholastyka i mistyka z XII w. Łącznie 24 dzieła w 78 woluminach i 5 egzemplarzy dubletowych.

3. Komentatorzy Pisma świętego. Do tego działu zostały wpisane rozprawy z zakresu egzegezy zarówno całości jak również części Pisma św. Wśród nich po raz pierwszy w bibliotece wiśnickiej został zapisany autor pochodzenia polskiego — Marcin Białobrzeski. Do najważniejszych należały dzieła: św. Tomasza z Akwinu, karmelity paryskiego Tomasza Beauxamis, jezuitów Oliwera Bonartiusa, Mateusza Hoena i Franciszka Mendozy. Trynitarz Baltazar Paëz i jezuita Paweł Sherlog byli autorami komentarzy do poetyckich fragmentów Pisma św. Do znanych i cenionych należały, jedno z najlepszych komentarzy do *Księgi Rodzaju*, napisane przez Benedykta Pereriusa, podobnie jak komentarze innego jezuita hiszpańskiego, Franciszka Ribery, spowiednika św. Teresy od Jezusa. Najobszerniejszym dziełem były komentarze Alfonsa Salmerona, jednego z czołowych egzegetów jezuickich. Do znanych autorów jezuickich należeli: Ferdynand Salazar, Gabriel Vasques, Błażej Viegas i Jan Antoni Velaquez, komentator listów św. Pawła. Prócz dzieł teologicznych, znajdowało się zestawienie figur i alegorii Pisma św. Hieronima Lauretusa i komentarz filologiczny fragmentów Pisma św. dotyczących męki Pana Jezusa pióra Edmunda Merillusa. Zdecydowanie

¹³³ W inwentarzu: „Sancti Patres”.

przeważali egzegeci nowożytni, wśród których prym wiedli jezuici hiszpańscy. Łącznie w tym dziale znajdowały się 22 dzieła w 40 woluminach.

4. *Teologowie scholastyczni*. Podstawą był zbiór komentarzy do *Sumy* św. Tomasza z Akwinu, którego nauka była obowiązująca w zakonie karmelitów bosych. Wśród najważniejszych komentatorów znajdowali się: Dominik Bannez i Ludwik Molina, których dzieła stanowiły prawie kompletny wykład nauki Doktora Anielskiego. Prócz nich znajdowały się komentarze Marcina Becanusa, Bartłomieja Mediny, Jana Pawła Nazariusza, Ferdynanda Salazara, Franciszka Suareza i Gabriela Vasqueza. Kierunek filozofii scholastycznej oparty na nauce Duns Scota, uprawiany przez filozofów z zakonu franciszkańskiego, reprezentowali w bibliotece wiśnickiej Jan de Combis i Hannibal Roselli. Również w tym dziale przeważały książki nowsze i najnowsze. Łącznie znajdowało się w nim 15 dzieł w 48 woluminach, oraz 11 egzemplarzy dubletowych.

5. *Teologowie moralni*. Był to niewątpliwie najważniejszy dział księgozbioru, mimo iż pod względem liczebności zajmował drugie miejsce. Znaczenie tego działu łączyło się ściśle z rozwojem teologii moralnej jak też świadczyło o stosunku zakonu karmelitów bosych do zagadnień moralnych. Najwybitniejszymi były rozprawy Ludwika Moliny, jednego z największych teologów moralnych i twórcy kierunku przeciwnego poglądom Banneza. Równie wybitnymi autorami byli: Jan Azor, Marcin Bonacina, Ferdynand Castro Palao, Wincenty Filliucci, Jakub Gordon, Leonard Lessius, Paweł Layman, Emanuel Sa, Tomasz Sanchez i Franciszek Toletto. Ponieważ w początkach XVII w. teologia moralna obejmowała również teologię pastoralną, dlatego w tej części księgozbioru zostały zapisane prace Bonawentury La Bassée, Marcina Azpilcuety (Navarrusa) i Waleriusza Reginaldusa, oraz jeden z tomów dzieł św. Roberta Bellarmina. W ścisłym związku z teologią pastoralną pozostawały wydawnictwa katechetyczne: katechizm soboru trydenckiego wyd. w 1573 r., katechizm rzymski z 1606 r., katechizm Ludwika z Granady, oraz mniej znany katechizm minority Konrada Klinge. Z pewnością klasztor wiśnicki posiadał także księgi liturgiczne, jednakże w bibliotece znajdowało się tylko dzieło wybitnego kanonisty z XIII w. Wilhelma Durandusa, które stanowiło najpełniejszy traktat o liturgii i objaśniało ceremonie kościelne w aspekcie mistycznym. Osobną grupę stanowiły książki dotyczące moralno-prawnych aspektów życia zakonnego. Należały do niej: *Praxis criminalis quaestionum regularium* Pawła Berti stanowiące część *Bullarium regularium* Emanuela Rodrigueza, dzieła św. Jana od Krzyża współprawne z *Compendium privilegiorum* Hieronima Sorbo, dzieła Ludwika Moliny i bliżej niezidentyfikowany zbiór przepisów życia zakonnego. W tym dziale po raz pierwszy znalazła się większa

ilość autorów polskich: Mikołaja Mościckiego, Marcina Śmigleckiego i Samuela z Lublina. Przepisy prawa kościelnego polskiego zawierały *Reformationes* biskupa krakowskiego Marcina Szyszkowskiego. Do tego działu zostały również zapisane: słynny *Malleus maleficarum*, niewielka książeczka o charakterze polemicznym *Legatio Philippi* Łukasza Waddinga i mało znana *Summa Christiana* Silvestrinusa. Łącznie 50 dzieł w 54 woluminach oraz 4 egzemplarze dubletowe.

6. Dzieła kontrowersystów. Wśród nich zostały przeważnie zapisane rozprawy objaśniające i broniące prawd wiary najczęściej atakowanych przez różnowierców. Na czele znajdowały się *Disputationes* Alfonsa de Virves, który zwalczał poglądy Melanchtona. Podobny charakter posiadało dzieło polemiczne Hieronima Osorio skierowane przeciw nauce Lutra i Kalwina. Silne akcenty antyluterskie zawierała praca Mikołaja Serrariususa; autorem zaś, który zwracał się przeciw kościołowi anglikańskiemu był Franciszek Suarez. Do najważniejszych w tej części księgozbioru należały dzieła czołowego polemisty katolickiego św. Roberta Bellarmina, który m. in. zwalczał poglądy historyka protestanckiego Macieja Flaccusa. Kapłanom w polemikach z różnowiercami dostarczał Bellarmin cennej pomocy. Poglądy teologów kalwińskich zwalczał również Marcin Becanus. Drugim, obok Bellarmina, wybitnym autorem był Franciszek Coster, którego słynny *Enchiridion* znajdował się także w bibliotece wiśnickiej. Autorem znanym i często używanym przez zakonników był Tomasz Bozio. Bogatą problematykę zagadnień moralnych i tylko w nieznacznym stopniu polemicznych reprezentowało znane dzieło o magii i jej rodzajach Marcina Delrio, oraz rozprawa o demonach Rafała de la Torre. Do mniej znanych autorów należeli: Wawrzyniec Humprey, Leonard Lessius i Edward Weston. Do książek starszych zaliczyć trzeba: *Fortalitium fidei* Alfonsa de Spina, *Canones poenitentiales* wybitnego kanonisty XIV-wiecznego Astesanusa i zdefektowany egzemplarz *Defensio* Piotra Soto. W tym dziale zostały także zapisane drugie egzemplarze katechizmu soboru trydenckiego i katechizmu tzw. małego św. Piotra Kanizjusza. Prawdopodobnie przez pomyłkę w dziale tym zapisane zostało dzieło filozoficzne czołowego komentatora Duns Scota Konstantyna Sarnanusa (Buccafocus), podobnie jak kwalifikujące się do działu teologii moralnej *Dubia regularia* Wawrzyńca de Portel.

Rodzimą literaturę polemiczną w księgozbiorze reprezentowali: Dobiesław Ciekliński, Jakub Górski, Stanisław Hozjusz i Marcin Śmiglecki. Natomiast dzieje jezuitów w Polsce Jana Argenti należały oczywiście do działu ksiąg historycznych a nie polemicznych. Rozwijającą się twórczość naukową karmelitów bosych reprezentował opis głośnej dysputy tychże z Janem Stoińskim odbytej w 1620 r. w Lublinie, oraz *Apologia perfectionis* Mikołaja od Jezusa (Opackiego) dedykowana Stanisławowi

Lubomirskiemu. Łącznie w grupie kontrowersistów znajdowało się 36 dzieł w 41 woluminach, oraz 3 egzemplarze dubletowe.

7. *Kaznodziejstwo*. Dział ten obejmował prace teoretyczne dotyczące wymowy i zbiory kazań. Teorii wymowy dotyczyły rozprawy Diego Alvareza, Jana Ludwika de la Cerdy i Rudolfa Polignano. Dość liczny zbiór kazań obejmował autorów: Antoniego de Bitonto, Adama Contzena, Jana Bessaeusa, św. Roberta Bellarmina, Filipa Diez, wielokrotnie wydawane sentencje Andrzeja Eborensis, *Conciones* Mateusza Fabera i Alfonsa Giron. Do najważniejszych wydawnictw w tym zakresie należały kazania Ludwika z Granady liczące wiele tomów, który w zakonie karmelitów bosych cieszył się uznaniem z uwagi na swoje poglądy ascetyczno-mistyczne oraz dlatego, że w swoich dziełach nawiązywał do najlepszych wzorów retoryki Cyserona i św. Jana Złotoustego. Wielce były cenione i często używane 5-tomowe *Epitomes sanctorum Patrum* Juana Lopeza, kazania Jana Osoriusa, Kaspra Sancheza, Tomasa Stapletona, Tomasza Palmera, św. Tomasza z Wilanowy i Diego della Vega. Mniej znane były kazania Jana Herolta, Jana de S. Geminiano, Mikołaja de Nisse, Mateusza Naveusa, oraz dzieła anonimowe *Vidua Sarephatana* i *Thesaurus sermonum*. Natomiast rozprawa Klaudiusza Dausquiusa należała raczej do dzieł z zakresu egzegezy. Kaznodziejstwo polskie reprezentowali: Fabian Birkowski i Stanisław Sokołowski. Łącznie kaznodziejstwo obejmowało 38 dzieł w 61 woluminach oraz 4 egzemplarze dubletowe.

8. *Księgi duchowne*. Dział ten był najliczniejszy w księgozbiorze i obejmował dość różnorodnych autorów: Jakuba Alvareza, Franciszka Arias i Filipa Bebiusa, a także Roberta Bellarmina. W bibliotece znajdowały się 2 wydania dzieł sławnego pisarza ascetycznego Ludwika z Blois. *Vita et passio Jesu Christi* Jana Bourghesiusa służyło jako częsta lektura do rozmyślań. Popularnym i wielokrotnie wznawianym było *Viridarium virtutum* Piotra Bussaeusa; natomiast druga jego rozprawa *De statibus hominum* kwalifikowała się raczej do działu ksiąg polemicznych. Do najpoczytniejszych książek ówczesnych należały *Institutiones christianae* Franciszka Costera. Równie wybitnym autorem był Jeremiasz Drexel. Najliczniej byli reprezentowani Ludwik z Granady i Ludwik de Ponte. Pozostali autorzy to: Hieronim Donzellini — lekarz włoski, św. Jan Klimak (Scholastyk), Benedykt Haeften, Antoni Le Gaudier, Herman Hugo, Bertold Jacquinot, Jan Langecrucius i Leonard Lessius, którego dzieła znajdowały się także w innych działach księgozbioru. Do znanych należały kilkakrotnie wydawane *Opera* Marka Marulića — autora rozpraw moralnych i filozoficzno-etycznych. W bibliotece znajdował się włoski przekład tego wydawnictwa. Wśród pozostałych autorów dział ten reprezentowali: Janos Nadasy, Julian Nigrone, Hieronim Platus,

Alfons Rodriguez, Andrzej Schott, oraz Franciszek Titelmanus. Popularnym i pomocnym w wychowaniu było *Alphabetum Christi seu de virtutes adolescentium* Jana Niessa, podobnie jak Laeliusa Zecchiusa *De institutione clericorum* służące wychowaniu zakonników w domach studiów zakonnych. Pisma autorów karmelitańskich reprezentowały: *Meditationes* św. Teresy od Jezusa, *Thesaurus Carmelitarum* Cypriana od św. Marii, rozprawy dwu czołowych teologów karmelitańskich Jana od Jezusa Marii i Tomasza od Jezusa, oraz mniej znane prace Jana Ludwika Assumpter i Marcina od Matki Bożej. Również i w tym dziale znajdowały się dalsze egzemplarze *Apologii* Mikołaja od Jezusa (Opackiego). Osobną grupę stanowiły dzieła ascetyczno-mistyczne św. Brygidy, Jana de Suevia, Tomasza a Kempis i Jana Gersona, św. Ignacego Loyoli, św. Piotra z Alkantary, oraz nieznaną bliżej utwór *De vita et passione Christi* Nicolai Ecky (!). Często używane były reguła i testament św. Franciszka z Assyżu, oficjum ku czci Matki Bożej, *Ordinarium Fratrum Carmelitarum Discalceatorum*, oraz instrukcje karmelitów bosych.

Autorów polskich reprezentowali: Fryderyk Barszcz — jezuita z Brunsbergi, który napisał *Thesaurus precum*, Hipolit Lirycki — autor poczytnego dzieła *Fasciculus triplex*, Rajmund Mycielski — autor rozmyślań o modlitwie różańcowej, Jerzy Tyszkiewicz oraz nieustalony autor książki *Exercitia spiritualia*. W tym dziale zostało także zapisanych kilka dzieł współwydanych, a to: *Flosculi confessionum* św. Augustyna, *Modus piae vivendi* Ludwika z Granady, *Scala paradisi* św. Jana Klimaka (Scholastyka), *Pratum spirituale* Sophroniusa, oraz *De contemptu mundi* Dydaka Stelli. Łącznie grupa ksiąg duchownych obejmowała 98 dzieł w 104 woluminach oraz 126 egzemplarzy dubletowych.

9. P r a w n i c y. Dział księgozbioru obejmujący dzieła z zakresu prawa kanonicznego i świeckiego był nieliczny. Wśród książek znajdował się niemal kompletny zbiór prawa kanonicznego. Prawa świeckiego dotyczyły XVI-wieczne prace z zakresu prawa rzymskiego. Brak było prac i zbiorów prawa polskiego, z wyjątkiem konstytucji synodu polskiego z 1630 r. Do zakresu prawa zakonnego w tym dziale zaliczyć można tylko konstytucje i instrukcje zakonu karmelitów bosych. Wśród pozostałych rozpraw prawnych znajdowały się komentarze romanisty Andrzeja Alciato, dzieła Sylwestra Aldobrandini, Idziego Bossi, Jakuba Cuiaciusa, Andrzeja Tiraquelli i Leliusa Zecchiusa. W dziale tym zdecydowanie przeważały wydania XVI-wieczne, obejmował on zaś 21 dzieł w 28 woluminach.

10. H i s t o r y c y. Tematycznie ta część księgozbioru obejmowała dzieła autorów starożytnych, historyków kościelnych oraz prace dotyczące dziejów Polski. Z autorów starożytnych: Herodot w opracowaniu

Wawrzyńca Valli, Józef Flawiusz, Ksenofont, Pliniusz Młodszy, Plutarch, Salustiusz i Tacyt. Wśród komentatorów autorów klasycznych znajdowali się tylko Hannibal Scotus i Scipione Ammirato. Starożytnościom rzymskim były poświęcone *Antiquitates* Luciusa Maurusa. Z dzieł pisarzy średniowiecznych w bibliotece znajdowało się tylko poczytne, wielokrotnie wydawane *Dictorum* Valeriusa Maximusa. Do równie znanych należały *Noctes Atticae* Gelliusa Aulusa i żywoty starożytnych filozofów Diogenesa Laertiusa. Dużą poczytnością cieszyły się *Respublica Romana* Andrzeja Floccusa i *Historia Italii* Franciszka Guicciardiniego. Dzieło *Poliorceticon* Justusa Lipsiusa, jednego z największych uczonych Odrodzenia, ze względu na treść nadawało się raczej do działu *varia* niż do historii. *Antiquitates* znanego humanisty Pawła Manucjusza dotyczyło starożytności rzymskiej. Charakter apolegetyczny-historyczny posiadały rozprawy Andrzeja Lubelczyka, Pawła Orosiusa i Gabriela Praeteolusa. Świadectwem zainteresowania zakonników dziejami różnych krajów, z pewnością pod kątem prowadzenia w nich działalności misyjnej, były: Wilhelma Neubrigensis *De rebus Anglicis*, Damina de Goes dotyczące m. in. Abisynii, Jana Hay *De rebus Japonicis et Indicis*. Dziejów Polski dotyczyły kroniki Kadłubka i Aleksandra Gwagnina, a dziejów zakonu jezuitów rozprawa Mikołaja Orlandini. Inny charakter posiadał *Apparatus* Jana Villalpandusa stanowiące archeologiczno-historyczny komentarz do Pisma św. Natomiast charakter geograficzno-historyczny posiadały bliżej niezidentyfikowany opis Jerozolimy i *Itinerarium italicum* Franciszka Schotta i Hieronima z Capugnano. Dzieła dotyczące historii Kościoła stanowiły w księgozbiorze nieliczną grupę, do której należały: *Annales* i *Epitomes* Cezara Baroniusza oraz kontynuacja *Annalium* napisana przez Abrahama Bzowskiego. Dziełem historyczno-hagiograficznym był żywot św. Teresy od Jezusa pióra Franciszka Ribery. Wreszcie wspomnieć należy o dwu bliżej niezidentyfikowanych książkach: *De Romana civitate* po włosku (?) i *Martyrium S. Simonis* (?) Razem dział historyków obejmował 37 dzieł w 45 woluminach oraz 3 egzemplarze dubletowe.

11. Filozofowie. Dział ten posiadał książki zgromadzone pod kątem wykorzystania ich w studiach filozoficznych. Były wśród nich dzieła Arystotelesa z komentarzami autorów tzw. *Collegium Conimbricense* i Franciszka Toletu. Do grupy filozofów starożytnych i średniowiecznych należały rozprawy Boecjusza, Ammoniusza — komentatora Arystotelesa i Porfiriusza, Hieronima Cardano, Ficinusa, Chryzostoma Javelli — przeciwnika nauki Scota, Jakuba Zabarelli oraz Marka Antoniusza Zimary — propagatora awerroizmu. Do bardziej znanych należały dzieła odnowiciela arystotelizmu Jakuba Fabera (Stapulensis). Oryginalnymi dziełami filozoficznymi były prace Benedykta Pereriusa i Fran-

ciszka Suareza. W tym dziale znajdowało się również niezidentyfikowane dzieło Bartłomieja de Glanvilla (Anglicus). Razem w dziale znajdowało się 25 dzieł w 24 woluminach i 2 egzemplarze dubletowe.

12. Księgi „humaniorum”. Zarówno nazwa tego działu jak też zawartość treściowa wskazywały, że książki zapisane w nim służyły do nauki zakonników w zakresie wykształcenia ogólnego i lepszej znajomości języka łacińskiego. Znajdowały się w nim dzieła z zakresu teorii wymowy oraz zawierające przykłady praktycznego zastosowania retoryki, zawarte w dziełach znakomitych kaznodziejów i nauczycieli wymowy: Rudolfa Agrikoli, Cypriana Soareza, Mikołaja Vernulaeusa, oraz autorów polskich Stanisława Sokołowskiego i gdańszczanina Bartłomieja Keckermana. Do nauki języka łacińskiego, doskonalenia stylu i nauki wymowy służyły dzieła Andrzeja Alciato, Piotra Bembo, Justusa Lipsiusa i Macieja Tympe. Zbiór wiadomości prawnohistorycznych zawierały dzieła Mikołaja Bellusa, Wawrzyńca Humprey i Franciszka Patrizzi. Osobną grupę stanowiły dzieła w języku włoskim, którego znajomość wśród karmelitów bosych była potrzebna. Niektóre z nich służyły do nauki języka włoskiego, jak gramatyka języka włoskiego Scipione Lentullusa i słownik hiszpańsko-włoski Wawrzyńca Franciosiniego. Jako lektura uzupełniająca służyły *Orlando furioso* Tassa, listy Antoniego Guevary i niezidentyfikowane listy włoskie. Do działu tego zaliczony został słownik łacińsko-polski Grzegorza Knapskiego. Łącznie dział humaniorów posiadał 22 dzieła w 27 woluminach.

13. Dzieła polskie. Najmniejszy dział księgozbioru, w przeciwieństwie do reszty książek zapisanych do inwentarza, został utworzony przez zastosowanie kryterium języka, w którym te książki zostały zapisane. Jakkolwiek było to kryterium odmienne nie pozostawało jednak w sprzeczności z zasadą uwzględniającą treść książek, ponieważ w obu wypadkach zasada podziału dotyczyła książek religijnych. Dział książek polskich liczył tylko 4 pozycje. W pozostałych działach księgozbioru znajdowały się 3 inne druki w języku polskim. Spośród książek polskich słownik łacińsko-polski Grzegorza Knapskiego z pewnością służył do lektury dzieł łacińskich przez zakonników pochodzenia polskiego, lub też pomocny zakonnikom-cudzoziemcom w nauce języka polskiego. Brak większej ilości książek w języku polskim tłumaczy się stosunkowo krótkim okresem istnienia biblioteki, utworzonej dla potrzeb nowicjatu, oraz tym, że klasztor nie prowadził szerszej działalności duszpasterskiej. Ponadto niekorzystny wpływ na nabywanie dzieł w języku polskim miała obecność w Wiśniczu wielu zakonników pochodzenia cudzoziemskiego (Hiszpanów i Włochów). Obok dzieł polskich znajdowały się 4 druki w języku włoskim, oraz słownik hiszpańsko-włoski, który prawdopo-

dobnie razem z gramatyką języka włoskiego Scipione Lentullusa służył do nauki języka włoskiego. W całości zdecydowanie przeważała literatura drukowana w języku łacińskim — języku prawie wszystkich ówczesnych dzieł teologicznych, religijnych i naukowych.

Znaczna dokładność i kompletność opisów zapisanych w pierwszym inwentarzu biblioteki wiśnickiej sprzyjała ustaleniu proveniencji typograficznej prawie wszystkich dzieł. Najobficiej była reprezentowana Kolonia, gdzie zostało wytłoczonych 121 dzieł. Dalsze miejsca zajmowały: Antwerpia — 48 dzieł, Kraków — 38, Lyon — 31, Moguncja — 26, Paryż — 18, Wenecja — 17, Rzym — 10, Douai — 9, Frankfurt nad Menem i Bazyleja po 8, Monachium — 5, Augsburg — 3, Amsterdam, Brescja, Bolonia, Dillingen, Doornik, Florencja, Genewa, Hagenau, Hanau, Ingolstadt, Lejda, Lipsk, Lowanium, Mediolan, Münster, Neapol, Norymburga, Oberursel, Strassburg, Tournai, Treviso, Werona, Vicenza i Wiedeń po 1—2. W Poznaniu były drukowane 2 dzieła i w Dobromilu 1. Prócz tego 12 dzieł nie posiadało ustalonego miejsca druku.

Zestawienie poszczególnych dzieł według lat druku przedstawia się następująco: w wieku XV zostały wytłoczone 3 dzieła,

w latach 1501 — 1600	89 dzieł
„ 1601 — 1650	296 „
nieustalonych	14 dzieł

Łącznie księgozbiór biblioteki klasztornej w Wiśniczu zawierał 367 dzieł 245 autorów i 35 dzieł anonimowych, bez autorów, względnie niezidentyfikowanych. Te 402 dzieła liczyły 572 woluminów. Prócz tego w bibliotece znajdowało się dodatkowo 158 egzemplarzy dubletowych.

Księgozbiór znacznie przewyższał ilościowo księgozbiory bibliotek innych klasztorów karmelitów bosych, z wyjątkiem klasztoru pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia NMP w Krakowie i stanowił widomy znak wielkiej hojności Stanisława Lubomirskiego, który swoim darem dał podstawę pod dalszy rozwój biblioteki.

Porównując ogólnie zawartość księgozbioru biblioteki wiśnickiej z księgozbiorami kilku innych klasztorów karmelitów bosych, można stwierdzić, że omawiany był typowym dla tego zakonu i składał się głównie z dzieł teologiczno-religijnych autorów nowszych i najnowszych. Dzieła teologiczne dawnych autorów nie wystarczały karmelitom bosym, stąd wśród autorów przeważali autorzy z zakonu jezuitów i dominikanów. Oparcie się zakonu karmelitów bosych na dziełach autorów obu wymienionych zakonów wynikało zarówno z głównego celu istnienia zakonu jak też z faktu, iż autorzy ci reprezentowali podówczas najbardziej twórczy, zaaprobowany przez Stolicę Apostolską kierunek naukowy. W bibliotece znajdowały się również dzieła kilku autorów z innych zakonów. Przeważająca część dzieł teologicznych powstała w oparciu o me-

tość kazuistyczną i reprezentowała kierunek odnowionej teologii scholastycznej, uprawianej na gruncie nauki św. Tomasza z Akwinu. Niewątpliwie były to dzieła, które doprowadziły do przejścia teologii od sentencji do sumy¹³⁴. Wybitnymi autorami tego kierunku, których dzieła znajdowały się w bibliotece wiśnickiej, byli: Franciszek Suarez, Gabriel Vasquez i Leonard Lessius. Na gruncie wspomnianej metody nastąpił podówczas rozwój teologii moralnej, której najbardziej reprezentatywnym przedstawicielem był Franciszek Toletus. W księgozbiórce znajdowały się również najważniejsze dzieła takich wybitnych autorów jak: Jan Azor, Marcin Bonacina, Piotr Layman, Emanuel Sa oraz Tomasz Sanchez.

Autorzy z zakonu karmelitów bosych, których dzieła zostały zapisane w pierwszym inwentarzu należeli do najznakomitszych. Jednakże wśród dzieł tych autorów nie było głośniejszych i znanych rozpraw teologicznych, ponieważ w zakonie karmelitów bosych prace naukowe w dziedzinie teologii były od początku prowadzone zespołowo. W ten sposób został najpierw opracowany kurs filozofii ujęty w formie dysput nad nauką Arystotelesa w interpretacji św. Tomasza z Akwinu. Poszczególne części kursu zostały napisane przez lektorów kolegium Alcala de Henares (Complutum), od którego cały kurs został potocznie nazwany *Cursus Complutensis*¹³⁵. Później został wydany kurs teologii dogmatycznej i moralnej w opracowaniu karmelitów bosych z kolegium w Salamance. Oba kursy nie były wyrazem osobistych poglądów autorów lecz reprezentowały naukę teologiczną całego zakonu. Ujęcie tych dzieł wybiegało poza zwykłe komentarze, ponieważ były to obszernie i twórcze studia nad nauką Doktora Anielskiego¹³⁶.

Największe osiągnięcia mieli karmelici bośni w dziedzinie teologii mistycznej. Pisma św. Teresy od Jezusa i Jana od Krzyża stały się natchnieniem wielu mistyków zakonnych.

Rodziny, polskich teologów w dziedzinie teologii polemicznej reprezentowały dzieła Stanisława Hozjusza, Stanisława Sokołowskiego, Mikołaja Mościckiego, Marcina Białobrzeskiego i Seweryna Lubomłczyka; w dziedzinie teologii pozytywnej Piotr Skarga i Marcin Śmiglecki; w dziedzinie teologii spekulatywnej Fabian Birkowski, a w dziedzinie historii Kościoła Abraham Bzowski. Działy teologii ascetycznej i praktycznej zostały uzupełnione książkami później.

Obok teologii księgozbiór obejmował dość dużą liczbę książek z dziedziny historii. Przeważająca część książek tego działu dotyczyła starożytności, co nadawało księgozbiórowi ograniczony charakter humanistycz-

¹³⁴ J. Umiński: Historia Kościoła. Wyd. 4. T. 2. Opole 1960 s. 203.

¹³⁵ Ambrogio de S. Teresa: Carmeliti scalzi. W: *Enciclopedia cattolica*. T. 3. Roma 1949 s. 898—899.

¹³⁶ Tamże.

ny. Stosunkowo ubogo była reprezentowana historia Kościoła oraz historia Polski.

Niezbyt liczne były działy prawa i filozofii. Wśród dzieł filozoficznych jedynie Ficinus reprezentował świecki nurt filozofii. Pozostałe dzieła dotyczyły arystotelizmu w opracowaniu uczonych z Collegium Conimbricense. Odnośnie braku dzieł prawnych, szczególnie z zakresu prawa polskiego, można przypuszczać, że zakonnicy wiśniccy tego okresu nie musieli bronić swoich uprawnień i przywilejów.

Wśród nielicznych humaniorów tylko *Orlando furioso* Tassa należał do działy literatury pięknej. W księgozbiorze całkowicie brakowało książek z zakresu nauk matematyczno-przyrodniczych i stosowanych, przede wszystkim medycznych, co uderza tym bardziej, że w konwencie niemal od samego początku znajdowała się apteka¹³⁷. Wszystkie te braki i niedostatki zostały usunięte w następnych latach istnienia biblioteki klasztornej¹³⁸.

DODATKI DO ROZPRAWY

[1]. INVENTARIUM

BIBLIOTHECAE PROUT EX LIBERALITATE ILLMI IN INITIO FUNDATIONIS FUT COMPARATA *

SKRÓTY CYTATÓW BIBLIOGRAFICZNYCH

Autori italiani del seicento	— Piantanida S., Diotallevi L., Livraghi G.: Autori italiani del seicento. Milano 1949.
Baader	— Baader P.: Des Druck- und Verlagshaus Albin Strohecker zu Mainz 1598—1631. <i>Archiv für Geschichte des Buchwesens</i> . Bd. 1: 1958 s. 513—569.

¹³⁷ Acta I Cap. gen. s. 110.

¹³⁸ Do 1655 r. biblioteka klasztoru wiśnickiego rozwijała się pomyślnie, gdyż już w 1649 r., po sporządzeniu drugiego spisu księgozbioru, liczyła około 700 dzieł. Dalszy szybki wzrost księgozbioru został zahamowany przez wojnę polską-szwedzką, podczas której biblioteka została ograbiona, mimo iż początkowo gubernator zamku wiśnickiego, Benedykt Wirtz, darzył zakonników względami i ochraniał ich przed samowolą żołnierstwa. Ten niepomyślny dla biblioteki stan rzeczy trwał na szczęście niedługo, bo już w 1659 r. w bibliotece znajdowało się około 1200 dzieł. Wzrosła nie tylko ilość książek, lecz także ilość dziedzin wiedzy reprezentowanych w księgozbiorze, który powiększył się przez nabycie książek z zakresu literatury pięknej, matematyki, astrologii, medycyny z uwzględnieniem anatomii i in. Około 1720 r. biblioteka została uporządkowana; sporządzono wtedy spis 139 książek zagubionych, a przybytki wpisano do inwentarza z 1649 r. Łącznie księgozbiór liczył wtedy 1781 dzieł. Ilość ta niewiele wzrosła do końca istnienia biblioteki. Po kasacji klasztoru, do Lwowa zostało wywiezionych 1362 dzieł, co stawiło księgozbiór na 15 miejscu wśród wszystkich bibliotek zniesionych klasztorów. Księgozbiór biblioteki wiśnickiej uległ w przeważającej części rozproszeniu i zniszczeniu podczas pożaru Biblioteki Uniwersyteckiej we Lwowie w 1848 r. Tylko kilkanaście dzieł zachowało się w zbiorach Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu i Bibliotece OO. Karmelitów Bosych w Czernej.

* Nota wydawcy. Pierwszy inwentarz biblioteki konwentu wiśnickiego, jak już wspomniano, znajduje się razem z innymi dokumentami dotyczącymi działalności klasztoru

- BCN — Bibliotheca Cattolica Neerlandica impressa 1500—1727. Hague Comitibus 1954.
- BM Gen. cat. — British Museum. General catalogue of printed books. Vol. 1. London 1931.
- Backer-Sommervogel — Backer A., Carayon A.: Bibliothèque de la Compagnie de Jésus. Nouv. éd. par C. Sommervogel. T. 1—11. Bruxelles 1890—1909.
- Brunet — Brunet J. Ch.: Manuel du librairie et l'amateur de livres. 5e éd. T. 1—6. Paris 1865.
- Cat. gén. — Catalogue générale des livres imprimés de la Bibliothèque Nationale. T. 1. Paris 1897.
- Cioranescu — Cioranescu A.: Bibliographie de la littérature française du seizième siècle. Paris 1959.
- E — Estreicher K.: Bibliografia polska. Cz. 3. Kraków 1891—1951.
- Ebert — Ebert F. A.: Allgemeines bibliographisches Lexikon. Bd. 1—2. Leipzig 1821—1830.
- GW — Gesamtkatalog der Wiegendrucke. Hrsg. von der Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendrucke. Bd. 1—7, 8 Lfg. 1. Leipzig 1925—1940.
- Georgi — Georgi T.: Allgemeines europäisches Bücher-Lexicon. Th. 1—5. Suppl. 1—3. Leipzig 1742—1758.
- Gesamtkat. — Gesamtkatalog der preussischen Bibliotheken mit Nachweis des identischen Besitzes der Bayerischen Staatsbibliothek in München und der Nationalbibliothek in Wien. [od Bd. 9 tytuł:] Deutscher Gesamtkatalog. Bd. 1—14. Berlin 1931—1939.
- Graesse — Graesse J. C. T.: Trésor des livres rares et précieux. T. 1—7. Dresden 1858—1869.

w kodeksie papierowym o wymiarach 19 × 15,5 cm, w oprawie skórkowej zniszczonej przez pasożyty. Na okładce posiada napis z końca w. XVIII: „No 41. Liber in quo documenta varia circa Ereptionem Abolitionemque Conventus Carmelitarum Disalceatorum Wisnicensis”. Całość posiada podwójną paginację: starszą, niekompletną od 1 do 372 i nowszą od 1 do 157, oraz 6 kart bez paginacji. Na stronie 4 księgi znajduje się spis zawartości całego kodeksu: „Sequitur alia quae hic disponuntur”, w którym na pierwszym miejscu został zapisany inwentarz biblioteki, mimo iż w kodeksie znajduje się on na stronach od 53 do 100.

W toku przygotowania inwentarza do druku jego układ został podany bez większych zmian. Ze względu na trudności techniczne nie został zachowany tabelaryczny układ tekstu. Tytuł inwentarza został wzięty ze spisu rzeczy. Zachowano niezmienione nazwy działów i oznaczenia literowe poszczególnych grup dzieł. W celu uniknięcia niepotrzebnych powtórzeń, przeniesiono oznaczenia formatów dzieł na koniec opisów, mimo że w rękopisie znajdują się zaraz po tytułach dzieł. Słowne oznaczenia formatów dzieł zastąpiono oznaczeniami cyfrowymi. W tekście inwentarza wprowadzono uzupełnienie w formie pojedynczych wyrazów, umieszczonych w nawiasach kwadratowych. Zmieniono także zbyt obszerne wyliczanie poszczególnych tomów przy dziełach wielotomowych, przez wprowadzenie łącznego zapisu pozostałych tomów. Skrótów końcówek wyrazów rozwiązano bez zaznaczania. Wyrazy niezrozumiałe i pomyłki zostały oznaczone zgodnie z *Instrukcją wydawniczą dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku* (Wrocław 1953). Opuszczono 6 zapisów dzieł pomyłkowo zapisanych w latach 1657—1686, ponieważ właściwie należały do inwentarzy z 1649 i 1659 r. Fakt opuszczenia tych zapisów został zaznaczony przy pomocy odsyłaczy tekstowych. Nieco więcej zmian wprowadzono w pisowni przez ujednoczenie dużych liter w wyrazach rozpoczynających tytuły dzieł, opuszczenie kropek nad *y* oraz zastąpienie spółgłoskowego *u* literą *v* i liter *ij* literami *ii*.

- H — Hain L.: Repertorium bibliographicum. T. 1—2. Stuttgart 1826—1838.
- Hurter — Hurter H.: Nomenclator litterarius recentioris theologiae catholicae. T. 1: Theologiae catholicae seculum primum post celebratum consilii Tridentini ab a. 1564—1663. Innsbruck 1871—1873.
- Jöcher — Jöcher Ch. B.: Allgemeines Gelehrten-Lexicon. Leipzig 1750.
- Kardaszewicz — Kardaszewicz K.: Wykaz druków XV, XVI i XVII wieku znajdujących się w Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy. Warszawa 1930.
- Kocowski — Kocowski B.: Katalog inkunabułów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu. Cz. 1. Wrocław 1959.
- Pennink — Pennink R.: Catalogus der niet-nederlandse drukken 1500—1540 nanwezig in de Koninklijke Bibliotheek⁷ S-Gravenhage. S-Gravenhage 1955.
- Renouard — Renouard A. A.: Annali delle edizioni Aldine. Bologna 1953.
- Ritter — Ritter F.: Catalogue des incunables et livres du XVI siècle de la Bibliothèque Municipale de Strasbourg. Strasbourg 1948.
- Sosnowski-Kurtzman — Sosnowski M. E., Kurtzman L.: Katalog der Raczyńskich Bibliothek in Posen. Bd. 1—2. Posen 1885.
- Starp — Starp H.: Das Frankfurter Verlagshaus Schönwetter 1598—1726. *Archiv für Geschichte des Buchwesens*. Bd. 1: 1958 s. 38—113.

Sacra Scriptura

		B		
Biblia Sacra	Lugduni	sumptibus haeredis Guiljelmi Rovilly	1620	8° ¹
Biblia Sacra	Antverpiae	ex officina Plantiniana	1619	8° ²
		C		
Concordantiae Bibliorum	Antverpiae	ex officina Plantiniana	1617	2° ³
Concordantiae Bibliorum	Coloniae	apud Antonium Helvidum	1620	4° ⁴
Concordantiae Bibliorum	Francofurti	sumptibus Samuelis Crispini	1620	4° ⁵
		E		
Evangelia cum imaginibus	Romae	apud Bartholomaeum Zannettum	8°	a ⁶

a Opuszczono zapis: Concordantiae Bibliorum. Coloniae 1684, 4°. Emptae A. D. 1686.

¹ Georgi (I 147) nie podaje wydania z tego roku. ² BCN 6711.

³ Autor: Lucas Franciscus (Brugensis). Zidentyfikowano według egz. z Biblioteki Karmelitów Bosych w Czernej, sygn. XV H B.

⁴ Druk bibliograficznie niezidentyfikowany. Kardaszewicz (s. 171) podaje podobne wydanie kolońskie z 1629 r. ⁵ Georgi I 318.

⁶ Druk bibliograficznie niezidentyfikowany.

Novum Testamentum latinograecum		ex officina Commelin	1599 8°	7
Glossae ordinariae to- mus 1 in Genesim.	Duaci	sumptibus Balthasaris Bel- ler	1617 2°	8
Eiusdem tomus 2—6	Ibidem	apud eundem	1617 2°	
Sacrae Bibliae latino- graecae pars 1—3	Basileae	per Nicolaum Brilinger	1569 8°	9

Sancti Patres

A

S. Ambrosii Opera to- mus 1 Eiusdem to- mus 2—5 et index	Coloniae	sumptibus Antonii Hierat	1616 2°	b 10
S. Augustini Opera to- mus 1, tomus 2—4, 5 de Civitate Dei et controversiarum, 7, 8 in Psalmos, 9, 10 In- dex operum	Coloniae	sumptibus Antonii Hierat	1616 2°	11
S. Athanasii Opera omnia	Parisiis	apud Sebastianum Cramoi- sy	1608 2°	12

B

S. Basilii Magni Opera	Coloniae	sumptibus Antonii Hierat	1617 2°	13
S. Bernardi Opera omnia	Antverpiae	apud Petrum et Jacobum Beller	1620 2°	2 14
S. Bonaventurae Ope- ra tomus 1 in Vetus Testamentum, to- mus 2 in Novum Te- stamentum, tomus 3 Sermonum, tomus 4 Sententiarum, to- mus 5 in 3tium et 4tum Sententiarum, tomus 6 et 7 Opu- sculorum	Moguntiae	sumptibus Antonii Hierat	1609 2°	15
Eiusdem Opusculo- rum tomus 1 et 2	Lugduni	sumptibus Antonii Pille- hotte	1619 2°	3 16

C

S. Joannis Chrysosto- mi Opera tomus 1 in Genesim, tomus 2 in Matthaeum, to- mus 3 in Joannem	Antverpiae	apud Gasparum Beller	1614 2°	17
---	------------	----------------------	---------	----

b Opuszczono notatkę znajdującą się u dołu pierwszej strony inw. Tekst tej notatki został podany w przyp. 132 do tekstu niniejszej pracy.

7 Georgi I 147. 8 Cat. gén. CXXIV 439. 9 BM Gen. cat. XVII 53.

10 BCN 6206. 11 Cat. gén. V 380. 12 Graesse I 243.

13 Graesse I 307. 14 BCN 6740. 15 Cat. gén. XV 559.

16 Cat. gén. (XV 559) nie wymienia tego wydania. 17 BCN 6030.

et Acta Apostolorum, tomus 4 in Epistolas D. Pauli, tomus 5, 6			
S. Cypriani Opera	Coloniae	sumptibus Antonii Hierat	1617 2 ^o ¹⁸
S. Cyrilli Alexandrini Opera tomus 1, 2	Parisiis		1604 2 ^o ¹⁹
Eiusdem Opera omnia	Basileae	apud Joannem Herwagii	1566 2 ^o ²⁰
S. Cyrilli Hierosolymitani Opera	Lutetiae Parisiorum	apud Carolum Morettum	1631 2 ^o ²¹
E			
S. Epiphanii Opera contra haereses	Parisiis	apud Andream Parvum	1564 8 ^o ²²
S. Ephremi Opera omnia	Coloniae	apud Andream Quentel	1616 2 ^o ²³
G			
S. Gregorii Nasianensis Opera	Antverpiae	apud Joannem Keebergium	1612 2 ^o ²⁴
S. Gregorii Nisseni Opera	Coloniae	sumptibus Antonii Hierat	1617 2 ^o ²⁵
S. Gregorii Magni Opera	Basileae	apud Hieronymum Froben	1564 2 ^o ²⁶
H			
S. Hieronymi [Opera] tomus 1—3, tomus 4 in 4 Prophetas Maiores, tomus 5 in Prophetas Minores, tomus 6 in Epistolas D. Pauli, tomus 7 in Job Proverbia et Cantica, tomus 8 in Psalmos	Coloniae	sumptibus Antonii Hierat	1616 2 ^o 3 ²⁷
Hugonis de S. Victore [Opera] tomus 1, 2 et 3	Moguntiae	sumptibus Antonii Hierat	1617 2 ^o ²⁸
S. Hieronymi [Opera] tomus 1—9	Antverpiae	ex officina Christophori Plantini	1578 2 ^o ²⁹
I			
S. Irenaei Opera	Coloniae	in officina Birckmannica	1596 2 ^o ³⁰
S. Joannis Damasceni Opera omnia	Antverpiae	apud Joannem Keebergium	1612 2 ^o ³¹

¹⁸ BCN 6374.   ¹⁹ Graesse II 317.   ²⁰ Georgi I 352.

²¹ Graesse II 317.   ²² Graesse II 487.   ²³ Graesse II 482.

²⁴ BCN 5792.   ²⁵ BCN 6384.   ²⁶ Graesse III 150.

²⁷ BCN 6269.   ²⁸ Graesse III 386.

²⁹ BCN 3871.   ³⁰ Graesse III 429.

³¹ Hurter (I 216) podaje to wydanie, jednak bez miejsca druku.

S. Isidori Hispalensis De summo bono	Lipsiae	apud Arnoldum de Colonia	1493 4°	³²
		M		
Magnae Bibliothecae tomus 1—14	Coloniae	sumptibus Antonii Hierat	1618 2°	³³
C o m m e n t a t o r e s i n S a c r a m S c r i p t u r a m				
		M		
Mendosae [Commen- taria] in 1mum Li- brum Regum tomus 1 Eiusdem in eundem tomus 2,3	Coloniae	sumptibus Petri Hening	1634 2°	³⁴
Motthaei Hoen [Expli- catio] in Psalmos	Antverpiae	apud Clementem Gisbert	1630 8°	³⁵
Merilli Edmundi [No- tae philologicae] in Passionem Christi	Parisiis	apud Jacobum Quent. [s]	1632 8°	³⁶
		O		
Oliverii Bonaraeti [Commentarius] in Ecclesiasticum	Antverpiae	apud Joannem Meursium	1634 2°	³⁷
		P		
Pererii [Commentario- rum] in Genesim to- mi 4	Moguntiae	Joannes Albinus	1612 2° c	³⁸
Postilla orthodoxa Bia- łobrzeskiego, polska	W Krakowie	w drukarni Łazarzowy	1581 2°	³⁹
Pererii [Commentario- rum] in Genesim to- mi 4	Coloniae	sumptibus Antonii Hierat	1622 2°	⁴⁰
Eiusdem in Danie- lem libri 16, de magia libri 3, t. 1 in Exodum, t. 2 in Epistolam ad Ro- manos, t. 3 in Apo- calypsim. Liber de Mahomete, t. 4 in Evangelium B. Jo- annis et t. 5 in idem Evangelium	Ibidem	apud eundem	1620 2°	
Pauli Sherlogi Antelo- gia in Cantica Can- ticorum	Lugduni	apud Jacobum Cardon	1633 2°	⁴¹

c W inwentarzu znajduje się skreślony zapis powtórzony następnie w inw. przed nrem 41.

³² H* 9288; Kocowski 1497. — Zob. spis zachowanych książek.

³³ Graesse I 410. ³⁴ Georgi III 58. ³⁵ BCN 8221.

³⁶ Cat. gén. CXII 925. ³⁷ Georgi I 181.

³⁸ Cat. gén. CXXXIII 204. ³⁹ E XIII 6. ⁴⁰ Cat. gén. CXXXIII 204.

⁴¹ Backer-Sommervogel VII 1177—1178.

Paëz Balthazaris [Commentaria] in duo Cantica Audite et Cantemus. Eiusdem in Canti- cum Ezechielis et Epistolas B. Jacobi	Parisiis	apud Joannem Petit	1631	2°	⁴²
R					
Riberae [Commentaria] in 12 Prophetas Mi- nores Eiusdem in B. Joan- nis Epistolas et Apocalypsim Eiusdem de Templo Salomonis et [de iis quae ad Tem- plum pertinent]	Coloniae	in officina Birckmannica	1610	2°	⁴³
	Antverpiae	apud Petrum et Joannem Beller	1623	8°	⁴⁴
	Antverpiae	apud Petrum et Joannem Beller	1623	8°	⁴⁵
S					
Salmeronis [Commen- tariorum] t. 1 et 2 in Evangelicam Histo- riam, t. 3 de Infan- tia Christi, t. 4 Vitae Christi, t. 5 in Evan- gelia et Acta Apo- stolorum, t. 6, t. 7 de Parabolis Christi, t. 8 de Disputatione Christi, tomus 9—16	Coloniae	apud Antonium Hierat	1612	2°	⁴⁶
Salazaris [Expositionis] in Proverbia Salomo- nis t. 1 et 2 Eiusdem [Defensio] pro Immaculata Conceptione B. Virginis	Coloniae	apud Joannem Kinckium	1621	2°	⁴⁷
	Ibidem	apud eundem	1622	2°	
Sylva allegoriarum to- tius Sacrae Scriptu- rae Hieronymi Lau- rentii	Coloniae Agrippinae	apud Joannem Gymnicum	1630	2°	⁴⁸
T					
D. Thomae Aquinatis Catena aurea in Evangelia	Parisiis	apud Joannem de Bordeaux	1566	2°	⁴⁹

⁴² Cat. gén. CXXVIII 993.   ⁴³ Graesse VI 107.⁴⁴ Georgi (III 296) podaje inne miejsce druku.   ⁴⁵ Hurter I 168.⁴⁶ Graesse V 249.   ⁴⁷ BCN 6966, 6967, 7114.   ⁴⁸ BCN 8229.⁴⁹ Georgi (IV 211) podaje wyd. z 1560; Graesse (VI 136) wyd. z 1570 r.

Eiusdem [Commen- taria] in Epistolas D. Pauli. In ope- ribus S. Joannis Damasceni	Antverpiae	apud Joannem Quentel	1612 2°	⁵⁴
Thomae Beauxamis [Ordinis] Carmelita- rum [Homiliae] in Evangelia Quadra- gesimae	Parisiis	apud Gulielmum Chaudie- re	1572 8°	⁵¹
V				
Vasquez Paraphrasis in aliquot Epistolas D. Pauli	Lugduni	sumptibus Antonii Pille- hotte	1620 2°	⁵¹
Viegas [Commentaria] in Apocalipsim B. Joannis	Coloniae Agrippinae	apud Joannem Crithium	1617 4°	⁵³
Velasquez in Episto- lam ad Philippenses [commentarii] t. 1	Lugduni	apud Laurentium Durand	1632 2°	⁵⁴
Eiusdem in reliqua capita Epistolae ad Philippenses [com- mentarii tomus] 2	Ibidem	apud eundem	1634	
Theologi scholastici				
B				
Bannez [Commentaria] in 1 partem D. Tho- mae tomus 1 et 2	Duaci	Petrus Boremans	1614 2° 2	⁵⁵
Eiusdem tomus 3 in secunda secundae D. Thomae et to- mus 4 de jure et justitia	Ibidem	apud eundem	1615 2° 2	
Becani Theologiae scholasticae pars 1	Moguntiae	sumptibus Joannis Albini	1612 4°	⁵⁶
Eiusdem Opusculo- rum theologico- rum tomus 3 et 4	Ibidem	apud eundem	1614 8°	⁵⁷
Eiusdem Opusculo- rum tomus 5	Ibidem	apud eundem	1621 8°	
I				
Joannis de Combis Compendium theo- logiae	Gallis [s]	apud Balthasarem Abba- tem	1609 12° 2	⁵⁸

⁵⁰ Georgi (IV 211) podaje wyd. kolońskie.⁵¹ Gesamtkat. XIV 132.⁵² Georgi IV 245.⁵³ Zidentyfikowano według egz. BUWarsz., sygn. 7.25.4.18.⁵⁴ Georgi IV 248; Hurter II 134; Backer-Sommervogel VII 543.⁵⁵ Georgi I 91. ⁵⁶ Graesse I 319. ⁵⁷ Baader poz. 226, 269, 335.⁵⁸ Georgi (I 313) nie podaje dokładnie tytułu i miejsca druku.

		M		
Medina [Commentaria] in prima secundae et 3 partem D. Thomae	Coloniae	sumptibus Petri Hening	1619	2° 59
Eiusdem in prima secundae D. Thomae. Eiusdem in 3 partem D. Thomae	Ibidem	apud eundem	1618	2° 60
Molinae [Commentaria] in 1 partem D. Thomae tomi 2	Lugduni	sumptibus Ludovici Prost	1622	2° 61
Eiusdem de libero arbitrio et gratia	Antverpiae	typis Joachimi Trognaesy	1595	4° 62
		N		
Nazarii [Commentaria] in 1 partem D. Thomae tomus 1 et 2	Coloniae	sumptibus Petri Hening	1621	2° 63
Eiusdem tomus 3 in 1 partem et tomus 4 in 3 partem D. Thomae				
Nicolai de Nisse Resolutio theologorum in 4 libros sententiarum	Venetiis	typis Melchioris Sessa	1568	8° 64
Nazari Opuscula theologica	Bononiae	apud Franciscum Catanusium	1631	4° 65
		P		
Pymander Mercurii Trismegisti de Spiritu Sancto et angelis	Cracoviae	ex officina Lazari	1585	2° 66
		S		
Salazari Defensio pro Immaculata Conceptione B. Virginis	Coloniae	apud Joannem Kinckium	1622	2° 67
Suarez [Commentaria] in 1 partem D. Thomae de Deo Uno et Trino	Moguntiae	Balthasar Lippius	1620	2° 2 68
Eiusdem in 1 partem tomus 2 de angelis	Ibidem	apud eundem	1621	2° 2

⁵⁹ Cat. gén. VIII 297.⁶⁰ Cat. gén. VIII 296.⁶¹ Georgi III 82.⁶² Backer-Sommervogel V 1175—1176.⁶³ Georgi III 118.⁶⁴ Dzieło podane tylko przez Jöchera III 923.⁶⁵ Georgi (III 118) nie podaje tego wyd.; Hurter I 715.⁶⁶ E XXVI 373—374.⁶⁷ BCN 7114.⁶⁸ Graesse VI 518; Cat. gén. CLXXX 36—37; Backer-Sommervogel VII 1666—1670.

Eiusdem in 1 partem de opere 6 dierum	Ibidem	apud eundem	1622	2°	2
Eiusdem de legibus	Ibidem	apud eundem	1619	2°	2
Eiusdem de divina gratia tomus 1	Lugduni	sumptibus Hermani Millii	1620	2°	
Eiusdem de gratia tomus 1 et 3	Moguntiae	Balthasar Lippius	1620	2°	
Eiusdem de fide, spe et charitate	Ibidem	apud eundem	1622	2°	2
Eiusdem de religio- ne tomus 1, 2, 3, 4	Moguntiae	sumptibus Hermani Millii	1625	2°	2
Eiusdem de gratia tomus 3	Ibidem	apud eundem	1621	2°	
Eiusdem tomus 1 in 3 partem	Moguntiae	Balthasar Lippius	1617	2°	2
Eiusdem tomus 2 in 3 partem D. Tho- mae	Ibidem	apud eundem	1616	2°	2
Eiusdem tomus 3 in 3 partem de Sa- cramentis	Ibidem	apud eundem	1614	2°	2
Eiusdem tomus 4 in 3 partem	Ibidem	apud eundem	1616	2°	2
Eiusdem tomus 5 in 3 partem	Ibidem	apud eundem	1617	2°	2
Eiusdem Opuscula theologica	Ibidem	apud eundem	1612	2°	2
T					
S. Thomae Aquinatis 1 pars et	Coloniae	sumptibus Antonii Hierat	1622	2°	6 ⁶⁹
Eiusdem secunda se- cundae et tertia pars					5
Eiusdem Formalita- tes	Neapoli	apud Constantinum Vitale	1605	2°	70
V					
Vazquez [Commenta- riorum] in 1 partem D. Thomae tomus 1, 2	Lugduni	sumptibus Antonii Pille- hotte	1620	2°	2 ⁷¹
Eiusdem tomus 1, 2 in 1 secundae	Ibidem	apud eundem	1620	2°	2
Eiusdem tomus 1—4 in 3 partem D. Thomae	Ibidem	apud eundem	1619	2°	2
Eiusdem in 2 secun- dae et opuscula mo- ralia	Ibidem	apud eundem	1620	2°	2

⁶⁹ Graesse VI 136.⁷⁰ Druk bibliograficzne niezidentyfikowany.⁷¹ Georgi IV 245.

Theologi morales

A			
Azorii Institutionum moralium pars 1	Brixiae	apud Societatem Brixiensem	1602 2° ⁷²
Eiusdem Institutionum moralium tomus 2	Coloniae Agrippinae	apud Antonium Hierat	1608 2° ⁷³
Eiusdem Institutionum moralium tomus 3	Ibidem	apud eundem	1612 2°
Aegidii de Coninck De Sacramentis et censuris tomii 2	Antverpiae	apud Martinum Nutium	1624 2° ⁷⁴
B			
Bellarmini [Operum de controversiis] tomus 7	Coloniae	sumptibus Bernardi Gualteri	1620 2° ⁷⁵
Bonacinae tomus 1 de Sacramento matrimonii, censuris et horis canonicis	Mediolani	apud haeredem Pacifici Pontii	1623 2° ⁷⁶
Eiusdem tomus 2 De legibus praecepti Decalogi contractum et restitutum	Ibidem	apud eundem	eodem 2°
Eiusdem Compendium per Antonium Goffard	Lugduni	[typis] Claudii Landri	1630 8° ⁷⁷
Eiusdem tomus 1 De Sacramentis. Eiusdem tomus 2	Ibidem	apud eundem	eodem 8°
Eiusdem tomus 3 et eiusdem tomus 1 et 2	Ibidem	apud eundem	1633 8°
C			
Conradi Clingii Catechismus catholicus	Coloniae	[typis] Arnoldi Birckmanni	1562 2° ⁷⁸
Catechismus Concilii Tridentini	Ibidem	apud eundem	1573 8° ⁷⁹
Catechismus Romanus	Antverpiae	in officina Plantiniana	1606 8° ⁸⁰

⁷² Backer-Sommervogel (I 738—739) podaje wyd. kolońskie i lyońskie z r. 1602, Gesamtkat. (VIII 1218) zaś tylko kolońskie.

⁷³ BCN 4844.

⁷⁴ Cat. gén. XXXI 569; Backer-Sommervogel (II 1370) wymienia wyd. z r. 1624, zaznaczając błąd w dacie MDCXIV (S).

⁷⁵ Graesse I 325—326.

⁷⁶ Georgi (I 181) nie podaje wyd. z tego roku.

⁷⁷ Georgi I 181; toż I supl. 50.

⁷⁸ Cat. gén. (XXX 35) wymienia tylko wyd. z 1570 r.

⁷⁹ BCN 3401. ⁸⁰ BCN 3218, 5148.

D

Durandi Rationale di- Lugduni apud haeredem Jacobi Jun- 1565 8° d ⁸¹
vinorum officiorum tae

E

Examen approbando- Cracoviae [in officina] Matthiae An- 1621 2° ⁸²
rum ad Confessiones dreoviensis
Nicolai Moscicensis

Emanuelis Roderici Antverpiae apud Petrum et Joannem 1617 2° ⁸³
Quaestionum regu- Belleros
larium tomi 3

Eiusdem Summa ca- Coloniae apud Antonium Hierat 1620 4° ⁸⁴
suum Agrippinae

Emanuelis Sa Apho- Coloniae apud Joannem Crithium 1621 12° ⁸⁵
rismi

F

Ferdinandi de Castro Lugduni apud Claudium Landrium 1631 2° ⁸⁶
Palao [Operis] mo-
ralis pars 1

Francisci Toleti Sum- Coloniae sumptibus Joanni Gymnici 1603 8° ⁸⁷
ma casuum con- Agrippinae
scientiae

Eiusdem Summa Duaci apud Gerardum Pattem 1633 8° ⁸⁸

Filliuci Vincentii Ursellis apud Antonium Hierat 1625 2° ⁸⁹
[Quaestionum] mo-
ralium tomus 1, 2

Eiusdem Appendix Coloniae apud eundem 1625 2°
moralium Agrippinae

G

Granatensis Catechis- Coloniae apud Joannem Crithium 1614 12° ⁹⁰
mus novus

I

Jacobi Gordoni Theo- Parisiis sumptibus Sebastiani Cra- 1634 2° ⁹¹
logia moralis moisy

L

Legatio Philippi His- Lovaniae [typis] Henrici Hastenii 1624 2° ⁹²
paniarum de Imma-
culata Conceptione

Lessius De jure et ju- Antverpiae ex officina Plantiniana 1621 2° ⁹³
stitia

d Opuszczo z napis: R. P. Cassiani a S. Elia Carm. Dis. Theologia expurgata. Venetiis, 2°. Emptus A. D. 1686 fl. 30.

⁸¹ Cat. gén. XLV 589—590. ⁸² E XXII 584. ⁸³ Georgi III 309.

⁸⁴ BCN 6820. ⁸⁵ BCN 6974. ⁸⁶ Backer-Sommervogel II 867.

⁸⁷ BCN 4931. ⁸⁸ BCN 8668. ⁸⁹ Backer-Sommervogel III 735.

⁹⁰ Georgi II 167. ⁹¹ Backer-Sommervogel III 1613. ⁹² Georgi IV 281; Hurter I 735.

⁹³ Backer-Sommervogel IV 1730.

Eiusdem De statu vitae diligendo	Antverpiae	ex officina Plantiniana	1617	8°	⁹⁴
Laymani Theologiae moralis libri 3. Liber 4 et 5	Monachii	[typis] Nicolai Henrici	1625	4°	⁹⁵
M					
Molinae De iure et de iustitia tomus 1 et 2	Moguntiae	[excudebat] Balthasar Lippius	1614	2°	⁹⁶
Eiusdem tomus 3, 4, 5 et 6	Coloniae	in officina Birckmannica	1614	2°	
Malleus maleficarum	Francofurti	[apud Nicolaum Bassaeum]	1588	8°	⁹⁷
Moscicensis Elementa ad Sacras Confessiones	Cracoviae	in officina Petricovii	1603	12°	⁹⁸
Eiusdem Examen approbandorum ad Confessiones	Ibidem	apud Matthaeum Andreoviensem	1631	2°	⁹⁹
Mirande Quaestionum regularium tomi 2	Coloniae Agrippinae	apud Joannem Crithium	1617	2°	¹⁰⁰
N					
Navarii Operum tomi 3	Coloniae	apud Joannem Gymnicum	1616	2°	2 ¹⁰¹
Eiusdem Consiliorum tomi 2	Ibidem	apud eundem	1616	2°	2
P					
Paulini Berti Praxis criminalis quaestionum regularium. In eodem volumine Bullarium regularium [Emanuelis] Roderici	Antverpiae	apud Petrum et Joannem Belleros	1616	2°	
			1623	2°	¹⁰²
Parochianus obediens	Duaci	apud Joannem Serurier	1633	8°	¹⁰³
Parochianus Theophilus	Antverpiae	apud Joannem Beller	1635	8°	¹⁰⁴
R					
Reginaldi Praxis fori poenitentiae tomi 3	Coloniae	[sumptibus] Bernardi Gualteri	1622	2°	2 ¹⁰⁵
Reformationes generales Episcopi Cracoviensis Martini Szyszkowski	Cracoviae	[in officina] Andreae Petricovii	1621	2°	¹⁰⁶

⁹⁴ Backer-Sommervogel IV 1737. ⁹⁵ Backer-Sommervogel IV 1585.

⁹⁶ Backer-Sommervogel V 1176—1177.

⁹⁷ Cat. gén. LXXV 981. Autorzy: Kraemer Heinrich, Sprenger Jacob.

⁹⁸ E XXII 582. ⁹⁹ E XXII 584. ¹⁰⁰ BCN 6402.

¹⁰¹ BCN 6216; Gesamtkat. VIII 1221. Autor: Azpilzueta Martinus de.

¹⁰² Georgi III 309; Hurter I 409. ¹⁰³ BCN 3567. Autor: La Bassée Bonaventura.

¹⁰⁴ BCN 8805. Autor: La Bassée Bonaventura. ¹⁰⁵ BCN 7119. ¹⁰⁶ E XXX 136.

S

Sanchez [Opus morale] in praecepta Decalogi et de votis	Antverpiae	apud Martinum Nutium	1624	2°	2 ¹⁰⁷
Eiusdem De matrimonio	Ibidem	apud eundem	1626	2°	108
Eiusdem Opuscula moralia	Lugduni	sumptibus Jacobi Prost	1634	2°	109
Eiusdem Compendium de matrimonio	Lugduni	sumptibus Antonii Pillehotte	1626	4°	110
Smigleci De usura, polonice	Cracoviae	apud Andream Petricovium	1621	4°	2 ¹¹¹
Summae Silvestrinis pars 1 et 2	Venetis	apud Hieronymum et Nicolaum Polo	1601	4°	112
Sorbo Compendium privilegiorum Fratrum Minorum. In eodem vol. De casibus reservatis Casiani [?] Ibidem Joannis de la Crux De privilegiis. Ibidem Joannis Confectis [s] Summaprivilegiorum.	Coloniae	apud Joannem Birckmannum	1619	4°	113
Samuelis de Lublin Summa casuum pars 1	Coloniae	apud haerem Joannis Crithii	1631	8°	114
Eiusdem Summa casuum pars 2	Ibidem	apud eundem	1635	8°	

Libri controversiarum

A

Alphonis Virvesii [Disputationes] adversus Lutherana dogmata	Coloniae	apud Melchiorum Novesium	1542	4°	115
--	----------	--------------------------	------	----	-----

B

Bellarmini Controversiarum tomus 1 et 2	Coloniae	sumptibus Bernardi Gualteri	1620	2°	116
---	----------	-----------------------------	------	----	-----

¹⁰⁷ BCN (6074) podaje wyd. z lat 1614—1622. ¹⁰⁸ Graesse VI 259.

¹⁰⁹ Backer-Sommervogel VII 536. ¹¹⁰ Graesse VI 259. ¹¹¹ E XXVIII 310.

¹¹² Tylko Jöcher (IV 588) podaje autora: Silvestrinus albo Silvestranus z przydomkiem Benzonus i jego dzieło „Examen theologicum in sententias de laurendis ad Clementem VIII”.

¹¹³ Cat. gén. (XXIV 510) notuje tylko pierwsze dzieło. Pozostałe dzieła nieąndentyfikowane.

¹¹⁴ E XXI 449. ¹¹⁵ Graesse (VI 370) podaje tylko wyd. z 1545 r.

¹¹⁶ Graesse I 325—326.

Eiusdem tomus 3 et 4	Ibidem	apud eundem	1619	2°	
Bacanus De republica ecclesiastica contra Marcum Antonium	Moguntiae	[typis] Joannis Albini	1619	8°	¹¹⁷
Bellarmini De trans- latione imperii Ro- mani adversus Phlaccium	Antverpiae	ex officina Plantiniana	1584	8°	¹¹⁸
C					
Cieklinski De causis mutae religionis	Cracoviae	in officina Matthiae Andre- oviensis	1627	8°	2 ¹¹⁹
Constantii Sarnani Conciliatio contro- versiarum inter D. Thomam et Scotum	Lugduni	ex officina Juntarum	1590	8°	¹²⁰
Costeri [Enchiridion] controversiarum	Coloniae	ex officina Birckmannica	1609	8°	¹²¹
Catechismus Concilii Tridentini	Coloniae Agrippinae	apud haeredem Birckman- ni	1573	8°	¹²²
Canones poenitentia- les Astesani Ordinis Minorum	Cracoviae	ex officina Ungleriana	1538	8°	¹²³
D					
Disputatio inter Car- melitas Discalceatos et Arianos	Cracoviae	apud Matthaeum Andreo- viensem	1621	4°	2 ¹²⁴
[Martini Delrio] Dis- quisitionum magi- carum tomus 1, 2 et 3	Moguntiae	ex officina Urselliana	1606	8°	¹²⁵
F					
Fortalitium fidei	Norembergae	apud Antonium Coberger	1494	4°	¹²⁶
H					
Hosius De expresso Dei verbo	Dilingae	[excudebat] Sebaldus May- er	1558	4°	¹²⁷
Eiusdem Opera	Coloniae	apud Maternum Cholinum	1584	2°	¹²⁸
Hieronymi Osorii De justitia	Ibidem	apud haeredem Arnoldi Birckmanni	1572	8°	¹²⁹
I					
Joannis Argenti De rebus Societatis Jesu	Cracoviae	[in officina] Francisci Cae- sarii	1620	8°	¹³⁰

¹¹⁷ Baader poz. 295.¹¹⁸ Cat. gén. X 257—258 wyd. z r. 1859; Backer-Sommervogel I 1153. ¹¹⁹ E XIV 280.¹²⁰ Cat. gén. XIV 634—635. Autor: Bucaffuoco Constantinus.¹²¹ Georgi suppl. I 88; Hurter I 300. ¹²² BCN 3401. ¹²³ E XII 256.¹²⁴ E XV 232. ¹²⁵ Baader poz. 19.¹²⁶ GW 1578; Kocowski 116. Autor: Alphonsus de Spina.¹²⁷ E XVIII 284—285. ¹²⁸ E XVIII 289—290. ¹²⁹ Graesse V 59.¹³⁰ E XII 206—207.

Jacobi Gorscii Apologeticus	Coloniae	apud Maternum Cholinum	1585	8°	¹³¹
L					
Lessius De providentia et immortalitate contra atheos	Antverpiae	ex officina Plantiniana	1617	8°	¹³²
Eiusdem De Anti-christo	Ibidem	apud eundem	1611	8°	¹³³
Laurentii Portel Dubia regularia	Lugduni	sumptibus Laurentii Durandi	1630	4°	e ¹³⁴
N					
P. F. Nicolai a Jesu Apologia perfectio-nis	Romae	apud Franciscum Corbelle-tum	1626	4°	6 ¹³⁵
Nicolai Serarrii De Lutheri magistro	Moguntiae	apud Balthasarum Lippium	1604	8°	¹³⁶
O					
Odoardi Vesthoni De triplici hominis of-ficio orthodoxae in-stitutiones	Parisiis	apud Sebastianum Cramoi-sy	1622	4°	¹³⁷
P					
Petri Soto Summa conciliorum				8°	¹³⁸
Petri Canisii Catechi-smus	Coloniae	sumptibus Bernardi Gual-teri	1602	12°	¹³⁹
R					
Raphaelis de la Torre De potestate Eccle-siae	Coloniae Agrippinae	sumptibus Constantini Mu-nich	1629	4°	¹⁴⁰
Suarez Defensio fidei contra anglicanorum errores	Moguntiae	[excudebat] Balthasar Lip-pius	1619	2°	¹⁴¹
S					
Smigleci Refutatio novorum monstro-rum	Nissae	Crispinus Scharffenberg	1612	4°	¹⁴²
Eiusdem De errori-	Cracoviae	[in officina] Andreae Petri-	1615	4°	¹⁴³

e W inwentarzu znajduje się skreślony zapis: Laurentii Humpredi De nobilitate. Basi-leae, per J. Oporinum, 8°.

¹³¹ E XVII 262. ¹³² Georgi II 408. ¹³³ Hurter I 491; Georgi II 408.

¹³⁴ Cat. gén. CXLI 226. ¹³⁵ E XXIII 354.

¹³⁶ Graesse IV 372. ¹³⁷ Georgi (IV 309) nie podaje tego wyd.

¹³⁸ Prawdopodobnie wyd. w Anvers, apud M. Nutium, 1557, 8° (Graesse VI 452). — W in-wentarzu z 1649 r. ten egz. zapisany jako uszkodzony.

¹³⁹ Backer-Sommervogel (II 639) nie wymienia tego wyd.

¹⁴⁰ Dzieło podane jedynie przez Hurtera (I 412) ale tylko wyd. z 1630 r.

¹⁴¹ Cat. gén. CLXXX 42—43. ¹⁴² E XXVIII 312. ¹⁴³ E XXVIII 307.

bus novorum ari- norum		covii			
Eiusdem De Christo vero Dei Filio	Ibidem	apud eundem	1615	4°	¹⁴¹
Eiusdem Verbum Caro factum	Ibidem	apud eundem	1613	4°	¹⁴⁵
Eiusdem De ordina- tione sacerdotum	Ibidem	apud Franciscum Caesarii	1617	4°	2 ¹⁴⁶
Eiusdem Nodus Gor- dius seu de voca- tione ministrorum	Ibidem	apud Andream Petricovium	1609	4°	¹⁴⁷
Eiusdem Refutatio vanae dissolutio- nis Nodi Gordii	Cracoviae	ex officina Andreae Petri- covii	1614	4°	¹⁴⁸
Roberti Bellarmini De translatione im- perii Romani	Antverpiae	in officina Christophori Plantini	1589	8°	¹⁴⁹

T

Thomae Bozii De rui- nis gentium et reg- norum	Coloniae	apud Joannem Gymnicum	1598	8°	f ¹⁵⁰
--	----------	-----------------------	------	----	------------------

Concionatores

A

Antonii de Bitonto Sermones dominini- cales				8°	¹⁵¹
Adami Contzen Aulae speculum	Coloniae	apud Joannem Kinckium	1630	8°	¹⁵²
Alvarez Manuale con- cionatorum	Coloniae Agrippinae	apud haeredem Antonii Boetzer	1630	4°	¹⁵³

B

Bessaei Concionum tomus 1 et 2, tomus 3 de sanctis, tomus 4 de 4 novissimis	Coloniae	apud Joannem Kinckium	1620	4°	¹⁵⁴
Bellarmini tomus 6 Concionum	Coloniae	sumptibus Bernardi Gual- teri	1617	2°	¹⁵⁵
Bierkovii Concionum tomus 2	Cracoviae	[in officina A. Petricovii]	1628	2°	¹⁵⁶

C

Claudii Dausquili Sanctitudo S. Pauli	Parisiis	apud Egidium Blanchet	1627	8°	g ¹⁵⁷
--	----------	-----------------------	------	----	------------------

f W inw. znajduje się skreślony zapis: Fortalitium fidei in 4°.

g W inw. skreślony zapis: Conclones Italicæ. Venetiis 1603, 4°.

¹⁴⁴ E XXVIII 305. ¹⁴⁵ E XXVIII 316. ¹⁴⁶ E XXVIII 314.

¹⁴⁷ E XXVIII 313. ¹⁴⁸ E XXVIII 315. ¹⁴⁹ Cat. gén. X 257—258.

¹⁵⁰ Georgi I 192. ¹⁵¹ GW 2210—2213; Kocowski 201—205. ¹⁵² BCN 8195.

¹⁵³ BCN (8431) podaje rok wyd. 1632. ¹⁵⁴ BCN 6354, 6615. ¹⁵⁵ BCN 6427 i 6429.

¹⁵⁶ E XIII 143.

¹⁵⁷ Hurter I 848. Georgi (I 359) podaje wyd. z 1628 r.

D			
Diez [Conciones] to- mus 1 pro Quadra- gesima, tomus 2 pro dominicis, tomus pro festis, tomus 4 pro dominicis	Moguntiae	sumptibus Antonii Hierat	1614 4° h ¹⁵⁸
Discipuli sermones	Ibidem	apud Joannem Albinum	1612 4° ¹⁵⁹
E			
Eborensis Sententia- rum tomus 1	Moguntiae	sumptibus Balthasari Lip- pii	1602 8° ¹⁶⁰
F			
Fabiani Bierkovii Ora- tiones ecclesiasticae	Cracoviae	sumptibus Burchardi [Kui- kii]	1622 4° ¹⁶¹
G			
Granatensis Concio- num tomus 1, to- mus 2 de tempore 3, 4, tomus [5] de sanc- tis, tomus [6] de praecipuis festis	Lugduni	sumptibus Alexandri [de Villaneufve]	1598 8° ¹⁶²
Guilhelmi de le Val Oculus abbatum	Duaci	ex officina Joanni de Spi- ra [s]	1633 8° ¹⁶³
Granatensis Flores spi- rituales	Coloniae	apud Arnoldum Quentel	1598 8° ¹⁶⁴
H, I			
Joannis de S. Gemi- niano Conciones	Antverpiae	apud Joannem Beller	1630 8° ¹⁶⁵
Joannis Ludovici de la Cerda De angelis	Parisiis	apud Sebastianum Cramoi- sy	1631 2° ¹⁶⁶
Ildephonsi Gironis Conciones pro festis	Coloniae	sumptibus Conradi Butgeri	1612 8° ¹⁶⁷
L			
Lopez Epitomes Sanc- torum Patrum to- mus 1 et 2, 3, 4 et 5	Tarvisi	apud Delpchinum	1605 2° ¹⁶⁸

^h W inw. znajduje się skrócony zapis: Conciones ithalicae (s) in aliquot festivalibus ecclesiasticis. Venetiis, 1603, 4°.

¹⁵⁸ BCN (5013) podaje tylko wyd. z r. 1604.

¹⁵⁹ Baader poz. 200. Autor: Herolt Joannes.

¹⁶⁰ Georgi (II 3) nie wymienia tego wyd.; Sosnowski-Kurtzmann (I 171) podaje wyd. z 1590 r.

¹⁶¹ E XIII 145. ¹⁶² Cat. gén. C 776.

¹⁶³ Druk bibliograficznie niezidentyfikowany. — Inwentarz biblioteki klasztornej w Wiśniczu z 1659 r. (s. 101) podaje imię autora Joannes.

¹⁶⁴ BCN 4422. ¹⁶⁵ BCN 8223.

¹⁶⁶ Backer-Sommervogel II 989. ¹⁶⁷ Georgi (supl. III 98) nie podaje tego wyd.

¹⁶⁸ Georgi (II 437) nie uwzględnia tego wyd.

M

Matthiae Navei In all- quot festa sancto- rum conciones	Tornatii	apud Andream Quinquellii	1635	8°	¹⁶⁹
Matthiae Fabri Con- cionum pro domini- cis volumen 1, Con- cionum de domini- cis volumen 2, Con- cionum de sanctis volumen 3	Ingolstadii	apud Gregorium Henlin	1631	2°	¹⁷⁰

N

Nicolai de Nysse Ser- mones hyemales	[Hagenau	in officina Henrici Gran	1510]	4°	¹⁷¹
---	----------	--------------------------	-------	----	----------------

O

Ozorii [Concionum] tomus 1, 2, tomus 3 de sanctis, tomus 4, 5	Monasterii	[typis] Michaelis Dalii	1622	8°	¹⁷²
--	------------	-------------------------	------	----	----------------

P

Petri Blanchet Biblio- theca concionato- rum	Coloniae	sumptibus Bernardi Gual- teri	1633	8°	¹⁷³
--	----------	----------------------------------	------	----	----------------

R

Rodolphi Polignani Dictionarium con- cionum	Coloniae	apud Arnoldum Quentel	1602	8°	¹⁷⁴
---	----------	-----------------------	------	----	----------------

S

Sermones italici supra festa totius anni	Venetis		1555	8°	¹⁷⁵
Sokolovii Justus Jo- seph	Cracoviae	in officina Lazari	1586	4°	¹⁷⁶
Sanchez Conciones pro Quadragesimae	Coloniae	apud Antonium Hierat	1609	8°	¹⁷⁷
Sokolovii Orationes ecclesiasticae	Ibidem	apud Maternum Cholinum	1587	8°	¹⁷⁸
			1619	4°	¹⁷⁹

T

Thomae a Villanova [Concionum sacra- rum] tomi 2	Coloniae	apud Antonium Botzerum			
D. Thomae Aquinatis	Romae	Ex Vaticano		2°	¹⁸⁰

¹⁶⁹ BCN 8865. ¹⁷⁰ Cat. gén. XLIX 47.

¹⁷¹ Ritter s. 578. ¹⁷² Cat. gén. CXXVII 1135.

¹⁷³ BCN (8687) podaje rok wyd. 1634. ¹⁷⁴ Dzieło podane tylko przez Jöchera (III 1867).

¹⁷⁵ Druk bibliograficznie niezidentyfikowany. ¹⁷⁶ E XXIX 15. ¹⁷⁷ BCN 5504.

¹⁷⁸ E XXIX 21. ¹⁷⁹ BCN 6717. ¹⁸⁰ Graesse VII 140.

Sermones pro dominicis et festis in Operibus D. Joannis Damasceni					
Thesaurus novus sermonum de sanctis				4 ^o	181
Thomae Hibernici Locci communes	Lugduni	apud Theobaldum Pagan	1567	16 ^o	182
Thomae Stapletonis Concionum pars hyemalis, pars aestivalis	Antverpiae	in officina Plantiniana	1593	8 ^o	183

V

Vega [Concionum] tomus 1 pro dominicis, tomus 1 ab Adventu ad Pentecosten	Coloniae	apud Joannem Crithium	1612	8 ^o	2 ¹⁸⁴
Eiusdem Conciones quadragesimales	Coloniae	sumptibus Conradi Butgeri	1612	8 ^o	2 ¹⁸⁵
Eiusdem Conciones pro festis totius anni	Coloniae	apud Joannem Crithium	1612	8 ^o	2 ¹⁸⁶
Vidua Sarephatana	Duaci	apud Martinum Bogardum	1634	8 ^o	187

Libri spirituales

A

Alvarez De vita spiritali tomus 1	Moguntiae	sumptibus Antonii Hierat	1614	2 ^o	2 ¹⁸⁸
Eiusdem tomus 2 de extirptione mali	Moguntiae	[excudebat] Balthasar Lippius	1614	2 ^o	2
Eiusdem tomus 3 de studio orationis	Moguntiae	sumptibus Antonii Hierat	1616	2 ^o	2 ¹⁸⁹
Ariaz De imitatione B. Virginis	Coloniae	apud Joannem Kinckium	1613	12 ^o	2 ¹⁹⁰
Eiusdem Tractatus spirituales	Ibidem	apud eundem	1615	12 ^o	2 ¹⁹¹
Eiusdem De oratione mentali pars 3	Ibidem	apud eundem	1616	12 ^o	2 ¹⁹²
Eiusdem De praesentia Dei et spiritalia documenta	Coloniae Agrippinae	apud Joannem Kinckium	1616	12 ^o	2 ¹⁹³

¹⁸¹ Prawdopodobnie druk. Argentinae 1484, 2° (Graesse VII 130).

¹⁸² Georgi (supl. II 165) podaje tylko wyd. z 1563 r.

¹⁸³ BCN 4197. — W inwentarzu b-ki z r. 1649 dzieło to opisane jest w nast. sposób: Thomae Stapletonis... Promptuarii moralis super Evangelia dominicalia totius anni... Antverpiae 1593 Plantin 8°.

¹⁸⁴ BCN 5852. ¹⁸⁵ Georgi IV 247. ¹⁸⁶ BCN 5853. Becker-Sommervogel I 456.

¹⁸⁷ BCN 8789. ¹⁸⁸ Georgi I 85. ¹⁸⁹ Tamże.

¹⁹⁰ BCN 5870. ¹⁹¹ BCN 6099. ¹⁹² BCN 6209.

¹⁹³ BCN 6206.

Anthonii Gaudier De praesentia et amore Dei	Ibidem	apud Petrum Hening	1622 12°	194
Alphabetum Christi seu de virtutibus adolescentium	Monachii	apud Raphaellem Sadeler	1619 12°	195
Ars amandi Deum R.P.F. Joannis a Je- su Maria	Romae	apud Balthasarem Zanetti	1608 16°	196
Eiusdem Ars viven- di spiritualiter cum stimulo com- punctionis	Coloniae Agrippinae	sumptibus Bernardi Gual- teri	1622 12°	197
B				
Blosii Opera	Coloniae	sumptibus Bernardi Gual- teri	1615 4° 4	198
Bussaei Viridarium virtutum	Moguntiae	apud Joannem Albinum	1612 4°	199
Eiusdem Panarion	Ibidem	apud eundem	1618 4°	200
Eiusdem De statibus hominum	Ibidem	apud eundem	1613 4°	201
Bourgesius De myste- riis vitae Christi	Antverpiae	apud Henricum Aertessens	1622 8°	202
Eiusdem De humili- tate	Duaci	apud Balthasarem Beller	1633 8°	203
Blosii Opusculorum separatim pars 1, 2, 3, 4	Augustae Vindelicorum	apud Andream Aperger	1626 8°	204
SS. Brigittae, Hilde- gart [s] Elisabeth [s] Revelationes	Coloniae Agrippinae	apud Bernardum Gualte- rum	1628 2°	205
Bellarmini Ascensus mentis in Deum	Ibidem	apud eundem	1624 12°	206
Bertholdi Jacquinati Ratio vitae	Parisiis	apud Sebastianum Cramoi- sy	1636 8°	207
C				
Costeri Institutiones christianae	Coloniae	apud Joannem Kinckium	1620 12°	208
Climaci Scala paradi- si. Item [Sophroni Pratum spirituale]	Coloniae Agrippinae	sumptibus Bernardi Gual- teri	1624 8°	209

¹⁹⁴ BCN 7059. ¹⁹⁵ Backer-Sommervogel V 1767. Autor: Niess Johann.

¹⁹⁶ Dzielo wymienione tylko u Jöchera (II 1926).

¹⁹⁷ BCN 7080. ¹⁹⁸ BCN 6106.

¹⁹⁹ Cat. gén. XXI 387. Backer-Sommervogel (II 439) podaje wyd. z 1610 i 1612 r.

²⁰⁰ Baader poz. 142; Backer-Sommervogel II 438.

²⁰¹ Baader poz. 215; Backer-Sommervogel II 439.

²⁰² BCN 7030. ²⁰³ BCN 8571. ²⁰⁴ Georgi I 165.

²⁰⁵ BCN 7902. ²⁰⁶ BCN 7409. ²⁰⁷ Georgi suppl. III 128.

²⁰⁸ Georgi (I 333) nie podaje tego wyd. ²⁰⁹ Cat. gén. LXXVII 770.

Cypriani a S. Maria Thesaurus Carmeli- tarum	Ibidem	apud eundem	1627 12°	2 ²¹⁰
D				
Drexelii Opera	Monachii	apud Melchiorum Segenum	1629 16°	2 ²¹¹
Eiusdem De aeterni- tate	Coloniae	apud Henricum Cratt	1625 16°	2 ²¹²
Eiusdem Operum spiritualium to- mus 1, 2	Agrippinae			
	Duaci	apud Balthasarem Beller	1636 4°	3 ²¹³
Didaci Stellae De con- temnentiis mundi.	Coloniae	apud Arnoldum Millium	1603 12°	2 ²¹⁴
Ibidem S. Augustini Meditationes	Agrippinae			
E				
Exercitia Oratori aca- demici	Cracoviae	apud Andream Petricovium	1631 12°	6 ²¹⁵
Exercitia spiritualia religiosae iuventutis	Cracoviae	apud eundem	1625 16°	2 ²¹⁶
F				
Francisci Titelmani Summa Christianae fidei	Lugduni	apud haeredes Jacobi Jun- tae	1567 12°	2 ²¹⁷
Flores spirituales Lan- gecrucii ex psalmis collecti	Antverpiae	apud Joannem Beller	1592 16°	2 ²¹⁸
G				
Granatensis Memoria- le in 2 partes	Coloniae	sumptibus Arnoldi Quentel	1598 8°	2 ²¹⁹
Eiusdem Paradisus precum	Coloniae	sumptibus Arnoldi Quentel	1622 8°	2 ²²⁰
Eiusdem Meditatio- nes	Ibidem	apud eundem	1620 8°	2 ²²¹
Eiusdem Dux pecca- torum	Ibidem	apud eundem	1619 8°	2 ²²²
Eiusdem Flores	Ibidem	apud eundem	1610 8°	2 ²²³
Eiusdem Meditatio- nes de vita Christi	Ibidem	apud eundem	1607 8°	2 ²²⁴
Eiusdem De officio pastorali	Ibidem	apud eundem	1624 8°	2 ²²⁵
Eiusdem De frequ- enti Communione	Ibidem	apud Godefridum Kempen	1586 12°	2 ²²⁶

²¹⁰ BCN 7798. ²¹¹ Cat. gén. (XLI 1127) nie podaje tego wyd.

²¹² BCN 7487. ²¹³ Cat. gén. (XLI 1127—1136) nie podaje tego wyd.

²¹⁴ BCN 4975 i 4399. ²¹⁵ E XVIII 409.

²¹⁶ Druk bibliograficznie niezidentyfikowany; E (XVIII 409) nie uwzględnił tego wyd.

²¹⁷ Georgi (supl. II 350) nie podaje tego wyd.

²¹⁸ BCN 4153. ²¹⁹ BCN 4423. ²²⁰ BCN 7064.

²²¹ BCN 6769. ²²² BCN 6647. ²²³ BCN 5567.

²²⁴ BCN 3898 i 5248. ²²⁵ Georgi supl. II 132. ²²⁶ BCN 3896.

Eiusdem Flores ex opusculis eius	Ibidem	apud Arnoldum Quentel	1610 8°	²²⁷
Francisci Titelmani Summa mysterio- rum christianae fi- dei	Lugduni	apud haeredes Jacobi Jun- tae	1567 12°	²²⁸
S. Francisci Regula et testamentum	Antverpiae	ex officina Plantiniana	1624 16°	²²⁹
H				
Hugonis Hermani Pia desideria	Antverpiae	[typis] Henrici Aertssens	1624 8°	²³⁰
Hieronymi Donzelani Remedium ferenda- rum iniuriarum	Lugduni	ex officina Joanni Maire	1635 12°	²³¹
Hippolyti Lyricii Con- fratris S. Francisci [Fasciculus triplex]	Cracoviae	apud Matthaeum Andreo- viensem	1617 12°	²³²
Hugonis Hermani Pia desideria	Antverpiae	apud Henricum Aertssens	1624 8°	²³³
Haefteni Schola cor- dis	Antverpiae	apud Hieronymum Ver- dussen	1629 8°	²³⁴
Eiusdem Via regia Crucis	Ibidem	apud Balthasarem More- tum	1635 8°	²³⁵
I				
P. N. Joannis a Jesu Maria Opera omnia	Coloniae	sumptibus Bernardi Gual- teri	1622 2° 3	²³⁶
Eiusdem De bono usu curiae	Cracoviae	apud Andream Petricovium	1614 12° 19	²³⁷
Eiusdem Instructio novitiorum et di- sciplina claustralis	Coloniae	apud Joannem Crithium	1621 12° 11	²³⁸
Eiusdem Via vitae	Coloniae	apud Bernardum Gualte- rum	1632 12°	²³⁹
Eiusdem De cultu Reginae coeli	Posnaniae	apud Joannem Volrab	1623 12°	²⁴⁰
S. Ignatii Fundatoris Societatis Jesu Ex- ercitia	Coloniae	apud Joannem Quentel	1623 12° 4	²⁴¹
P. N. Joannis a Jesu Maria Instructio no- vitiarum et discipli- na claustralis	Coloniae	apud Joannem Crithium	1621 12°	²⁴²
Joannis Bourgesii De humillitate	Duaci	ex typografia Balthasaris Belleri	1633 8°	²⁴³

²²⁷ BCN 5567.   ²²⁸ Zob. przypis nr 217.   ²²⁹ Cat. gén. LIV 674.²³⁰ BCN 7372.   ²³¹ Cat. gén. XLI 330—331.   ²³² E XXI 329.²³³ BCN 7372.   ²³⁴ BCN 8093.   ²³⁵ BCN 8834.²³⁶ BCN 7081.   ²³⁷ E XVIII 410.   ²³⁸ BCN 6930—6931.²³⁹ Zidentyfikowano wedlug egz. BUWarsz., sygn. 13.14.6.5.   ²⁴⁰ E XVIII 411.²⁴¹ Moze BCN 7177.   ²⁴² BCN 6930—6931.   ²⁴³ BCN 8571.

Joannis Ludovici ab Assumptione Iter trisebdomadale me- ditationum	Monachii	apud Adamum Berg	1634 8°	²⁴⁴
P. F. Joannis Ludovici ab Assumptione Pa- sser solitarius	Monachii	apud Adamum Berg	1634 8°	²⁴⁵
Instructiones Fratrum Carmelitarum Di- scalceatorum Eiusdem Instructio- nes	Romae	apud Ludovicum Grignani	1635 16°	3 ²⁴⁶

L

Ludovici de Ponte Dux spiritualis Eiusdem De perfec- tione christiani hominis tomus 1, 2 Eiusdem tomus 3 De perfectione in sta- tibus, tomus 4 De perfectione in of- ficiis	Coloniae Coloniae Ibidem	sumptibus Joanni Kinckii apud Joannem Kinckium apud eundem	1627 4° 1615 4° 1617 4°	7 ²⁴⁷ 3 ²⁴⁸ 4 ²⁴⁹
Eiusdem Meditatio- nes de praecipuis mysteriis Eiusdem Compen- dium meditatio- num	Ibidem Coloniae	apud eundem apud Joannem Kinckium	1612 4° 1620 12°	4 ²⁵⁰ 4 ²⁵¹
Lessii De perfectioni- bus divinis	Antverpiae	ex officina Plantiniana	1620 4°	²⁵²
Laেলii Zecchi Institu- tio clericorum	Veronae	apud Sebastianum Don- nium	1588 8°	²⁵³

M

Marci Maruli Evange- lica opera, italice	Florentiae	[excudebat] Bartholomeo Sarmantel	1571 8°	²⁵⁴
P. F. Martini a Matre Dei Praxis bene mo- riendi	Bononiae	apud Ferronem Clementum [s]	1637 16°	²⁵⁵
Methodus recitandi Rosarium Raymun- di Micielski	Cracoviae	apud Franciscum Caesarii	1622 16°	²⁵⁶

²⁴⁴⁻²⁴⁶ Zidentyfikowano według egzemplarzy znajdujących się w Bibliotece Karmelitów Bosych w Czernej.

²⁴⁷ BCN 6418. ²⁴⁸ BCN 6155. ²⁴⁹ BCN 5731.

²⁵⁰ Tamże. ²⁵¹ BCN 6806. ²⁵² 6781.

²⁵³ Zidentyfikowano według uszkodzonego egz. zachowanego w Bibliotece im. Ossolińskich we Wrocławiu, dawna sygn. 39463.

²⁵⁴ Stari pisci hrvatski. Kniga 1 Pjesme M. Marulića. Zagreb 1869 s. LIV.

²⁵⁵ Cat. gén. (CVIII 562) nie wymienia tego wyd. ²⁵⁶ E XXII 653.

Meditationes in orationem Dominicam S. Matris Teresiae	Coloniae	apud Joannem Kinckium	1628 12°	²⁵⁷
N				
P. F. Nicolai a Jesu Maria Apologia perfectionis	Cracoviae	[excudebat] Walery Piątkowski	1627 4°	²⁵⁸
P. N. Nicolai a Jesu Maria Apologia perfectionis	Romae	[typis] Francisci Corbelleti	1628 4° 9	²⁵⁹
Nigrionius In regulas Societatis [Jesu] Eiusdem Tractatus ascetici	Coloniae	apud Joannem Kinckium	1617 4°	²⁶⁰
	Ibidem	apud eundem	1624 4°	²⁶¹
P. N. Nicolai a Geminiano Apologia Nicolai Eckii [s] De vita et passione Domini	Romae	[typis] Francisci Corbelleti	1626 4°	²⁶²
	Ibidem	apud Bartholomaeum Zanetum	1612 12°	²⁶³
O				
Ordinarium seu ceremoniale Carmelitarum Discalceatorum Officium parvum B. V. Mariae	Viennae	typis Gasparis ab Rath	1629 8° 18	²⁶⁴
	Venetiis	apud Juntas	1608 8°	²⁶⁵
P				
Platus De passione Domini	Coloniae	[typis] Bernardi Gualteri	1610 8° 3	²⁶⁶
Praxis bonarum intentionum et Flosculi confessionum D. Augustini	Coloniae	apud Joannem Kinckium	1620 12°	²⁶⁷
Plati De bono status religiosi	Coloniae	apud Petrum Hening	1626 8°	²⁶⁸
B. Petri Alcantarae Meditationes	Coloniae	apud eundem	1624 12°	²⁶⁹
Precum thesaurus	Coloniae	apud viduam Joannis Cri-thi	1623 12° 3	²⁷⁰
R				
Roderici Exercitium perfectionis	Coloniae	sumptibus Joannis Kinckii	1622 4° 2	²⁷¹

²⁵⁷ BCN nie nctuje tego wyd.   ²⁵⁸ E XXIII 355.   ²⁵⁹ E XXIII 354—355.

²⁶⁰ BCN 6411.   ²⁶¹ BCN 7388.   ²⁶² E XXIII 355.

²⁶³ Druk bibliograficznie niezidentyfikowany.

²⁶⁴ Zidentyfikowano według egz. BUWarsz., sygn. 7.45.7.8.

²⁶⁵ Graesse (V 7) nie podaje tego wyd.   ²⁶⁶ BCN 5612.

²⁶⁷ BCN 6735. Autor: P. Bebius.   ²⁶⁸ BCN 7708.   ²⁶⁹ BCN 7400.

²⁷⁰ BCN 7160. Autor: F. Barscius.   ²⁷¹ Cat. gén. (CLIV 207) podaje wyd. z 1631 r.

S

Schola affectuum	Coloniae	apud Joannem Kinckium	1625 12° 2	²⁷²
Susonis Opera	Coloniae	apud Arnoldum Quentel	1615 8° 3	²⁷³
Sucquet Via vitae aeternae cum iconibus	Antverpiae	apud Henricum Aertssens	1625 8° 2	²⁷⁴
Schola orationis P. F. Joannis a Jesu Maria	Posnaniae	apud Joannem Wolrab	1623 12° 10	²⁷⁵
Schotti De bono silentii	Antverpiae	apud Petrum et Joannem Beller	1619 12°	²⁷⁸

T

Thomae a Kempis Opera			8° 5	²⁷⁷
Eiusdem De imitatione Christi cum Gersoni de meditatione cordis et S. Anselmi Speculum Evangelicum	Antverpiae	[typis] Joannis Stelsii	1564 16°	²⁷⁸
Tyszkiewicz De perfectione	Cracoviae	in officina Andreae Petricovii	1624 8°	²⁷⁹
Thomae a Kempis De imitatione Christi	Cracoviae	ex officina Nicolai Lob	1606 16°	²⁸⁰
P. Thomae a Jesu De contemplatione divina	Antverpiae	ex officina Plantiniana	1620 8°	²⁸¹
Eiusdem De pauperitate et in regulam Carmelitarum	Ibidem	apud Gerardum Wolsschatium	1617 2°	²⁸²
Eiusdem Via orationis mentalis	Cracoviae	apud Franciscum Caesarii	1626 16° 8	²⁸³
Eiusdem Methodus examinandi spiritualem	Ibidem	apud eundem	1622 12° 10	²⁸⁴
Annus coelestis seu calendarium sanctorum	Viennae	[typis] Friderici Episcopi	1649 8°	²⁸⁵

²⁷² BCN 7568. Autor: Haefen Benedictus. ²⁷³ BCN 6185.

²⁷⁴ BCN 7583. ²⁷⁵ E XVIII 410. ²⁷⁶ BCN 6703.

²⁷⁷ Cat. gén. (III 474) notuje wiele wydań. ²⁷⁸ BCN 2915.

²⁷⁹ E XXXI 436. ²⁸⁰ E XXXI 203. ²⁸¹ BCN 6844.

²⁸² BCN 6445. ²⁸³ E XXXI 201. ²⁸⁴ E XXXI 201.

²⁸⁵ Backer-Sommervogel V 1522. Autor: Nadasy Janos.

Juristae

Andreae Alciati De verborum signifi- catione	Lugduni	[excudebat] Sebastianus Gryphius	1537 2°	i 286
Andreae Tiraquelli De nobilitate et jure primigeniorum	Ibidem	apud Gulielmum Rovillum	1566 2°	287
Bossii Praxis crimina- lis	Venetiis	[typis] Francisci Laurentii	1562 4°	288
Concilium Tridenti- num	Antverpiae	ex officina Plantiniana	1611 8°	289
Constitutiones Syno- dorum Regni Polo- niae	Cracoviae	in officina Andreae Petri- covii	1630 4°	290
Codex Justiniani	Francofurti ad Moenum	impensis Sigismundi Feye- rabendii	1587 2°	291
Conciliorum omnium generalium et par- ticularium tomus 1, 2	Coloniae	ex officina Joanni Quentel	1551 2°	292
Cuiacii Operum de ju- re tomus 1, 2 et 3, tomus 4 et 5	Parisiis	[excudebat] Sebastianus Nivellius	1577 2°	293
Constitutionum no- strarum corpus	Augustae Vindelicorum	apud Andream Aperger	1631 8°	294
D gestorum juris civi- lis pars 1, 2, 3, 5, 6, 7	Parisiis	apud Carolum Guillard	1550 8°	295
Corpus juris canonici	Lugduni		1559 4°	296
Gregorii Noni Pontifi- cis Decretales	Lugduni	apud Sennetonios Frateris	1554 2°	297
Sextus decretalium li- ber	Ibidem	apud eundem	1554 2°	298
Decretum D. Gratiani	Ibidem	apud eundem	1555 2°	299
Gothofredi Corpus ju- ris civilis	Lugduni	excudebat Gulielmus Lae- marius	1589 8°	300
Index rerum et ver- borum quae in Pan- dectis tractantur	Parisiis	apud Carolum Guillard	1568 8°	301

1 W inw. znajdującą się opuszczone zapisy: Corona anni Mariani ex SS. Patrum sententia contexta a P. F. Joannis Thoma a S. Cyrillo Carm. Dis. Coloniae, apud Nicolaum Demerium, 1657, 8° oraz tego samego autora Mater honorificata S. Anna. Coloniae, apud N. Demerium, 1657, 8°.

²⁸⁶ Cat. gén. II 19; Gesamtkat. II 942.

²⁸⁷ BM Gen. cat. CCXXXIX 397; Cioranescó poz. 21203.

²⁸⁸ Georgi I 187; Cat. gén. (XVII 728) podaje tylko wyd. z 1570 r.

²⁸⁹ BCN 5671. ²⁹⁰ E XXX 131.

²⁹¹ Zidentyfikowano według nieopracowanego egz. B-ki im. Ossolińskich.

²⁹² Georgi I 316. ²⁹³ Cat. gén. XXXIV 633.

²⁹⁴ Druk bibliograficznie niezidentyfikowany. ²⁹⁵ Graesse III 502.

²⁹⁶ Graesse II 274. ²⁹⁷ Cat. gén. LXIV 35.

²⁹⁸ Cat. gén. XV 751. Hasło: Bonifacius S. ²⁹⁹ Graesse III 139. ³⁰⁰ Graesse III 503.

³⁰¹ Cioranescó (poz. 6868 i 6871) podaje tylko wyd. z 1558 i 1562 r.

Justiniani Institutio- nes	Venetiis	apud Damianum Zenarium	1588 12°	³⁰²
Instructionum nostrarum libri septem	Augustae Vindelicorum	apud Joannem Praetorium	1631 8°	³⁰³
Laelii Zecchii De prin- cipe et principatu administratione	Veronae	[excudebat] Angelus Tanus	[1612] 8°	³⁰⁴
Regulae Fratris Car- melitarum cum aliis rebus piis	Antverpiae	ex officina Plantiniana	1624 16°	³⁰⁵
Sylvestri Aldobrandi- ni In Justinianum commentarius	Venetiis	apud haeredem Lucae An- tonii Juntae	1548 2°	³⁰⁶

Historici

Auli Gelii Noctes At- ticae	Coloniae	apud Joannem Gymnicum	1537 8°	³⁰⁷
Antonii de Guevara Horologium	Cracoviae	apud Burchardum Kuikium	1615 4°	³⁰⁸
Annibalis Scoti In Hi- storiam Taciti com- mentarius	Romae	apud Bertholdum Grassium	1589 2°	³⁰⁹
Alexander Guaninus De rebus Polonicis	Francofurti	apud Joannem Wechelium	1584 8°	³¹⁰
Baronii Annalium ec- clesiasticorum to- mus 1 et 2, 3 et 4, 5 et 6, 7 et 8, 9 et 10, 11 et 12	Coloniae	sumptibus Joanni Gymnici	1624 2°	³¹¹
Bzovii Annalium ec- clesiasticorum post Baronium tomus 13, 14, 15, 16	Coloniae	sumptibus Antonii Boetzer	1621 2°	³¹²
Bellum theologicum contra Turcas	Cracoviae	in officina Lazari	1597 4°	³¹³
Baronii Epitome An- nalium ecclesiasti- corum tomus 1	Coloniae	apud Antonium Hierat	1602 4°	³¹⁴
Eiusdem Annalium tomus 2	Ibidem	apud eundem	1604 4°	

³⁰² Short-title catalogue of books printed in Italy and of Italian books printed in other countries from 1465 to 1600 now in the British Museum (London 1958 s. 561) nie podaje tego wyd.

³⁰³ Zidentyfikowany według egz. zachowanego w bibliotece w Czernej.

³⁰⁴ Georgi IV 337. ³⁰⁵ Cat. gén. LIV 674.

³⁰⁶ Cat. gén. (XXXVI 785) nie podaje tego wyd.; Renouard s. XXXI poz. 137.

³⁰⁷ Graesse III 46. ³⁰⁸ E XVII 461. ³⁰⁹ Graesse VII 8.

³¹⁰ E XVII 483-484. ³¹¹ Cat. gén. VII 945; E XII 376. ³¹² E XIII 492, 494.

³¹³ E XXI 428. Autor: Lubelczyk Andrzej. ³¹⁴ Cat. gén. VII 947; Gesamtkat. XI 592.

Diogenis Laertii De vitis antiquorum philosophorum		[excudebat] Henricus Ste- phanus	1570 8°	J ³¹⁵
Elenchus haeretico- rum	Coloniae	Arnoldus Quentel	1605 4°	³¹⁶
Plinii Secundi Histo- riae mundi tomus 1, 2	[Genevae]	apud Jacobum Stoer	1601 8°	³¹⁷
Josephi Opera	Frankofurti	impensis Sigismundi Feier- abendii	1580 2°	³¹⁸
Itinerarium italicum	Vicentiae	Petrus Berthellius	1610 8°	³¹⁹
Francisci Guicciardini Historiarum de re- bus Italicis	Trevigi	[excudebat] Fabritio Zanet- ti	1604 4°	³²⁰
Gulielmi Neubrigensis De rebus Anglicis	Antverpiae	ex officina Gulielmi Silvii	1567 8°	³²¹
Herodoti Historiae	Frankofurti	[excudebat] Andreas We- chel	1595 12°	³²²
Hayis De rebus Japo- nicis et Indicis	Antverpiae	[excudebat] Martinus Nu- tius	1605 8°	³²³
Hierosolymae compen- diosa descriptio			4°	³²⁴
De rebus Hispanicis, Lusitanicis, Arago- nicis et Ethiopicis	Coloniae	in officina Birckmannica	1602 8°	³²⁵
Martyrium S. Simonis pueri, italicum [s]			1593 8°	³²⁶
De Romana civitate, italice	Romae		1616 8°	³²⁷
Joannis Baptistae Vil- lalpandi Apparatus urbis ac templi Hie- rosolymitani	Romae	typis Alphonsi Ciaconii	1604 2°	³²⁸
Cornelii Taciti Anna- les			16°	³²⁹
Valerii Maximi Dicto- rum factorumque memorabilium libri IX	Amstelodami	apud Joannem Jansonium	1626 16°	³³⁰

J Opuszczono zapis: Granice krzesławskie.

³¹⁵ Ebert I 6171. ³¹⁶ Georgi III 244. Autor: Prateolus Gabriel.

³¹⁷ Cat. gén. CXXXIX 78. ³¹⁸ Cat. gén. LXXVIII 1262-1263.

³¹⁹ Sosnowski-Kurtzmann II 498. Autorzy: Schott Franciscus i Hieronymus da Capugnano.

³²⁰ Georgi (II 187) nie podaje tego wyd. ³²¹ Graesse IV 659.

³²² Cat. gén. LXXI 217 (in 8°). ³²³ Cat. gén. LXIX 509.

³²⁴ Druk bibliograficznie niezidentyfikowany. Moze zostało zapisane dzieło: Descriptio compendiosa urbis Hierosolymae. Viennae b. r. 4°.

³²⁵ Cat. gén. LXI 753. Autor: Goes Damiao.

³²⁶ Druk bibliograficznie niezidentyfikowany. Według inwentarza z 1649 r.: Vita S. Simonis pueri occisi a Judaeis, Tridenti, italice (s). Moze to bylo dzieło: Historia S. Simonis Tridentini interfecti a Judaeis. S. l. a. et typ. 4° (H 14746).

³²⁷ Druk bibliograficznie niezidentyfikowany. ³²⁸ Ebert II 17896.

³²⁹ Graesse (VII 12) podaje wyd. z 1559 r. ³³⁰ Graesse (VII 245) nie podaje tego wyd.

Luci Mauri Antiquitas Romae civitatis	Venetis	[typis] Giordani Ziletti	1562	8°	³³¹
Lipsi Poliorceticon	Antverpiae	ex officina Plantiniana	1596	4°	³³²
Orlandini Historia Societatis Jesu	Coloniae	sumptibus Antonii Hierat	1615	4°	³³³
Orosii Historiae contra paganos	Coloniae	ex officina Eucharii	1536	8°	³³⁴
Pauli Manutii Antiquitatum Romanorum liber de legibus	Venetis	apud Aldum	1557	2°	³³⁵
Plutarchi Moralia	Basileae	per Thomam Guarinum	1574	2°	³³⁶
Ribera De vita S. Martris nostrae Tere-siae	Coloniae	apud Joannem Kinckium	1620	4° 4	³³⁷
Respublica Romana, seu de potestatibus Romanorum Andre-as Floccus et alii	Lugduni Batavorum	ex officina Elzeviriana	1626	16°	³³⁸
Scipionis Ammirati Discursus politici in C. Cornelium Tacitum	Helenopoli	impensis Joannis Theobaldi [Schonwetteri]	1609	4°	³³⁹
Sallustii Historia de coniuratione Catilinae				8°	³⁴⁰
Taciti Historiae et Annales	Antverpiae	ex officina Christophori Plantini	1574	8°	³⁴¹
Vincentii Kadlubkonis Historia Polonica	Dobromili	in officina Joannis Szeligae	1612	8°	³⁴²
Xenophon graecolat-inus		excudebat Henricus Stephanus	1561	2°	³⁴³

Philosophi

Aristotelis Opera omnia	Basileae	ex officina Joanni Oporini	1548	2°	³⁴⁴
Eiusdem Organum	Francofurti	[excudebat] Andreas We-chel		4°	³⁴⁵

³³¹ Cat. gén. CX 540.   ³³² Cat. gén. LXXXXVIII 871.   ³³³ Cat. gén. CXXXVII 729—730.

³³⁴ Graesse V 51.   ³³⁵ Graesse IV 375.

³³⁶ Cat. gén. (CXXXIX 318) podaje drukarzy per E. Episcopium et Nicolai fr. haeredes.

³³⁷ BCN 6810.   ³³⁸ Georgi suppl. II 111.   ³³⁹ Cat. gén. II 1011; Gesamtkat. IV 47.

³⁴⁰ Według inwentarza z 1649 r. był to druk z Köln, J. Gymnicus, 1586. — Zob. Sosnowski-Kurtzmann II 179.

³⁴¹ Graesse VII 8.   ³⁴² E XIX 9.   ³⁴³ Graesse VII 483.

³⁴⁴ Cat. gén. IV 10; Gesamtkat. VI 590—591.

³⁴⁵ Cat. gén. (IV 53) podaje wyd. z r. 1577, 1585 lub 1598; Gesamtkat. (VI 687—688) ponadto z 1591, 1592, i 1597 r.

³⁴⁶ Druk bibliograficznie niezidentyfikowany. Może to było dzieło tego samego autora pt. De proprietatibus rerum, które posiadało wiele wydań. — Zob. H 2499; Pennink poz. 209; Ritter s. 54.

Bartholomaei Anglici De rebus naturali- bus				2°	346
Boetii Opera philoso- phica	Venetiiis	ex officina Lucaeantonii Juntae	1536	2°	347
Commentarii in 8 li- bros Aristotelis [Collegii] Conimbri- censis	Coloniae	sumptibus Lazari Zetzneri	1603	4°	k 345
Commentarii in librum de anima	Ibidem	apud eundem	1603	2°	348
Commentarii in librum de generatione et corruptione	Moguntiae	in officina Joannis Albini	1606	2°	350
Commentarii in libros de coelo, metheora et parva naturalia	Coloniae	impensis Lazari Zetzneri	1602	2°	351
Commentarii in uni- versam Aristotelis logicam	Coloniae	apud Bernardum Gualte- rum	1611	4°	352
Francisci Vatabli Phi- losophia naturalis. Ibidem Stapulensis Introductio in me- taphisica. Ibidem Bi- zantium De coelo	Lugduni	apud haeredes Simonis Vincentii	1538	8°	353
Hieronymi Cardani De subtilitate	Basileae	[excudebat] Sebastianus Henricpetri	1534	8°	354
Hammoni Hermeae In quinque Porphyri voces	Venetiiis	apud Hieronymum Scotum	1542	2°	355
Javelli Philosophiae tomus 1, 2	Lugduni	apud Carolum Pesnot	1580	2°	356
Marsilli Ficini Theo- logia platonica	Venetiiis	in officina Francisci Bin- doni	1525	4°	357
Pererii Physica	Coloniae	sumptibus Lazari Zetzneri	1603	8°	359
Suarez Metaphysicae tomus 1, 2	Moguntiae	[excudebat] Balthasar Lip- pius	1614	2°	2 359

k Opuszczono zapis: Clictamer (s) G. Vespasiani a Kochow Kochowski. Cracoviae, 1683, 2°.

³⁴⁷ Pennink poz. 300.

³⁴⁸ Backer-Sommervogel II 1274.

³⁴⁹ Backer-Sommervogel (II 1273) podaje tylko wyd. z 1599 r.

³⁵⁰ Baader poz. 109; Backer-Sommervogel II 1276.

³⁵¹ Backer-Sommervogel II 1275.

³⁵² Backer-Sommervogel II 1276—1277; Cat. gén. (IV 10—53) nie wym. tego wyd.

³⁵³ Vatablus Franciscus tylko u Jöchera (IV 1466). — Dzieło J. Fabera podaje Cat. gén. (XCII 913) w wyd. 1493 r. — Natomiast dzieło Bizantiusa podaje Cat. gén. (III 1153) w wydaniu paryskim z 1542 r.

³⁵⁴ Graesse II 45. ³⁵⁵ Georgi I 9. ³⁵⁶ Cat. gén. (LXXVII 519) nie podaje tego wyd.

³⁵⁷ Cat. gén. LI 707. ³⁵⁸ Cat. gén. CXXXIII 205.

³⁵⁹ Georgi IV 165—166; BM Gen. cat. CCXXXII 202; Backer-Sommervogel (VII 1666) podaje tylko wyd. z 1612 r.

Suarez Metaphysicae tomi 2	Ibidem	apud eundem	1605 2° 2	³⁶⁰
Zabarellae Opera lo- gica	Coloniae	sumptibus Lazari Zetzneri	1602 4°	³⁶¹
Eiusdem De rebus naturalibus	Ibidem	apud eundem	1594 4°	³⁶²
Zimarae Super Ari- stotelem et Averro- em	Venetiis	apud Hieronymum Scotum	1543 2°	³⁶³
Toleti Commentaria in 8 libros Aristot- elis de physica as- cultatione. Item in librum de generatio- ne et corruptione	Coloniae	in officina Bircmannica	1593 4°	³⁶⁴
Libri humaniorum				
Andreae Alciati Em- blemata	Lugduni	apud Guilelmum Rovilly	1566 12°	³⁶⁵
Antonii de Guevara Epistolae, italice	Venetiis		1585 4°	³⁶⁶
Bartholomaei Kecker- manni Praecognita logica	Hanoviae	apud Guilielmum Anto- nium	1606 8°	³⁶⁷
Apuleii Madaurensis Platonici Opera		ex bibliopolio Frobeniano	1606 12°	³⁶⁸
Cnapii Thesaurus la- tinopolonicus	Cracoviae	typis Francisci Caesarii	1626 4°	³⁶⁹
Cypriani Soarii Rhe- torica			8°	³⁷⁰
Epistolae italicae	Venetiis	[typis] Petri Dusinelli	1585 4°	³⁷¹
Francisci Patricii Se- nensis De regno et regis institutione	Parisiis	apud Aegidum Gorbinum	1582 8°	³⁷²
Vocabularium italicum cum hispanico Lau- rentii Florentini [s] pars 1	Romae	in typographia Camerae Apostolicae	1638 8°	³⁷³
Loci communes men- sae sapientium Mat- thaei Tympii	Monasterii	apud Bernardum Raesfeldt	1623 8°	I ³⁷⁴
Lipsii Epistolae	Antverpiae	ex officina Plantiniana	1605 4°	³⁷⁵

1 W inw. znajduje się przekreślony i zamazany zapis: Epigrammata Joannis [wyraz zamazany] in Anglia, 1606, in 12°.

³⁶⁰ Tamze. ³⁶¹ Kardaszewicz s. 247. ³⁶² Graesse VII 501.

³⁶³ Dzieło podane tylko u Jöchera (IV 2206). ³⁶⁴ Backer-Sommervogel VIII 69.

³⁶⁵ Graesse I 62. ³⁶⁶ Graesse III 177. ³⁶⁷ E XIX 218.

³⁶⁸ Cat. gén. III 769; Gesamtkat. V 952. ³⁶⁹ E XIX 335.

³⁷⁰ Cat. gén. (CLXXIV 577) podaje jedno wyd. formatu 4° oraz szereg wyd. formatu 12°.

³⁷¹ Graesse III 177. Autor: Antonius de Guevara. ³⁷² Cat. gén. CXXXI 388.

³⁷³ Autori italiani del seicento poz. 3801.

³⁷⁴ Graesse VI 219. ³⁷⁵ Georgi II 425.

Laurentii Humpredi De nobilitate	Basileae	ex officina Joanni Opoczini	1560 8 ^o	376
Petri Bembi Epistolae Problemata physica, italice	Basileae Venetiis	apud Thomam Guarinum	1567 8 ^o 8 ^o	377 378
Orlandi furiosi poemata, italice	Ibidem	[typis] Nicolai Misserini	1604 8 ^o	379
Modii [s] Grammatica italica			1569 4 ^o	380
Nicolai Belli Rerum politicarum tomi 4	Francofurti	apud Schonwetter	1615 8 ^o	381
Rhetorum Collegi Porcensis Orationum tomi 2	Coloniae	sumptibus Bernardi Gualteri	1619 12 ^o	382
Rodolphi Agricolae De inventione dialectica	Coloniae	[excudebat] Melchior Novessianus	1538 8 ^o	383
Sokolovii Orationes	Coloniae	apud Maternum Cholinum	1587 8 ^o	384
Vernulaei Orationum tomi 2	Coloniae	sumptibus Bernardi Gualteri	1619 12 ^o	385
Orationes graecorum et latinorum authorum		excudebat Henricus Stephanus	1570 2 ^o	386

Libri polonici

Ewangelie na niedziele i święta	Cracoviae		1620 12 ^o	387
X. Mikołaja Moscicensis Akademia pobożności	W Krakowie	[druk.] Walerian Piątkowski	1628 4 ^o	388
Postilla orthodoxa Białobrzeskiego	W Krakowie	w drukarni Lazarzowcy	1581 2 ^o	389
Skarga Roczne dzieje	Cracoviae	u Andrzeja Piotrkowczyka	1627 2 ^o	390

³⁷⁶ Graesse III 391. ³⁷⁷ Graesse I 333; E (XII 461) nie podaje tego wyd.

³⁷⁸ Druk bibliograficznie niezidentyfikowany.

³⁷⁹ Brunet I 437. Autor: Ariosto Lodovico.

³⁸⁰ Cat. gén. XCIV 1068. Autor: Lentulus Scipio. ³⁸¹ Stary poz. 82.

³⁸² E (XXXII 384) nie notuje tego wyd. Autor: Vernulaeus Nicolaus.

³⁸³ Graesse (I 44) podaje tylko wyd. z 1539 r.; to samo Gesamtkat. II 305.

³⁸⁴ E XXIX 21. ³⁸⁵ Zob. przepis nr 382. ³⁸⁶ Graesse V 33.

³⁸⁷ Prawdopodobnie dzieło uwzględnione przez E (VIII 172), który jednak podaje, że było drukowane w Wilnie.

³⁸⁸ E XXII 582. ³⁸⁹ E XIII 6. ³⁹⁰ E XII 376—377.

Na końcu inwentarza znajduje się następująca notatka:

Ego frater Bernardus a S. Onuphrio, dum feci inventarium, hos libros sequentes numero inveni anno 1631 die 30 9bris.

Desunt ergo [Joannes a Jesu Maria:] Instructiones novitiorum 2,
Ludovicus de Ponte: De perfectione 2,
Compendium meditationum eiusdem,
Thomae a Kempis: De imitatione Christi cum Gersonis, Item obsequi Gersonis,
[Lubelczyk Andrzej:] Bellum theologicum contra Turcas, Hierosolymae compendiosa descriptio fuit commodata et audivi quod denuo reddiderat ac numero inveni,
[Joannes Hay:] De rebus Hispanicis, Indicis, Aethiopicis,

2. INSTRUKCJA DLA BIBLIOTEKARZA I WIZYTATORA BIBLIOTEKI

[a]. INSTRUCTIO BIBLIOTHECARI

Libros, praesertim sacros, tanquam caelestia dona, quibus ad sapientiam promoveamur, plurimi faciat.

Codicem habeat, in quo omnes libri, tam praesentes quam futuri, per claesses distincte notentur.

Libros cuiuscunque scientiae distinctis receptaculis ita disponat, ut facile inveniri possint, capiti cuiuscunque classis grandioribus carracteribus scientiae illius, puta, theologiae, iuris canonici, philosophiae etc. nomen scribat.

Indicem librorum prohibitorum perspectum habeat, ne quis liber prohibitus per incogitantiam admittatur, quod si quem deprehendat, statim admoneat superiorem et depellatur de communi bibliotheca in armarium aliquod seu locum clausum ad hoc deputatum, ut quam primum ad inquisitorem, seu ad quem spectat, deferatur.

Si qui libri pereant, vel iusta de causa donentur, alios eorundem auctorum suffici curet, vel de codice debeat.

Si qui libri de licentia superioris (sine qua et primi discreti nullo modo commodari possint) accomodentur extraneis, retineat cathalogum omnium et si absque nota inurbanitatis fieri poterit, petat aliquam subscriptionem ab illo, cui accomodantur, et curet, ut recipiantur, cumque recepti fuerint de cathalogo debeat, quod ut praestet. Superior non permittat per alium, quam per bibliothecarium, extrahi ex bibliotheca libros accomodandos, nec reponi receptos.

Si libri alicuius momenti praecipue accomodentur alteri conventui nostro, curet, quod cathalogus eorum subscribatur a priore illius conventus, vel ab alio eius nomine, annotato die et anno, ne propter oblivionem remaneat extra conventum.

Curet habere aliquam notitiam librorum, qui sunt per cellas et apud quos sint, ut facile, si quaerentur, possint inveniri quod efficiet, si hi, qui de licentia superioris accipiunt libros non extrahant sine scitu custodis, vel saltem postea moneant.

Sciat, quod sicut alii non possunt extrahere libros ex bibliotheca sine licentia superioris, sic nec ipse bibliothecarius, immo nec in bibliotheca legere libros, quos alias non legeret, ne tempus supervacante expendat.

Libros profanos, qui ad institutum nostrorum esse non possunt, usu non quaerat, si qui autem eiusmodo sint, superioribus permissu permutet vel abscondat.

Manuscripta seorsum reponant et si fuerint alicuius viri gravis seu antiqua, curam singularem eorum habeat, omnia pervoluat, ut de singulis rationem reddere possit.

Munditiam curet, pulverem, araneorumque telas et quasis alias sordes semel saltem in hebdomada abstergat, sed tinearium et murium remedia praesertim provideat.

Vita S. Matris Riberae,
Scipionis [Ammirati:] Discursus politici in Cornelium Tacitum,
Cypriani [Soarii:] Rhetorica,
[Nicolaus Vernulaeus:] Rhetorum Collegii Porcensis tomi 2.

Za pomoc w ustaleniu właściwego brzmienia tej zapiski oraz innych nieczytelnych fragmentów tekstów łacińskich uprzejmie dziękuję kol. mgr Janinie Gajdzie z działu starych druków Biblioteki im. Ossolińskich.

Moveat aliquando libros qui raro solent aperiri.

In bibliotheca, in loco commodiori, habeat mensam cum atramento et carta ad scribendum et aliquot sedilia seu scabella pro eis, qui eo ingrediuntur.

Moneat eos, qui ibi student, ut libros in ea loca reponant, unde acceperint, et ipse aliquando perlustret, si casu aliquis liber sit extra suam seriem et reducat.

Eos libros, ex quibus non habentur plura exemplaria, maxime si sint usui ordinario, non permittat extrahi ex bibliotheca et si aliquando extrahantur, curet ut quantocius raducantur et moneat priorem, si religiosi in cella teneant libros, quibus raro utuntur, et curet ut reducantur in bibliothecam.

Curet, ne praetextu huius officii sit extra cellam, plusquam necessitas ipsa praecise postulat, ac similiter fugiat occasiones loquendi in bibliotheca, quinimmo si aliquos ibi viderit loquentes, moneat, et si non proficiat, certiore superiorem faciat, ut tales loquaces ad bibliothecam ire non permittat.

Bibliothecam in dies augerii curet, sanctis praecipue patribus, admonendo superiorem de libris, qui denuo exire in lucem noverit, servata tamen modestia, recollectione et obedientia¹.

1. Przedrukowane z *Instructiones Fratrum Discalceatorum Congregationis S. Eliae Ordinis BVM de Monte Carmelo*. Augustae Vindelicorum, apud J. Praetorium, 1631 8° (s. 142—146).

[b]. INSTRUCTIO VISITATORI

Inspiciat visitator, an fabrica et fulcimenta, ubi libri reponuntur, sint iuxta nostras Constitutiones et Instructionem bibliothecarii disposita; si index omnium librorum sit; requirat et videat scisciteturque, an pereant, si libri frequenter commodentur, si extrahantur, si absque necessitate in cellis otiose detineantur et illos in bibliotheca reponi iubeat².

2. Przedruk, jw. s. 15.

3. SPIS ZACHOWANYCH KSIĄŻEK

1. Aristoteles

Rhetoricorum artisque poeticae libri omnes.

Lugduni, apud Joannem Jacobi Juntae F., 1579, 16°.

Proweniencja: Conventus Visnicensis Carmelitarum Discalceatorum.

Biblioteka Ossolineum Wrocław, sygn. XVI O 8152.

2. Aristoteles

Topicorum libri VIII. Ex interpret. J. Perionii.

Coloniae, excudebat Petrus Horst, 1561, 4°.

Proweniencja: Conventus Visnicensis Carmelitarum Discalceatorum.

Ex bibliotheca Stanisłai a Wronow Starza-Wronowski.

Biblioteka Ossolineum Wrocław, sygn. XVI Qu 11361.

3. Augustinus Aurelius

Sermones morales. S. l. a. et typ., 4°.

Proweniencja: Conventus Visnicensis sub titulo Salvatoris.

Biblioteka OO. Karmelitów Bosych w Czernej.

4. Baronius Caesar

Annales Ecclesiastici. T. 11.

Coloniae Agrippinae, sumptibus J. Gymnici sub Monocerote, 1624, 2°.

Proweniencja: Conventus Salvatoris Visnicensis Carmelitarum Discalceatorum.

Biblioteka Kapituły obrz. gr.-kat. w Przemyślu.

Biblioteka OO. Karmelitów Bosych w Czernej.

5. Bernardus Bottonus Parmensis

Casus longi. Strassburg [drukarz Jordanis de Quedlinburg], 7 IX 1488, 2°. H 2935.

Prowienienca: Conventus Visnicensis Carmelitarum Discalceatorum.
Biblioteka Uniw. Lwow., sygn. 52 (121), (do r. 1939).

6. Białobrzesci Marcin

Postilla orthodoxa to jest wykład świętych Ewangelii. Cz. 1—2.
Kraków, w drukarni Łazarzowy, 1581, 2°. E. XIII, 6.

Prowienienca: Conventus Salvatoris Visnicensis Carmelitarum Discalceatorum.
Biblioteka Ossolineum Wrocław, sygn. XVI F 4185.

7. Bolski Sebastian

Exemplar vitae spiritualis et perfectionis. Pars 1—2.
Cracoviae, ex officina Schedeliana, 1678, 12°. E. XIII, 244.

Prowienienca: Pro Carmelitarum Discalceatorum Visnicensis.
Biblioteka OO. Karmelitów Bosych w Czernej.

8. Bolski Sebastian

Pars secunda actus internis variarum virtutum completens.
Vilnae, typis Academiae Societatis Jesu, 1741, 8°. E. XIII, 245.

Prowienienca: Titulo Salvatoris Carmel[itarum] Discalceat[orum].
Biblioteka OO. Karmelitów Bosych w Czernej.

9. Bzowski Abraham

Annalium Ecclesiasticorum post Caesarem Baronium. T. 14.
Coloniae Agrippinae, apud Antonium Boetzerum, 1618, 2°. E. XIII, 492.

Prowienienca: Conventus Salvatoris Visnicensis Carmelitarum Discalceatorum.
Biblioteka Kapituły obrz. gr.-kat. w Przemyślu.
Biblioteka OO. Karmelitów Bosych w Czernej.

10. Cezary od NMP

Koronacja całemu niebu sławna...
Warszawa, druk. Scholarum Piarum, 1753, 2°. E. XIV 138.

Prowienienca: Conventus Visnicensis Carmelitarum Discalceatorum 1756.
Biblioteka Ossolineum Wrocław, bez sygn. Defekt: zachowały się
tylko 4 karty.

11. Dębiński Wojciech

Philomela devota canens mysteria Sacratissimi Rosarii BVM.
S. l. et typ. a. D. 1700, 8°. E. XV 89.

Prowienienca: F. Columbanus Peccator Maximus. Requescat in pace. Fuit protunc
Eremita et mortuus in Zegartowice villa nostra Visnicensis et iacet
Visnicii in Conv. nostro. R.i.p. 1726.
Biblioteka OO. Karmelitów Bosych w Czernej.

12. Eggs Georgius Joseph

Pontificium doctum seu vitae, res gestae, obitus, alia quae scitu...
Coloniae, apud Davidem Ritter, 1718, 2°.

Prowienienca: Conventus Visnicensis Salvatoris Carmelitarum Discalceatorum A. D.
1724.
Biblioteka Kapituły obrz. gr.-kat. w Przemyślu.
Biblioteka OO. Karmelitów Bosych w Czernej.

13. Isidorus Hispalensis

De summo bono.
Leipzig, Arnoldus de Colonia, 1 X 1493, 4°. H. 9288.

Prowienienca: Conventus Salvatoris Visnicensis Carmelitarum Discalceatorum.
Biblioteka Uniw. Lwow., sygn. 127 (176), (do r. 1939).

14. Młodzianowski Tomasz
Kazania i homilie na niedziele doroczne.
Poznań, w drukarni Collegium Societatis Jesu, 1681, 4°. E XXII 453.
Proweniencja: Conventus Visnicensis sub titulo Salvatoris 1721.
Biblioteka Kapituły obrz. gr.-kat. w Przemyślu.
Biblioteka OO. Karmelitów Bosych w Czernej.
15. Ponte Ludovicus
Meditationes de praecipuis fidei nostrae mysteriis.
Coloniae Agrippinae, apud Joannem Kinckium, 1619, 4°.
Proweniencja: Conventus Salvatoris Visnicensis Carmelitarum Discalceatorum.
Conventus S. Deserti S.P.N. Eliae Carm. Discalceatorum.
Biblioteka OO. Karmelitów Bosych w Czernej.
16. Raymondo da Capua
Vita miraculosa della Seraphica S. Catherina da Siena.
Venezia, de Sta Maria Formosa al sequo de le Speranza, 1558, 8°.
Proweniencja: Post mortem F. Adriani a S. Maria C.D. erunt Conventus Visnicensis —
si placet Superioribus.
Biblioteka OO. Karmelitów Bosych w Czernej.
17. Robertus Bellarminus
De indulgentiis et iubileo libri duo.
Coloniae, apud Antonium Hierat, 1599, 12°.
Proweniencja: Conventus Visnicensis Carmelitarum Discalceatorum.
Biblioteka Ossolineum Wrocław, sygn. XVI O 9099.
18. Sturmius Joannes
In partitiones oratorias Ciceronis dialogi quatuor.
Strassburg, excudebat Theodorus Rihelius, 1539, 8°.
Proweniencja: Conventus Visnicensis Carmelitarum Discalceatorum.
Biblioteka Ossolineum Wrocław, sygn. XVI O 8741.
19. Teresia S.
Opera in duas partes distincta. Opera M. Martinez.
Coloniae Agrippinae, apud Joannem Kinckium, 1626, 4°.
Proweniencja: Conventus Visnicensis Carmelitarum Discalceatorum.
Biblioteka Ossolineum Wrocław, sygn. XVII 2039.
20. Vives Joannes Ludovicus
Excitationes animi in Deum.
Basel, in officina Roberti Winter, 1543, 16°.
Proweniencja: Conventus Visnicensis Carmelitarum Discalceatorum emptus A. Dni 1720.
Biblioteka Ossolineum Wrocław, sygn. XVI O 8257.
21. Zecchius Laelius
De civitate et christiana institutio de Sacramentis.
Veronae, apud Sebastianum a Donniss, 1588, 8°.
Proweniencja: Conventus Visnicensis Salvatoris Carmelitarum Discalceatorum.
Biblioteka Ossolineum Wrocław, sygn. XVI O 8887.
22. Andrzej od Jezusa (Brzechwa Stanisław)
Hamus aureus variis suavissimisque escis instructus seu de Virginis
Deiparae Mariae praestantia.
Proweniencja: Conventus Visnicensis Carmelitarum Discalceatorum.
Biblioteka Ossolineum Wrocław, rękopis sygn. 758/I.

4. WYKAZ ŹRÓDEŁ I OPRACOWAŃ PRZEDMIOTU

I. Źródła rękopiśmienne

Acta Capituli Conventus Visnicensis Salvatoris Carmelitarum Discalceatorum. Archiwum Prowincji Karmelitów Bosych w Czernej, sygn. AKW 1.

Acta Capitulum generalium Ordinis Carmelitarum Discalceatorum Congregationis S. Eliae ab anno 1605. Arch. Prow. Karm. Bosych w Czernej, sygn. AP 7.

Acta primi Capituli generalis Fratrum Carmelitarum Discalceatorum Romae celebrati A.D. 1605. Rps B-ki im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. 1877/II.

Catalogus seu index librorum bibliothecae Conventus Salvatoris Visnicensis Carmelitarum Discalceatorum conscriptus post revisionem omnium librorum a. 1649. Rps B-ki im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. 1872/II.

Constitutiones Fratrum Discalceatorum Congregationis S. Eliae Ordinis BVM de Monte Carmelo. [W:] *Acta Capitulum generalium Ordinis Carmelitarum Discalceatorum*. Arch. Prow. Karm. Bosych w Czernej, sygn. AP 7.

Fasciculus annalium Provinciae Poloniae Spiritus S. in Regno Poloniae. Arch. Prow. Karm. Bosych w Czernej, sygn. AP 1.

Książka rachunkowa skarbowa A. 1594. Archiwum Państw. M. Krakowa i Woj. Krakowskiego — Arch. Sanguszków, sygn. 43.

Liber in quo documenta varia circa erectionem abolitionemque Conventus Carmelitarum Discalceatorum Visnicensis conscripta sunt. Rps B-ki im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. 9514/I.

Liber iurium in quo erectio foundationis Conventus Visnicensis firmatur et stabilitur. Rps B-ki im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. 4839/II.

Relatio foundationis Conventus Visnicensis Salvatoris Carmelitarum Discalceatorum cum Annalibus eiusdem monasterii ab 1624 ad 1729. Rps B-ki im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. 1871/I.

II. Źródła drukowane

Akta sejmikowe województwa krakowskiego. T. 1—2. Kraków — Wrocław 1932—1955.

Instructiones Fratrum Discalceatorum Congregationis S. Eliae Ordinis BVM de Monte Carmelo. Augustae Vindelicorum 1631.

Instructiones Fratrum Discalceatorum Congregationis S. Eliae Ordinis BVM de Monte Carmelo. Romae 1635.

III. Opracowania

Barwiński Eugeniusz: Katalog inkunabułów Biblioteki Uniwersyteckiej we Lwowie. Lwów 1912.

Bernard od Matki Bożej: Zakon NMP z Góry Karmelu. Kraków 1937.

Bochnak Adam: Giovanni Battista Falconi. Kraków 1925.

Czapliński Władysław: Materiały do historii wielkiej własności w Polsce. *Ze Skarbcza Kultury*. 1953 z. 1.

Czermak Wiktor: Królewicz Jan Kazimierz. Lwów 1881.

Czermak Wiktor: Młodość Jerzego Lubomirskiego. [W:] *Studia historyczne*. Kraków 1901.

Dworzaczek Włodzimierz: Genealogia. Warszawa 1959.

Filip od Przenajświętszej Trójcy: Ozdoba Karmelu zakonnego w splendorach świętych. Cz. 1—3. Lublin 1746—1747.

- Gil Czesław (Honorat): Początki karmelitów bosych w Polsce 1605—1622. Praca licencjacka na Wydz. Teol. KUL (1961). Maszynopis.
- Gruszecki Andrzej: Bastionowe zamki w Małopolsce. Warszawa 1962.
- Henricus a S. Sacramento: Collectio scriptorum Ordinis Carmelitarum ex-calceatorum. T. 1—2. Savona 1884.
- Jaroszewicz Florian: Matka świętych Polska. Kraków 1767.
- [Kalinowski Józef]: Klasztory karmelitanek bosych w Polsce, na Litwie i Rusi — ich początek, rozwój i tułactwo w czasie rozruchów wojennych w XVII wieku. Kraków 1904.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce. T. 1. Województwo krakowskie. Red. J. Szabłowski. Warszawa 1953.
- Kot Stanisław: Stosunki Polaków z uniwersytetem łowańskim. Lwów 1927.
- Kurdybacha Łukasz: Wychowanie Aleksandra i Jerzego Lubomirskich w XVII w. Lwów 1930.
- Łoza Stanisław: Architekci i budowniczowie w Polsce. Warszawa 1954.
- Majewski Alfred: Zamek w Wiśniczu. Warszawa 1956. *Teka konserwatorska*. Z. 3.
- Miłobędzki Adam: Zarys dziejów architektury w Polsce. Warszawa 1963.
- Nekanda-Trepka Walerian: Liber generationis plebeorum (Liber chamorum). Cz. 1. Wrocław 1963.
- Niesiecki Kasper: Herbarz Polski. Wyd. J. N. Bobrowicza. Lipsk 1841.
- Pachoński Jan: Zmierzch sławetnych. Kraków 1956.
- Pauli Żegota: Pamiętniki o wyprawie chocimskiej r. 1621. Kraków 1853.
- Pruszc Piotr Hiacynt: Klejnoty stołecznego miasta Krakowa. Kraków 1861.
- Rychlik Ignacy: Kościół kolegiaty Wszystkich Świętych w Jarosławiu. Jarosław 1893.
- Słownik muzyków polskich. Red. J. M. Chomiński. T. 1: A—Ł. Kraków 1964.
- Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce. T. 7. Kraków 1906.
- Thieme Ulrich, Becker Felix: Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. Bd. 18, 21. Leipzig 1907—1951.
- Trzyzna Edward: Podział feudalnej własności ziemskiej w województwie krakowskim. Wrocław 1955.
- Umiński Józef: Historia Kościoła. Wyd. 4 (W. Urbana). T. 2. Opole 1960.
- Windakiewicz Stanisław: Księgi nacji polskiej w Padwie. Kraków 1890.
- Załęski Stanisław: Jezuci w Polsce. W skróceniu. Kraków 1908.
-

DE COENOBII CARMELITARUM EXCALCEATORUM VISNICIAE BIBLIOTHECA (1630—1649)

S u m m a r i u m

Stanislaus Lubomirski (1583—1649) Visniciae comes, Sacri Imperii Romani dux, vir rerum civilium peritissimus, Regnique Poloniae procer, ut votum, quod an. 1621 ad Chotinum in castris emiserat, exsequetur, patribus Carmelitibus Excalceatis templum coenobiumque Visniciae (in districtu Bochnia) haud mediocri opera et sumptu excitare curavit. Sollemnis patrum inductio in recens fundatum beneficium an. 1630 facta est. Quo ex tempore coenobium cum tirocinii, tum deinde studii theologici sedes manebat. Patribus novam sedem inhabitantibus fere eodem tempore erigitur monasterii bibliotheca, quam libris ditavit ipse fundator, qui singulis annis in eiusdem bibliothecae usum 210 nummos florenos legavit. Qua Lubomirski munificentia factum est, ut bibliotheca maiora incrementa caperet maximeque ad ingenia sodalium formanda valeret, quippe quae ad studia peragenda, ad meditationes exercendas opera et libros praeberet.

Primo ex bibliothecae inventario, an. 1630/1631 confecto, constat eam plus quam 300 volumina in 13 ordines digesta, postea aliis additamentis aucta, habuisse. Quorum librorum maxima pars, ineunte XVII saeculo edita, ab praestantibus Societatis Iesu et Dominicanae familiae auctoribus scripta, ad disciplinam theologicam et asceticam pertinebat. Totum descriptum primum inventarium bibliothecae detexit, quid continerent collecti hi libri, communes quidem consuetique aliis eiusdem ordinis bibliothecis, eoque inventaria patet, quibus studiis ducerentur animi legentium eiusdem bibliothecae, quae ad tempus abolendi an. 1782 ab regimine Austriaco patrum conventus, ad copiosum librorum numerum creverit. Hocce studium disserit de eiusdem bibliothecae historia habita ratione temporum eiusdem coenobii vivente adhuc fundatore, antequam alterum inventarium librorum conditum sit (1630—1649). Cui citato operi textus primi inventarii religiosaque instructio bibliothecariis et elenchus exstantium nunc librorum allecti sunt.